

HUMAN
RIGHTS
HUMAN

IZVEŠTAJ CIVILNOG
DRUŠTVA O LJUDSKIM
PRAVIMA

NA KOSOVU U 2023. GODINI

MAJ 2024.

HUMAN
RIGHTS

SADRŽAJ

1. UVOD

2. REVIDIRANI METODOLOŠKI OKVIR

3. OPŠTI OKVIR LJUDSKIH PRAVA NA KOSOVU

4. IZVRŠNI REZIME

5. ODELJAKA: GRAĐANSKA I POLITIČKA PRAVA

- 5.1. Pravo na život
- 5.2. Zabrana torture, surovog, nehumanog ili ponižavajućeg tretmana
- 5.3. Pravo na slobodu i bezbednost ličnosti
- 5.4. Pravo na pravično suđenje i delotvoran pravni lek
- 5.5. Sloboda izražavanja i mišljenja, pravo na informisanost i pravo na privatnost
- 5.6. Sloboda mirnog okupljanja
- 5.7. Sloboda udruživanja
- 5.8. Sloboda verovanja, savesti i veroispovesti

6. ODELJAK B: EKONOMSKA, SOCIJALNA I KULTURNA PRAVA

- 6.1. Radna prava
- 6.2. Pravo na obrazovanje
- 6.3. Pravo na zdravlje
- 6.4. Imovinska prava
- 6.5. Kulturna prava

7. ODELJAK C: PRAVA SPECIFIČNIH OSOBA I GRUPA

- 7.1. Prava žena i rodna ravnopravnost
- 7.2. Dečija prava
- 7.3. Prava omladine
- 7.4. Prava osoba sa invaliditetom
- 7.5. Prava nevećinskih zajednica
- 7.6. Prava pripadnika zajednice LGBTIQ+
- 7.7. Lica u pokretu

8. Odeljak D: VIŠESLOJNA PITANJA/PITANJA SPECIFIČNIH LJUDSKIH PRAVA

- 8.1. Tranziciona pravda i ljudska prava
- 8.2. Korupcija i ljudska prava
- 8.3. Životna sredina i ljudska prava
- 8.4. Pravo na jednakost i nediskriminaciju

SPIŠAK TERMINA I SKRAĆENICA

Ahtisarijev plan (Ahtisaari) (2007)	Sveobuhvatni predlog za rešenje statusa Kosova
UNK	Udruženje novinara Kosova
SK	Skupština Kosova
OT	Osnovno tužilaštvo
BSPK	Konfederacija nezavisnih sindikata na Kosovu
CAT	Konvencija protiv torture i drugog surovog, nehumanog ili ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanja
CEDAW	Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije prema ženama
CERD	Konvencija o eliminisanju svih oblika rasne diskriminacije
SE	Savet Evrope
CPT	Evropska komisija za prevenciju torture i nehumanog ili ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanja
CRC	Konvencija o pravima deteta
CRPD	Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom
CRSV	Seksualno nasilje povezano sa konfliktom
OCD	Organizacija civilnog društva
EKLJP	Evropska konvencija o ljudskim pravima
ESLJP	Evropski sud za ljudska prava
ECPMF	Evropski centar za slobodu štampe i medija
EU	Evropska unija
FCNM	Okvirna konvencija Saveta Evrope za zaštitu nacionalnih manjina
FLAA	Agencija za besplatnu pravnu pomoć
VK	Vlada Kosova
HRN	Kosovska mreža za ljudska prava (<i>Human Rights Network Kosovo</i>)
ICCPR	Međunarodna povelja o građanskim i političkim pravima
ICESCR	Međunarodna povelja o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima
IRL	Interno raseljeno lice (lica)
NKM	Nezavisna komisija za medije
IPA	Kosovska agencija za informacije i privatnost
Istambulska konvencija	Konvencija Saveta Evrope o prevenciji i borbi protiv nasilja nad ženama i porodičnog nasilja
CAA	Kosovska agencija za akreditaciju
KAS	Kosovska agencija za statistiku
KPS	Kosovska popravna služba
SSK	Sudski savet Kosova
KP	Kosovska policija
TSK	Tužilački savet Kosova

KPCVA	Kosovska agencija za upoređivanje i verifikaciju imovine
KPGE	Kosovski program za rodnu ravnopravnost
K-Albanian	Kosovski Albanci
K-Ashkali	Kosovske Aškalijske
K-Egyptian	Kosovski Egipćani
K-Roma	Kosovski Romi
K-Serb	Kosovski Srbi
LGBTIQ+	Lesbian, Gay, Bisexual, Transsexual, Queer and Intersex+
LIK	Inspekcija rada Kosova
MKOS	Ministarstvo za kulturu, omladinu i sport
OKzP	Opštinska komisija za povratke
MONTI	Ministarstvo za obrazovanje, nauku, tehnologiju i inovacije
MFRT	Ministarstvo za finansije, rad i transfere
MRSS	Ministarstvo za rad i socijalno staranje
MZ	Ministarstvo zdravlja
MP	Ministarstvo pravde
NCPD	Nacionalni savet za osobe sa invaliditetom
NVO	Nevladina organizacija
NPM	Nacionalni mehanizam za prevenciju
OECD	Organizacija za ekonomsku saradnju i razvoj
KDU	Kancelarija za dobro upravljanje, ljudska prava, jednake mogućnosti i nediskriminaciju
OHCHR	Kancelarija visokog komesara za ljudska prava
IOK	Institucija ombudsmana na Kosovu
OPCAT	Opcionalni protokol uz Konvenciju protiv torture i drugog surovog, nehumanog ili ponižavajućeg tretmana ili kažnjavanja
OEBS	Organizacija za evropsku bezbednost i saradnju
PIK	Policijski inspektorat Kosova
PISA	Program za međunarodno ocenjivanje učenika/studenata
SPC	Srpska Pravoslavna Crkva
SPO	Specijalno tužilaštvo Kosova
PUK	Poreska uprava Kosova
UDLJP	Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima
UN	Ujedinjene nacije
UNESCO	Organizacija Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu
UNHCR	Visoki komesar Ujedinjenih nacija za izbeglice
UNICEF	Fond Ujedinjenih nacija za decu
UUESC	Ujedinjeni sindikat za obrazovanje, nauku i kulturu na Kosovu
Venecijanska komisija –	Evropska komisija za demokratiju putem zakona
RGNL	Radna grupa za nestala lica
SZO	Svetska zdravstvena organizacija

1. UVOD

1. Izveštaj civilnog društva¹ o ljudskim pravima na Kosovu daje pregled stanja ljudskih prava na Kosovu 2023. godine, uključujući glavna pitanja, kršenja ljudskih prava i izazove za ostvarivanje ljudskih prava. Izveštaj su zajednički izradile organizacije civilnog društva (OCD) koje rade u različitim oblastima relevantnim za ljudska prava. Ovaj izveštaj ima za cilj da posluži kao nezavisno sredstvo za procenu ukupne situacije ljudskih prava na Kosovu, popunjavajući tako postojeću prazninu u zajedničkom izveštavanju o ljudskim pravima na Kosovu na lokalnom i međunarodnom nivou, pored unapređenja saradnje i koordinacije između OCD.

2. Izveštaj je strukturisan u četiri glavna odeljka. **Odeljak A** ispituje građanska i politička prava, uključujući pravo na zabranu mučenja, okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja; pravo na slobodu i bezbednost ličnosti, pravo na pravično suđenje i pristup pravdi; sloboda izražavanja, mišljenja, informisanja i pravo na privatnost; sloboda mirnog okupljanja; sloboda udruživanja, sloboda verovanja, veroispovesti i savesti. **Odeljak B** pokriva ekonomska, socijalna i kulturna prava, kao što je pravo na obrazovanje; pravo na zdravlje; radnička prava, i pravo na imovinu i završava pregledom kulturnih prava. **Odeljak C** razmatra prava osoba u ranjivom položaju, kao što su prava dece, mladih, osoba sa invaliditetom, nevećinskih zajednica, LGBTIQ+ i ljudi u pokretu. Izveštaj se završava **Odeljkom D**, koji razrađuje lepezu međusektorskih i specifičnih pitanja ljudskih prava kao što su tranziciona pravda i ljudska prava, korupcija i ljudska prava, uticaj pitanja životne sredine u odnosu na ljudska prava i pravo na jednakost i nediskriminacija.

2. REVIDIRANI METODOLOŠKI OKVIR

3. Zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima 2023. služi kao sveobuhvatan pregled stanja ljudskih prava na Kosovu 2023. godine. Dokument odražava oblasti kritične za dubinsko razumevanje razvoja ljudskih prava na Kosovu u kontekstu njegovog razvoja kao demokratske države sa univerzalnim vrednostima ljudskih prava i sloboda u svojoj osnovi. Metodologija se oslanja na potrebu za raznovrsnom perspektivom koja obuhvata različite aspekte politike, prakse i iskustva. Kao takav, zajednički izveštaj OCD razlikuje se od mnogih drugih pregleda ljudskih prava na Kosovu. Iako je izveštaj izuzetno obiman, priznaje se da postoje ograničenja u smislu onoga što je njime obuhvaćeno.

4. Proces izrade izveštaja vođen je principom "učešća i vlasništva" ključnih OCD koje rade u oblasti ljudskih prava na lokalnom i nacionalnom nivou. Prikupljanje podataka za sastavljanje zajedničkog izveštaja OCD bazirano je na različitim pristupima. Prvo, izveštaj je rezultat odgovarajućih doprinosa 37 OCD čiji je rad fokusiran na određene aspekte ljudskih prava. Od svake organizacije civilnog društva zatraženo je da pruži neophodne informacije u okviru svoje ekspertize. Ovo je omogućilo grupisanje izveštaja u četiri odeljka: **Odeljak A** se bavi situacijom građanskih i političkih prava na Kosovu. Nakon toga sledi **Odeljak B**, koji se bavi socio-ekonomskim i kulturnim pitanjima. U **odeljku C**, razmatraju se prava osoba iz nepovlašćenih grupa, praćena međusektorskim temama, uključujući ovde i tranzicionu pravdu, korupciju, životnu sredinu i nediskriminaciju u **Odeljku D**.

¹ Pogledajte odgovarajuće Izveštaje civilnog društva o stanju ljudskih prava na Kosovu u godinama 2019, 2020, 2021 i 2022. Ovaj izveštaj je dostavljen uz finansijsku podršku Komponente za ljudska prava privremene administracije Misije Ujedinjenih nacija na Kosovu i Kancelarije za visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava (OHCHR).

5. Od izveštaja koji se odnosi na 2022. godinu, HRN je razvio alternativnu metodologiju prikupljanja podataka. Tokom godina, izveštaj OCD je naglasio potrebu za mehanizmima procene koji mogu kvantitativno meriti i nadgledati primenu međunarodnog prava i standarda ljudskih prava na Kosovu. Naime, cilj svakog godišnjeg izveštaja je mogućnost merenja i poređenja razvoja ljudskih prava tokom vremena. Oslanjajući se na metodologiju koju je razvila Kancelarija visokog komesara Ujedinjenih nacija za ljudska prava (OHCHR), a koja se tiče razvoja indikatora ljudskih prava, radili smo sa revidiranom metodologijom koja omogućava poređenja u vremenskim okvirima. Na osnovu lista indikatora razvijenih za svaki odeljak o ljudskim pravima, prikupljeni podaci ne odražavaju samo kvalitativni napor da se razume kontekst. Oni su takođe rezultat kvantitativnog nastojanja da se izmeri stanje ljudskih prava. Konačno, ovaj izveštaj se oslanjao na opsežno kancelarijsko istraživanje. Za svaki od osnovnih odeljaka, podaci su prikupljeni iz različitih pouzdanih izvora. Pored toga, izveštaj je pregledan u tri uzastopne faze procesa izrade. Putem tri konsultativna sastanka u organizaciji Mreže za ljudska prava² (HRN, novembar 2023., februara 2024. i marta 2024.), kao i konsultativnog sastanka sa javnim institucijama u januaru 2024. godine, OCD su imale priliku da razgovaraju o nalazima i naknadno daju sugestije. Koje su potom ugrađene u zajednički izveštaj OCD. Takođe, konsultativne procedure su omogućene i putem e-mail korespondencije između NVO YIHR KS i angažovanih istraživača.

6. Sledećih 37 NVO je doprinelo ovom izveštaju: Action for Mothers and Children (AMC), Activism Roots, Advancing Together (AT), Advocacy Center for Democracy Culture (ACDC), Aktiv, Association of Journalists of Kosovo, Association of Paraplegics and Paralyzed Children of Kosovo (HANDIKOS), Balkan Investigative Reporting Network Kosova (BIRN), Center for Affirmative Social Actions (CASA), Center for Equality and Liberty (CEL), Center for Information and Social Enhancement (QIPS), Civil Rights Program Kosovo (CRP/K), Coalition of NGOs for Child Protection (KOMF), Forum Civil Peace Service (ZFD), GAP Institute, Group for Legal and Political Studies (GLPS), Humanitarian Law Center Kosovo (HLCK), Kosovo Advocacy Group (KAG), Kosovar Civil Society Foundation (KCSF), Kosovo Gender Studies Center (KGSC), Kosovo Law Institute (KLI), Kosovo Young Lawyers (KYL), Kosovo Women for Women (KW4W), Kosovo Women's Network (KWN), Lëvizja FOL, Medica Gjakova, Missing Persons Resource Center (MPRC), New Social Initiative (NSI), NGO Pishtaret, Qendra për Informim, Kritikë dhe Aksion (QIKA), Save the Children Kosova/o, Terre des Hommes (TDH), The Kosova Rehabilitation Center for Torture Victims (KRCT), TOKA, Voice of Roma, Ashkali and Egyptians in Kosovo (VoRAE), Vullnetaret e Qytetit (VEQ), Youth Initiative for Human Rights Kosovo (YIHR KS).

3. OPŠTI OKVIR LJUDSKIH PRAVA NA KOSOVU

7. Posvećenost Kosova ljudskim pravima i osnovnim slobodama sadržana je u njegovom Ustavu i zakonodavstvu, usvajajući sveobuhvatan, trostruki pristup. Pre svega, Ustav sadrži brojne odredbe posvećene očuvanju osnovnih sloboda i ljudskih prava. Član 3. Ustava izričito obavezuje javne organe na Kosovu da obezbede jednak tretman pred zakonom i nepokolebljivo poštovanje međunarodno priznatih osnovnih ljudskih prava i sloboda. Dalje, član 7. Ustava uspostavlja temeljna načela ustavnog poretka Kosova, naglašavajući vrednosti kao što su jednakost, poštovanje ljudskih prava i sloboda i nediskriminacija, uz posebno priznanje rodne ravnopravnosti kao osnovnog

2 Mreža za ljudska prava (HRN) (2023). HRN je mreža od sedam organizacija koje zajedno rade na daljem unapređenju ljudskih prava za sve na Kosovu. Članovi HRN-a su: Inicijativa mladih za ljudska prava - Kosovo (YIHR KS), Udruženje paraplegičara i paralizovane dece Kosova HANDIKOS, Centar za ravnopravnost i slobodu (CEL), Kosovski pravni institut (KLI), Kosovski centar za rodne studije (KGSC). Nova društvena inicijativa (NSI), Glas Roma, Aškalijski i Egipćani (VoRAE). YIHR KS je osnivač i Sekretarijat HRN.

principa. Poglavlje II Ustava detaljno opisuje odredbe koje štite građanska i politička prava, obuhvatajući prava na pravično suđenje, privatnost i slobodu mišljenja, izražavanja, mirnog okupljanja, udruživanja i kretanja. Takođe proširuje zaštitu na ekonomska, socijalna i kulturna prava, uključujući pravo na obrazovanje i slobodu profesije. Važno je napomenuti član 53, koji nalaže da svako tumačenje ljudskih prava i osnovnih sloboda, garantovanih Ustavom Kosova, bude u skladu sa utvrđenom jurisprudencijom Evropskog suda za ljudska prava.

8. Drugo, Kosovo inkorporira nekoliko međunarodnih instrumenata ljudskih prava u svoj domaći pravni okvir. Ovo je zasnovano na članu 22. Ustava, koji propisuje da je devet instrumenata Ujedinjenih nacija (UN) i regionalnih instrumenata o ljudskim pravima direktno primenljivo na Kosovu, pružajući dodatnu pravnu osnovu za zaštitu i unapređenje ljudskih prava i sloboda na Kosovu. U septembru 2020. godine, Skupština Kosova je izmenila član 22 kako bi uključila Konvenciju Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istanbulska konvencija) među direktno primenjive instrumente ljudskih prava, što je označilo značajan napredak za prava žena. Oktobra 2023. Skupština Kosova je tražila da se izmeni član 22 Ustava kako bi se inkorporirala Konvencija Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom (CRPD). Međutim, amandman je osujećen iz političkih razloga, pošto su poslanici koji predstavljaju zajednicu K-Srba bili odsutni tokom glasanja o ovim predloženim izmenama. Svi ovi direktno primenljivi instrumenti ljudskih prava imaju prednost nad kosovskim zakonodavstvom ili drugim aktima javnih institucija u slučajevima sukoba. Iako Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (ICESCR) nije među međunarodnim instrumentima o ljudskim pravima koji se direktno primenjuju na Kosovu, Skupština Kosova usvojila je Agendu 2030 i njenih 17 ciljeva održivog razvoja u jednoglasnoj rezoluciji 24. januara, 2018, pružajući značajnu ulaznu tačku za promovisanje i zaštitu ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava na Kosovu. Slično ovome, Akcioni plan 2021-2023 za sprovođenje Programa za zaštitu i unapređenje ljudskih prava i osnovnih sloboda 2021-2025 pruža direktnu referencu na usklađivanje pravnog okvira na Kosovu sa ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima (ESCR) formulisan na međunarodnom nivou. Naime, 2023. godine je obeležena 75. godišnjica Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima (UDLJP). Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima služi kao značajan dokument koji utvrđuje osnovna ljudska prava i slobode univerzalno priznate i zaštićene. Njen značaj leži u njenoj ulozi kamena temeljca međunarodnog prava ljudskih prava.

9. Međutim, pošto Kosovo nije član nijednog od ugovornih tela koja primenjuju i nadziru te instrumente, primena i nadzor takvih instrumenata je delimično primenljiv, naime, tri međunarodna mehanizma nadgledaju poštovanje relevantnih konvencija putem izveštaja nadzornih tela. To uključuje Konvenciju protiv torture i drugih okrutnih, nehumanih ili ponižavajućih postupaka ili kazni; Okvirna konvencija Saveta Evrope za zaštitu nacionalnih manjina i Konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici (Istambulska konvencija)³. Tri konvencije su kroz svoje mehanizme praćenja objavile izveštaje sa preporukama tokom 2023. Međutim, Kosovo je član Venecijanske komisije Saveta Evrope (SE), koja je dala vredan doprinos u obezbeđivanju da je predloženi zakon kompatibilan sa standardima u vezi sa ljudskim pravima.

10. Treće, Ustav posvećuje jedno poglavlje zaštiti i unapređenju prava nevećinskih zajednica na Kosovu, uključujući nekoliko dodatnih odredbi koje obezbeđuju afirmativne mere u političko-ekonomskoj i socijalnoj zaštiti nevećinskih zajednica na Kosovu.

3 Sva tri saveta potpadaju pod Savet Evrope (SE).

11. U 2015. godini, Kosovo je ostvarilo dalji napredak u usklađivanju svog pravnog okvira sa međunarodnim standardima usvajanjem paketa osnovnih zakona o ljudskim pravima, uključujući Zakon br. 05/L-019 o ombudsmanu, Zakon br. 05/L-020 o ravnopravnosti polova, i Zakon br. 05/L-021 o zaštiti od diskriminacije. Njihova puna primena je ključno važna za efikasno sprovođenje ljudskih prava.

12. Kosovo je uspostavilo posebna tela i mehanizme za promovisanje i zaštitu ljudskih prava. Institucija ombudsmana (IOK) na Kosovu je ključno nezavisno telo nadležno za praćenje i zaštitu prava i sloboda pojedinaca od nezakonitih radnji javnih vlasti. Kancelarija za dobro upravljanje, ljudska prava, jednake mogućnosti i nediskriminaciju (KDU) je telo u okviru kancelarije premijera. KDU kreira politike u oblastima dobrog upravljanja, ljudskih prava, jednakih mogućnosti i borbe protiv diskriminacije, i nadgleda i daje savete ministarstvima u ovim oblastima. Predsednički savet za demokratiju je još jedno važno telo fokusirano na unapređenje punog ostvarivanja ljudskih prava na Kosovu. Druga važna institucionalna tela su Međuresorna koordinaciona grupa za ljudska prava, Kancelarija poverenika za jezike, Agencija za ravnopravnost polova, Agencija za besplatnu pravnu pomoć i Agencija za informacije i privatnost, i Odbor SK za ljudska prava. kao nekoliko ključnih institucija.

4. IZVRŠNI REZIME

13. U 2023. godini Kosovo je nastavilo da se suočava sa izazovima u održavanju građanskih i političkih prava, uključujući pravo na život, humano postupanje, zabranu mučenja i slobodu i bezbednost ličnosti. Uprkos snažnom zakonskom okviru, i dalje postoji zabrinutost kada je u pitanju kvalitet zdravstvene zaštite, a posebno usluge mentalnog zdravlja ranjivih grupa i zajednica. Slučajevi zlostavljanja, političke tenzije i bezbednosna pitanja istakli su potrebu za poboljšanim merama javnih institucija kako bi se pridržavali standarda ljudskih prava. VK je uložila određene pozitivne napore kada je reč o društveno-političkim pitanjima i građanskim problemima, kao što je prikazano u predstojećem izveštaju, ali je neophodan kontinuiran rad na zaštiti političkih i građanskih prava za sve stanovnike Kosova.

14. U oblasti ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava, Kosovo je bilo svedok kako napretka, tako i izazova u 2023. Zapaženi su neki pomaci u oblasti radnih prava, obrazovanja, zdravstvene zaštite, imovinskih prava i kulturnog nasleđa, ali slabosti u sprovođenju zakona o radu, diskriminacija u obrazovanju i zdravstvenoj zaštiti, neadekvatna zdravstvena infrastruktura i pitanja imovinskih prava i dalje su prisutne, zajedno sa specifičnim slučajevima sporova u vezi sa kulturnim nasleđem - imanja pravoslavne crkve i incidentata usmerenih na verske objekte koji naglašavaju aktuelne tenzije.

15. Napori da se odgovori na prava i izazove sa kojima se suočavaju specifične grupe, uključujući žene, LGBTIQ+ pojedince, nevećinske zajednice, decu, osobe sa invaliditetom i ljude u pokretu, takođe su bili evidentni 2023. godine. Uprkos napretku u zakonodavnim okvirima i institucionalnim mehanizmima, značajne prepreke ostaju, kao što će izveštaj i pokazati; diskriminacija, femicid, nasilje i ograničena institucionalna podrška nastavljaju da utiču na ugrožene grupe. Saradnja između državnih institucija, organizacija civilnog društva i međunarodnih partnera je neophodna da bi se poboljšala prava ovih zajednica.

16. U rešavanju pitanja koja obuhvataju oblasti kao što su tranziciona pravda, ljudska prava i korupcija, izveštaj ističe napredak i izazove na Kosovu tokom 2023. Javne institucije se suočavaju sa preprekama kada su u pitanju konsultacije sa različitim zainteresovanim stranama, kao i u pogledu transparentnosti i političke volje. Korupcija i dalje važi za značajan izazov, predstavljajući rizik za zaštitu ljudskih prava i vladavinu prava. Uprkos zakonodavnim reformama i merama borbe protiv korupcije, nedostaci u primeni i nepoverenje javnosti u vladine zvaničnike su i dalje prisutni, naglašavajući potrebu za povećanom transparentnošću, odgovornošću i poverenjem javnosti u institucije.

5. ODELJAK A: GRAĐANSKA I POLITIČKA PRAVA

5.1. Pravo na život

17. Pravo na život, koje je definisano kao apsolutno pravo, uživa široku zaštitu međunarodnog prava o ljudskim pravima. Pravo na život priznato je članom 3. Univerzalne deklaracije o ljudskim pravima (UDLJP), Međunarodnim paktom o građanskim i političkim pravima (ICCPR) i članom 2. Evropske konvencije o ljudskim pravima (EKLJP), uključujući druge međunarodne konvencije. U skladu sa definicijom člana 6 ICCPR-a, pravo na život je „inherentno pravo svake osobe na život“ i pravo da ne bude „arbitrarno lišen života“⁴. Važno je naglasiti da nikakva derogacija ovog prava nije dozvoljena, uključujući vreme humanitarne krize ili rata. Na nivou Ustava Kosova, pravo na život nalazi svoj pravni osnov u članu 25. i članu 22. Član 25. posebno zabranjuje smrtnu kaznu na Kosovu, što je u skladu sa zahtevima EKLJP za zabranu smrti u svim okolnostima. Obaveza države u pogledu prava na život ima i pozitivnu dimenziju, koja od države zahteva da preduzme odgovarajuće korake kako bi zaštitila živote onih koji su pod njenom jurisdikcijom. Ustavni sud Kosova utvrdio je sudsku praksu o pozitivnim obavezama prava na život u predmetu Diane Kastrati u kojem je Sud presudio da je „dužnost državnih organa ne samo da se uzdrže od namernog i protivpravnog oduzimanja života, ali i da preduzme odgovarajuće korake da zaštiti živote onih koji su u njenoj nadležnosti.“⁵ U februaru 2023. godine, Apelacioni i Ustavni sud Kosova su doneli odluku da su i Sudski savet Kosova i Vlada Kosova dužni da obezbede 30 hiljada evra nadoknade roditeljima Diane Kastrati, naglašavajući time ulogu javnih vlasti u obezbeđivanju restitucije pogođenim stranama u takvim slučajevima. U sudskoj presudi se navodi da se odšteta pripisuje za emocionalnu štetu koju je pretrpela porodica Kastrati.⁶

18. Kada je u pitanju zdravstvo, zabrinutost za kvalitet zdravstvene zaštite ostaje na visokom nivou, a nacrti zakona o zdravstvu i zdravstvenom osiguranju čekaju amandmane. Nova Strategija zdravstvenog sektora 2023-2030 čeka na odobrenje. Rashodi za zdravstvo, koji čine približno 3 procenta BDP, drugi su najniži u regionu, znatno ispod proseka EU od 11 procenata. Uprkos rekordno visokom budžetu zdravstvenog sektora u 2023. godini, institucionalna odgovornost je i dalje niska i ne postoje indikatori zasnovani na učinku.⁷

4 Vidi OHCHR

5 Gëzim i Makfite Kastrati protiv Opštinskog suda u Prištini i Sudskog saveta Kosova, [Predmet br. KI.41/12](#).

6 Koha (2023), [Apelacija odlučila da roditelji Dijane Kastrati dobiju nadoknadu od 30 hiljada evra](#).

7 Evropska Komisija (2023), Izveštaj za Kosovo 2023, str. 94-95.

19. Očekivani životni vek na Kosovu je najniži u regionu, pri čemu su nezarazne bolesti, posebno kardiovaskularne bolesti i rak, primarni uzroci smrti. Programi promocije zdravlja i prevencije ovih bolesti su slabi. Iako postoji program skrininga raka, skrining nije sistematski. Pored toga, stope smrtnosti dece su tri puta veće od proseka EU.⁸

20. Kosovske vlasti uporne su u svojoj posvećenosti sprečavanju torture i zlostavljanja, navodi se u najnovijem izveštaju Komisije EU.⁹ Nacionalni preventivni mehanizam protiv torture (NPMT), koji funkcioniše u okviru IOK, nije pronašao nijedan slučaj torture ili maltretiranja zatvorenika tokom poslednjeg izveštajnog perioda.¹⁰ Treba istaći da su neka mesta nedostupna za NPMT, kao što su psihijatrijske ustanove. Policijski inspektorat je registrovao 14 sumnjivih slučajeva zlostavljanja od strane policijskih službenika, što je dovelo do hapšenja i suspenzije jednog službenika. IO je primila 6 žalbi protiv službenika Kosovske policije zbog prekomerne upotrebe sile, što je rezultiralo pokretanjem 3 istrage. Prema NVO KRCT, važno je naglasiti da se slučajevi maltretiranja često dešavaju tokom procesa transporta do pritvorskog centra.¹¹

21. Primećeno je da se VK pridržava minimalnih standardnih pravila UN i evropskih zatvorskih pravila.¹² Međutim, i dalje postoje izazovi koji zahtevaju dodatne napore da se zaštite prava zatvorenika, posebno među ženama, devojka i nevećinskim grupama. Usvajanje Zakona o kazneno-popravnoj službi i Zakona o izvršenju krivičnih sankcija u julu 2022. godine označava napredak, a zaštitu prava zatvorenika nadzire Kancelarija za ljudska prava Ministarstva pravde. Bez obzira na to, u izveštaju se naglašava potreba za uredbama koje tek treba da budu usvojene kako bi se obezbedila efikasna primena zakona. Osnivanje Zavoda za tretman lica (zatvorenika) sa posebnim potrebama u popravnom centru Dubrave/Dubrava rešava specifične probleme, ali upražnjena rukovodeća radna mesta u Kazneno-popravnoj službi predstavljaju izazove.

22. Kao i u prethodnim izveštajima OCD, nosioci dužnosti i nadležni organi nisu uspeli da adekvatno odgovore na povećan broj slučajeva femicida na Kosovu uprkos upornim pozivima na pojačanu akciju u prepoznavanju problema rodno zasnovanog nasilja i smrti.¹³ Tokom perioda kampanje „16 dana aktivizma protiv rodno zasnovanog nasilja“, ubistvo Ljiridone Ademaj je ponovo izazvalo negodovanje i proteste javnosti.¹⁴ U nedavnom izveštaju (2023), Amnesty internešenal podvlači neuspešne obaveze VK da zaštiti i predupredi nasilje u porodicama preživelih, kritikujući brojne prepreke sa kojima se suočavaju preživele da traže zaštitu i pravdu.¹⁵ Uprkos povećanom broju slučajeva femicida i naknadnom negodovanju javnosti, vlasti su kritikovane zbog njihovog fokusa koji je isključivo usmeren na krivično gonjenje.¹⁶ U izveštaju se, pored toga, kritikuju i kampanje javnog informisanja koje prvenstveno podstiču preživele da prijave slučajeve policiji, a nedovoljno osporavaju nepoštovanje postupanja policajaca nakon prijavljivanja; mediji bi trebalo da igraju ključnu ulogu u izbegavanju senzacionalističkog izveštavanja, dok istovremeno obeshrabuju opravdanja za postupke nasilnika.¹⁷

8 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo 2023, str. 94-95

9 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo 2023, str. 30-31

10 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo 2023 i Godišnji izveštaj NPMT 2022.

11 KRCT (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

12 Ibid.

13 Definicija femicida je pozajmljena od [UN Women](#) i može se formulisati na sledeći način: „namerno ubistvo povezano sa polom koje može biti motivisano stereotipnim rodnim ulogama, diskriminacijom žena i devojčica, nejednakim odnosima moći između žena i muškaraca ili štetnim društvenim normama.“

14 Kosovo Online 2023, [Analiza: Nasilje nad ženama u regionu: Femicid – reč koja boli i opominje](#)

15 Amnesty International (2023), [Kosovo: Vlasti ne pomažu žrtvama porodičnog nasilja](#)

16 Amnesty International (2023), [Kosovo: Vlasti ne pomažu žrtvama porodičnog nasilja](#)

17 Kosovo Online 2023, [Analiza: Nasilje nad ženama u regionu: Femicid – reč koja povređuje i opominje](#)

23. Preporuke

- Ministarstvo zdravlja treba da odobri nerešenu Strategiju zdravstvenog sektora 2023-2030;
- VK i Ministarstvo zdravlja treba da imaju za cilj da ispune prosečne norme EU od 11 procenata budžeta za zdravstvene troškove;
- VK i Ministarstvo zdravlja treba da ojačaju programe promocije zdravlja i prevencije bolesti sa posebnim fokusom na kardiovaskularne bolesti i rak;
- Ministarstvo zdravlja treba da uspostavi sistematske programe skrininga raka;
- Informacioni sistem javnog zdravstva treba da postane funkcionalniji kroz Ministarstvo zdravlja, a u skladu sa evropskim ključnim indikatorima i propisima EU;
- Ministarstvo zdravlja treba da ojača programe redovne imunizacije kako bi se osiguralo da se stope vakcinisanosti vrata na nivoe pre Covid-19;
- Policijski inspektorat Kosova mora ozbiljno shvatiti navode o maltretiranju od strane policijskih službenika i mora se obezbediti odgovornost za svako nedolično ponašanje policajaca;
- Vladine Ministarstvo kao što su Ministarstvo zdravlja, Ministarstvo pravde i socijalne službe treba da razviju dugoročne sveobuhvatne strategije koje su usmerene na preživele kako bi se bavile i sprečile slučajeve nasilja u porodici.

5.2 Zabrana torture, surovog, nehumanog ili ponižavajućeg tretmana

24. Zabrana torture, okrutnog, nehumanog ili ponižavajućeg postupanja nalazi svoje međunarodno priznanje u Univerzalnoj deklaraciji o ljudskim pravima (UDLJP, član 5), Konvenciji protiv torture i drugih surovih, neljudskih ili ponižavajućih kazni (čl. 1), i Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima (čl. 7). Na lokalnom nivou, Ustav Kosova (čl. 27) zabranjuje svaku vrstu nehumanog postupanja, mučenja ili okrutnosti, u potpunosti u skladu sa međunarodno priznatim pravnim standardima (čl. 22).

25. U skladu sa članom 5 UDLJP i članom 27 Ustava Kosova, pravo na humano postupanje i zabranu torture se, između ostalog, odnosi na fizički i psihički integritet pritvorenih i zatvorenih lica, uslove pritvora, upotrebu sile od strane službenika za sprovođenje zakona prema civilima i pojedincima van pritvora i nasilja u zajednici i porodici.

26. Iako zakonodavni sistem u osnovi štiti od zlostavljanja i torture, potrebni su dalji koraci kako bi se osiguralo da se oni efikasno sprovode u praksi. Prema NVO KRCT, i uprkos ranije pomenutim javnim izveštajima NPMT-a, slučajevi prekomerne upotrebe sile i zlostavljanja su u suprotnosti sa perspektivama zatvorenika koje su oni prijavili. Veću pažnju treba posvetiti prijavljivanju slučajeva mogućeg zlostavljanja i maloletnih osuđenika u samicama.¹⁸

27. Dalje, Policijski inspektorat Kosova (PIK) je registrovao 14 slučajeva zlostavljanja od strane policije (u poređenju sa 11 u prethodnoj godini). U izveštaju komisije EU navodi se da su svi sluča-

¹⁸ KRCT (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

jevi prosleđeni tužilaštvu. Jedan policajac je uhapšen i suspendovan. Navodi o maltretiranju takođe su se pojavili tokom hapšenja 4 K-Srba u vezi sa događajima od 29. maja u Zvečanu. IOK je primio 6 pritužbi protiv kosovskih policajaca zbog upotrebe prekomerne sile što je dovelo do pokretanja 3 istrage.¹⁹

28. Funkcionisanje Komisije za uslovni otpust (CRP) ostaje pitanje koje zabrinjava osuđena lica, iako je NVO KRCT primila neke pozitivne promene od pojedinih kazneno-popravnih ustanova, ipak se glavne žalbe osuđenika odnose na sadržaj obrazloženja veća. odluke i kašnjenja u pregledu i odgovoru. Obrazloženje je uglavnom u obliku modela/šablona i često nije u skladu sa pozitivnim izveštajima kazneno-popravnih ustanova ili beneficijama koje osuđenici uživaju zbog svog ponašanja tokom izdržavanja kazne.²⁰

29. Implementacija ravnopravnog tretmana pritvorenih lica u vaspitno-popravnom sistemu ne može se u potpunosti razumeti jer standardizovane individualne procene tek treba da se usvoje.²¹ Prema NVO KRCT, KPS još uvek nije uspeo da sprovede odgovarajuće programe rehabilitacije i reintegracije osuđenika na osnovu individualnih zahteva i potreba, tako da ovo pitanje ostaje izazov u vezi sa reintegracijom zatvorenika nakon završetka kazne. Organizovane su radne grupe za reviziju planova i programa rehabilitacije osuđenih lica, ali još uvek nema konkretnog posla u praksi.²²

30. I dalje postoje izazovi u borbi protiv terorizma, nasilnog ekstremizma i radikalizacije u 2023. Trenutno je 19 zatvorenika u kosovskim zatvorima osuđeno za zločine u vezi sa terorizmom.²³ U periodu od januara do juna 2023. pušteno je 5 osuđenih zatvorenika. Prema poslednjem izveštaju Komisije EU, kazne za strane terorističke borbe su bile relativno blage, u proseku 3,6 godina.²⁴

31. Kako navodi NVO KRCT, situacija na Kosovu u pogledu prava na humano postupanje i zabranu torture tokom 2023. godine nije se mnogo promenila u odnosu na prethodnu godinu. Najznačajniji razvoj događaja je inauguracija Paviljona D posvećenog smeštaju osoba sa posebnim potrebama, u Kazneno-popravnom centru u Dubravi, održana početkom 2023. godine, iako je njegovo puštanje u rad kasnilo nekoliko meseci. Kategorizaciju zatvorenika raspoređenih u paviljon D utvrđuje Odeljenje za zdravstvo zatvora. Međutim, važno je priznati da je kapacitet paviljona ograničen i da prima zatvorenike iz različitih kategorija. Uočena su određena poboljšanja u pogledu pravnog okvira, ažuriranjem podzakonskog akta u skladu sa novim zakonskim okvirom koji je stupio na snagu 2022. godine.²⁵

32. U 2023. godini, značajne promene u budžetskim politikama u okviru Ministarstva pravde mogu možda najaviti transformativnu putanju za Kazneno-popravnu službu Kosova.²⁶ Predstojeća 2024. godina obećava značajno povećanje izdvojenog budžeta, što ukazuje razmišljanje u smeru jačanja infrastrukture i podizanja kvaliteta usluga. Značajan poduhvat u ovom pozitivnom pravcu je početak izgradnje Kuće za majke koja ima za cilj da ugosti majke u zatvoru i njihove potrebe.²⁷

19 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo 2023, str. 30-31.

20 KRCT (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

21 Evropska komisija (2022), [Izveštaj za Kosovo 2022.](#)

22 KRCT (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

23 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo 2023, str. 50.

24 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo 2023, str. 50.

25 KRCT (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

26 KRCT (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

27 KRCT (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

33. Dalje, budžetske odredbe koje gledaju u budućnost uključuju sredstva namenjena za uspostavljanje potpuno novog zatvorskog objekta posvećenog zatvorenicama, a kraj radova je predviđen za 2024. Predviđena poboljšanja odražavaju progresivan pristup rehabilitaciji i dobrobiti zatvorenika, obeležavajući značajan iskorak u oblasti korektivnih (popravnih) službi.²⁸

34. Tokom 2023. godine, nastavljeni su kontinuirani naponi u zapošljavanju novog osoblja, posebno obeleženi značajnim povećanjem zapošljavanja ženskih popravnih službenika, što predstavlja značajno dostignuće za zatvorski sistem na Kosovu.²⁹

35. NVO KRCT je sprovedla ukupno 18 poseta za praćenje kazneno-popravnih ustanova u 2023. Dok su slučajevi zlostavljanja i upotrebe sile prema zatvorenicama bili generalno retki, bilo je izolovanih navoda o primeni sile i verbalnog uznemiravanja od strane zatvorskog osoblja. Posebno zabrinjava povećan broj navoda maloletnih zatvorenika koji su prijavili fizičko i verbalno maltretiranje od strane određenih popravnih službenika. Pored toga, neovlašćeno korišćenje samice za maloletne zatvorenike, uprkos izričitoj zakonskoj zabrani, izazvalo je brojna privođenja. Sporadično se dešavalo nasilje među zatvorenicama, posebno u Kazneno-popravnom centru Dubrava.³⁰

36. NVO KRCT je identifikovala slučaj seksualnog napada koji je izvršio jedan zatvorenik nad drugom. Ovaj incident je uredno prijavljen nadležnim organima, a NVO KRCT se zalaže za profesionalno vođenje slučaja i pružanje neophodnih usluga.³¹

37. Iako je dogovoren sporazum o premeštaju zatvorenika iz Danske na Kosovo, 2023. godina nije donela veću jasnoću u pogledu vremenskih aspekata kada će sporazum biti primenjen. Konkretno, u zatvore na Kosovu treba da budu poslani strani osuđenici.³² Odluku Ministarstva pravde NVO KRCT posmatra sa strepnjom, jer bi premeštanje 200 zatvorenika iz Pritvorskog centra u Gnjilanu moglo da pogorša koncentraciju zatvorenika i opšte uslove u drugim popravnim ustanovama. Visoka koncentracija zatvorenika je već bila izazov za popravne institucije Kosova i ocenjeno je da su zahtevani međunarodni standardi ispunjeni. NVO KRCT ocenjuje da se standard koji je već uspostavljen u kazneno-popravnim ustanovama Kosova vrlo lako može narušiti smeštajem zatvorenika iz Danske.³³

38. Nakon usvajanja protokola o seksualnom uznemiravanju i nasilju na Kosovu u decembru 2022. godine, sprovedene su sveobuhvatne obuke 2023. godine kako bi se javni službenici edukovali o efikasnoj primeni odredaba protokola. Inicijativa koju je organizovala NVO MŽK odražava posvećenost obezbeđivanju da institucije i osoblje budu dobro pripremljeni da odgovore na incidente seksualnog nasilja, u skladu sa ciljem protokola da se obezbede hitne i odgovorne intervencije u smeru identifikacije, zaštite i osnaživanja žrtava seksualnog nasilja.³⁴

28 KRCT (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

29 KRCT (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

30 KRCT (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

31 KRCT (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

32 Euronews (2022), [Danska se saglasila sa dogovorom vrednim 15 miliona evra za slanje 300 stranaca osuđenika na Kosovo.](#)

33 KRCT (2022), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2022.

34 MŽK (2023), [MŽK završila ciklus treninga o Državnom protokolu za rukovanje slučajevima seksualnog nasilja.](#)

39. Kao značajan razvoj događaja, Osnovni sud u Prištini je tokom 2023. godine odobrio zahtev za obeštećenje zatvorenika koji je bio seksualno zlostavljan 2014. godine. NVO KRCT uporno podržava i zastupa ovaj slučaj od 2014. godine. Osnovni sud u Prištini delimično je odobrio odštetni zahtev, ovlašćujući Ministarstvo pravde, posebno Popravnu službu Kosova, koja je bila odgovorna u vreme incidenta, da nadoknadi štetu žrtvi silovanja u zatvoru. Ova značajna odluka predstavlja prvu instancu te vrste.

40. Smeštaj i tretman osuđenika sa mentalnim poremećajima i dalje su jedna od najizazovnijih pitanja u okviru Popravne službe Kosova i tokom 2023. godine. Iako su relevantne odredbe za ovu kategoriju zatvorenika predviđene zakonom, situacija u praksi ostaje nepromenjena. I dok bi po zakonu pritvor počinitelaca sa psihičkim smetnjama trebalo da se odvija u zdravstvenim ustanovama, naš vaspitno-popravni sistem nema posebne ustanove za primenu pritvora za takve slučajeve. Operacionalizacija Paviljona D (namenjen za smeštaj osoba sa posebnim potrebama) je malo popravila situaciju, ali pošto su u ovom paviljonu smeštene i druge kategorije osuđenika, situacija je i dalje teška, jer u pojedinim centrima raste broj osuđenika sa mentalnim poremećajima.³⁵

41. Iznenadni nestanak određenih stvari Astrita Deharija nije rešen 2023. godine i nastavlja da izaziva zabrinutost u vezi sa istražnim procesom Deharijeve smrti. Naime, Ministarstvo pravde se umešalo u rad tužilaštva komentarišući da je nestanak stvari bio iz namere da se osujeti istraga o Deharijevoj smrti, i kao rezultat toga suspendovana su četiri službenika sudske medicine, iako počinitelj tek treba da bude identifikovan.³⁶

42. Preporuke

- Kosovska popravna služba (KPS) treba da ojača svoje mehanizme praćenja i mere odgovornosti za slučajeve lošeg postupanja prema zatvorenim licima i pritvorenim licima;
- Policijski inspektorat Kosova treba da primeni korektivne mere za rešavanje slučajeva zlostavljanja od strane policijskih službenika i da poveća transparentnost u svojim istragama;
- Kosovski pravosudni sistem, uključujući, ali ne ograničavajući se na Ministarstvo pravde i Sudski savet Kosova, treba da preispita praksu izricanja kazni za zločine u vezi sa terorizmom, kao i da se preispita kako bi se obezbedio "odvraćajući" pristup uključujući mehanizme za praćenje i rehabilitaciju;
- Sudski savet Kosova treba da se pozabavi pitanjem produženih sudskih procesa, posebno za pritvorenike;
- Funkcionisanje Komisije za uslovno otpuštanje (CRP) trebalo bi da se poboljša uz povećanu transparentnost i pravičnost u procesima donošenja odluka u CRP.

35 KRCT (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

36 Koha (2023), [Sutra protest za Astrita Deharija](#).

5.3 Pravo na slobodu i bezbednost ličnosti

43. Pravo na slobodu i bezbednost ličnosti nalazi svoje najočiglednije međunarodno priznanje u članovima 3, 4 i 9 UDLJP i u članu 5 Evropske konvencije o ljudskim pravima. U svojoj definiciji, pravo na slobodu i bezbednost ličnosti je složen pojam, što znači da se bezbednost i sloboda ne mogu tretirati odvojeno jedna od druge. Član 29. Ustava Kosova predviđa da „niko ne može biti lišen slobode osim u slučajevima predviđenim zakonom i nakon odluke nadležnog suda“ u sledećim situacijama: na osnovu kazne zatvora za izvršenje krivičnog dela; za osnovanu sumnju da je izvršio krivično delo, samo kada se lišenje slobode smatra neophodnim za sprečavanje izvršenja drugog krivičnog dela; radi vaspitnog nadzora maloletnog lica ili radi privođenja maloletnog lica nadležnoj ustanovi u skladu sa zakonom; radi medicinskog nadzora lica koje zbog bolesti predstavlja opasnost za društvo; za nezakonit ulazak na Kosovo ili na osnovu zakonitog naloga za proterivanje ili ekstradiciju. Zakonita ograničenja slobode lica dalje su propisana Zakonikom o krivičnom postupku Kosova i Zakonikom o maloletničkom pravosuđu.

44. Zakon br. 05/L-003 o elektronskom nadzoru lica čije je kretanje ograničeno sudskom odlukom tek treba da se primeni, osam godina nakon njegovog stupanja na snagu 2015. Podstaknut ubistvom Hamide Magaši i drugim incidentima u kojima su počinioci bili pod sudskom zabranom prilaska, Skupština Kosova je vratila pitanje elektronskog nadzora u središte u decembru 2022. godine.³⁷ VK je 2023. godine izdvojila sredstva (600.000 evra) za implementaciju sistema elektronskog nadzora, koji ima za cilj da poboljša zaštitu i bezbednost žrtve nasilja uz ublažavanje mogućnosti ponavljanja krivičnih dela.³⁸

45. Dijalog Kosova i Srbije je 2023. godine ponovo pokrenuo sporazum o putu normalizacije, koji je zaključen u Ohridu (Severna Makedonija).³⁹ Sporazum postignut između Kosova i Srbije uključuje pokretanje pregovora o samoupravljanju za srpsku zajednicu na Kosovu i usvajanje Deklaracije o nestalim licima. Međutim, zbog stalnih razlika u pogledu sveukupne implementacije sporazuma i niza eskalirajućih događaja na severu, koji utiču na bezbednosnu situaciju na Kosovu, sporazum je došao u pat-poziciju.⁴⁰ Kao rezultat toga, EU je uvela sankcije na Kosovu koje su se sastojale od isključenja regionalnog finansiranja, investicija, kao i bilateralnih i multilateralnih (ekonomskih) sporazuma.⁴¹

46. U skladu sa prethodnim stavom, bojkot prevremenih lokalnih izbora u aprilu 2023. od strane K-Srba omeo je napredak Dijaloga. Rekordno niska izlaznost bila je direktna posledica napuštanja K-Srba iz svih lokalnih institucija severu Kosova u novembru 2022. uz naknadni bojkot protestujućih zbog neispunjenih zahteva za sprovođenje Zajednice opština sa srpskom većinom.⁴² U izveštaju Komisije EU navodi se da povlačenje kosovskih Srba iz institucija u novembru 2022. i bojkot lokalnih izbora na severu Kosova u aprilu 2023. krše obaveze Srbije u okviru dijaloga, što predstavlja

37 Kallxo (2022), [Vrasja e shtatzënës, Kurti kërkon mobilizimin e institucioneve për mospërsëritje të rasteve.](#)

38 Telegrafi (2023), [Ndahen 600 mijë euro për vendosjen e sistemit për mbikëqyrjen e hallkave elektronike që do t'i vendosen dhunuesve.](#)

39 Balkan Insight (2023), [Srbija, Kosovo, preduzimaju prve korake na implementaciji Ohridskog dogovora sa EU](#)

40 The Guardian (2023), [Kosovo PM Albin Kurti says talks with Serbia have reached a new deadlock.](#)

41 Financial Times (2023), [EU hits Kosovo with sanctions after Serb tensions flare up again.](#)

42 The Guardian (2023), [Kosovo PM Albin Kurti says talks with Serbia have reached a new deadlock.](#)

značajan zastoj u poštovanju Sporazuma od strane Srbije. Komisija EU podstiče hitan povratak K-Srba u institucije i Kosovo se ohrabruje da omogući ovaj povratak. Pokušaji Kosovske policije da regrutuje nove policijske kadete K-Srba nisu pratili procedure navedene u sporazumima o dijalogu.⁴³

47. Podvlačeći postojanje etno-političkih tenzija, nasilje koje je izbilo na severu Kosova 29. maja između demonstranata K-Srba i vojnika mirovnih snaga NATO-a rezultiralo je povređivanjem/ranjavanjem više od 50 demonstranata K-Srba i najmanje 25 italijanskih i mađarskih vojnika KFOR-a. Sukobi su počeli kada su lokalni Srbi protestovali protiv novoizabranog predsednika opštine Zvečan, kosovskog Albanca; gradonačelnici, K-Albanci, preuzeli su funkcije u oblastima sa srpskom većinom nakon izbora koje su Srbi bojkotovali u aprilu 2023. godine.⁴⁴ Pre raspoređivanja KFOR-a, NVO NSI primećuje da je došlo do prvobitnog sukoba između građana i pripadnika policije, 26. maja.⁴⁵

48. Teroristički napad srpske paravojne grupe na K-policiju u selu Banjska na severu Kosova 24. septembra 2023. godine izazvao je značajnu zabrinutost u pogledu bezbednosti i alarmirao je međunarodnu javnost zbog implikacija na stabilnost čitavog regiona.⁴⁶ Incident je rezultirao smrću narednika K-policije Afrima Bunjakua, koji je posthumno odlikovan ordenom kosovskog heroja.⁴⁷ Napadači su potražili utočište u manastiru Banjska, koji je na kraju ponovo zauzela kosovska policija, što je dovelo do smrti trojice srpskih militanata i konfiskacije značajnih zaliha oružja. Potpredsednik političke stranke Srpska Lista koja reprezentuje kosovske Srbe, Milan Radoičić priznao je odgovornost za napad, zbog čega je raspisan nalog za njegovo hapšenje.⁴⁸ Kosovo, Albanija, Evropska unija i druge nacije osudile su napad kao terorizam.⁴⁹

49. Vezano za prethodni odeljak, pitanje bezbednosti u okviru zajednice K-Srba nastavlja da bude izuzetno značajno i relevantno.⁵⁰ NVO NSI navodi da je u vezi sa incidentom koji se dogodio 29. maja ispred zgrade opštine u Zvečanu usledio niz hapšenja građana za koje se sumnjalo da su tom prilikom učestvovali u nasilnim akcijama.⁵¹ Međutim, neka hapšenja su izvršena bez prethodnog naloga tužilaštva. Ovim problemom se pozabavio i visoki predstavnik EU za spoljnu politiku i bezbednost Žozep Borelj, navodeći da su „proizvoljna ili nepravedna hapšenja i loš tretman zatvorenika apsolutno neprihvatljiva“⁵²

50. Dalje, NVO NSI napominje da je nakon hapšenja N.V. iz Leposavića, u kontekstu objavljivanja dokaza za učešće u zločinu koji mu se stavlja na teret, ministar unutrašnjih poslova Dželjaj Svečlja objavio fotografiju/tzv. „skrinšot“ sa video snimka koji zapravo pokazuje drugu osobu, a ne N.V.⁵³

43 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo 2023, str. 80.

44 Reuters (2023), [NATO soldiers injured in Kosovo clashes with Serb protesters](#)

45 Radio Slobodna Evropa (2023), [Kosovska policija se sukobila sa demonstrantima u severnim gradovima sa srpskom većinom. Drawing U.S., EU Rebukes.](#)

46 The Guardian (2023), [Kosovo accuses Serbia of being behind 'terrorist attack' against it and calls for 'clear action' from EU and west – Europe as it happened](#)

47 Koha (2023), [heroj Kosova Afrim Bunjaku sahranjen sa najvećim počastima.](#)

48 Balkan Insight (2023), [Interpol izdao nalog za hapšenje Radojičića zbog napada u Banjskoj na Kosovu.](#)

49 Evropski Parlament (2023), [Srbija i Kosovo moraju da rade na de-eskalaciji situacije na severnom Kosovu](#)

50 NSI (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

51 NSI (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

52 EEAS (2023), [Kosovo-Serbia: Press Remarks by High Representative/Vice-President Josep Borrell after the crisis management meetings with Prime Minister Kurti and President Vučić](#)

53 KoSSev (2023), <https://kossev.info/advokat-potvrdio-da-uhapseni-mladic-u-leposavicu-nije-napadac-na-novinara-sveclja-objavio-pogresnu-fotografiju/>

Prema NVO NSI, dva K-Srbina su uhapšena dok su mirno protestovali 29. maja pre početka incidenta između demonstranata i pripadnika KFOR-a. Dok je jedan od njih (R.P.) pušten nakon plaćanja kaucije, drugi (D.O.) je donedavno ostao u pritvoru, iako postoje dokazi da tog dana nije učestvovao u nasilju.⁵⁴

51. NVO NSI je dalje pokrenula niz pitanja kada je u pitanju bezbednost zajednice K-Srba. Dana 6. januara, na pravoslavno Badnje večer, pripadnik Kosovskih bezbednosnih snaga je pucao, ranivši dva maloletna Srbina iz sela Gotovuša, opština Štrpce.⁵⁵ Takođe, na punktu kod Bistričkog mosta koji su uspostavile specijalne jedinice kosovske policije, Srbi su ranjeni u dva navrata - 23. januara i 11. aprila.⁵⁶

52. Preporuke

- Kosovska popravna služba (KPS) treba da da prioritet sprečavanju nasilnog ekstremizma i radikalizacije u popravnom sistemu, pružanjem podrške mehanizmima za de-radikalizaciju osuđenika, kao i pružanjem mentalnog zdravlja i psihološke podrške za osuđenike;
- Ministarstvo pravde (MP) treba da preduzme aktivne korake za sprovođenje Zakona br. 05/L-003 o elektronskom nadzoru lica čije je kretanje ograničeno sudskom odlukom;
- Državno tužilaštvo treba da se pozabavi i postavi prioritet bezbednosnim problemima među nevećinskim zajednicama tako što će preduzeti konkretne korake za istragu incidenta prekomerne sile i obezbediti da se svi građani osećaju bezbedno i zaštićeno;
- Policijski inspektorat Kosova treba da unapredi mehanizme odgovornosti i istrage u vezi sa nedoličnim ponašanjem pripadnika policije;
- Sudski savet Kosova i Vrhovni sud treba da pozovu sve krivične sudove da pravilno sprovode odredbe koje se odnose na određivanje pritvora i razmotre alternative umesto pritvora.

5.4 Pravo na pravično suđenje i delotvoran pravni lek

53. Pravo na pravično suđenje i delotvoran pravni lek nalazi svoje međunarodno priznanje kao osnovno ljudsko pravo u članu 10 UDLJP koji kaže da „svako ima pravo u punoj jednakosti na pravično i javno suđenje [...]”⁵⁷. Član 6. EKLJP takođe uključuje pravo na pravično suđenje i dalje propisuje da „svako ima pravo na pravično i javno suđenje u razumnom roku [...]”⁵⁸. U kosovskom zakonodavnom okviru, ovi međunarodni pravni standardi su obavezni; oni su sadržani u Ustavu, u okviru

54 N1 (2023), [Objavljeni snimci: Petrović i Obrenović privedeni pre početka nereda u Zvečanu](#)

55 Koha.nent (2023), [Mesec dana pritvora za Azema Kurtaja zbog povređivanja dve osobe u Štrpcu - KOHA.net](#)

56 Goraždevac (2023), [Petković: Specijalci pucali na vozilo kod Bistričkog mosta, ranjen Srbin.](#)

57 UDLJP, [Član 10.](#)

58 EKLJP, [Član 6.](#)

člana 22. Nadalje, član 30. propisuje prava optuženih, a član 31. naglašava odredbe o pravičnom i nepristrasnom suđenju. Članom 32 Ustava propisano je pravo svakog da koristi pravne lekove „protiv sudskih i upravnih odluka kojima se vređaju njegova prava ili interesi”⁵⁹. Pored Ustava, drugi zakoni i propisi koje je usvojila VK regulišu pravo na pravično suđenje u sudskim postupcima u krivičnim, građanskim i upravnim stvarima. To uključuje Zakon br. 08/L-032 o krivičnom postupku, Zakon br. 06/L-074 - Krivični zakonik, Zakon br. 03/006 o parničnom postupku i Zakon br. 05/L-031 o Opštem upravnom postupku.

54. Skupština Kosova (SK) je 2022. godine usvojila Zakonik o krivičnom postupku br. 08/L-032, koji je stupio na snagu u februaru 2023. godine.⁶⁰ Prema izveštaju Komisije EU iz 2022. godine, novi zakonik je u skladu sa standardima EU s obzirom da s sa proceduralnog stanovišta prava osumnjichenih i optuženih zaštićeni, uključujući pravo na advokata, pretpostavku nevinosti i pravo na tumačenje i prevod, da spomenemo tek nekoliko pravnih standarda.⁶¹ Dalje, ažurirani Zakonik o krivičnom postupku ispravlja nedostatke u krivičnim postupcima, olakšavajući online sudske rasprave u izuzetnim okolnostima, kao što su epidemije i prirodne katastrofe, i formalizuje praksu da stranke međusobno prihvataju ranija svedočenja kao deo evidencije.⁶²

55. Zakon br. 04/L-017 o besplatnoj pravnoj pomoći je delimično izmenjen tako da uključuje besplatnu pravnu pomoć za različite korisnike, tj. strateške tužbe protiv učestvovanja.⁶³ Još jedna važna dimenzija zakona tiče se inkorporacije Agencije za besplatnu pravnu pomoć (FLAA) u Ministarstvo pravde. Uključivanje FLAA u Ministarstvo pravde odražava tranziciju nezavisne agencije u jedinicu pod okriljem Ministarstva pravde. Prema NVO KLI, ovakav razvoj događaja je neustavan. Naime, on daje MP ovlašćenja da utvrdi kriterijume za besplatnu pravnu pomoć.⁶⁴

56. Na Kosovu je osnovan fond za pružanje pravne pomoći pojedincima optuženim u Kosovskim specijalističkim komorama, uz finansijsku pomoć njihovim porodicama, bez obzira na utvrđene finansijske potrebe.⁶⁵ Posebno, žrtve koje su Kosovske specijalističke komore priznale za žrtve ratnih zločina i zločina protiv čovečnosti nisu dobile odgovarajuću finansijsku podršku. Iako su veća izdala početne naloge za reparaciju za žrtve, izvor kompenzacije ostaje neizvestan zbog odsustva sredstava od namenskog kosovskog fonda ili fonda optuženih. Ispravljanje ovog dispariteta u tretmanu je ključno, smatraju Evropska komisija i brojne OCD.⁶⁶

57. U pravosudnom sistemu i dalje postoje razlike između politike i prakse. Dok se prema izveštaju Komisije EU iz 2023. može uočiti opipljiv porast broja efektivnih sudskih postupaka, ubrzanog zakazivanja ročišta i poboljšanja u zapošljavanju sudija i tužilaca, neefikasnost je i dalje prisutna.

59 Ustav Kosova (2008), Članovi 30-31.

60 Zakonik o krivičnom postupku [Zakonik br. 08/L-032 Zakonik o krivičnom postupku](#)

61 Evropska komisija (2022), [Izveštaj za Kosovo 2022.](#)

62 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo 2023.

63 Zakon br. 08/L-035 o izmenama i dopunama Zakona br.04/L-017 o besplatnoj pravnoj pomoći.

64 KLI (2022), [Politicizacija protiv ustavnosti BPP.](#)

65 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo 2023, str. 23.

66 YIHR (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

58. Prekomerna upotreba istražnog pritvora izaziva zabrinutost u nedavnom izveštaju OEBS-a za Kosovo. U izveštaju je ispitano ukupno 70 ročišta o „istražnom pritvoru” i devet žalbenih odluka tokom 2022. i 2023. godine u kojima se ističe nedostatak alternativnih opcija pritvora i neadekvatno obrazloženje u odlukama.⁶⁷

59. Do decembra 2023. godine, Ustavni sud Kosova je većinom glasova odobrio predloženi ustavni amandman koji omogućava privremenu proveru integriteta ključnih ličnosti iz pravosudnog sistema, kao što su članovi Sudskog saveta, Tužilačkog saveta, predsednici sudova, glavni tužioci i kandidata za ove uloge, od strane Organa za kontrolu integriteta. Istovremeno, dva druga predložena amandmana koji se odnose na kriterijume za razrešenje sudija i tužilaca zbog ozbiljnog nepoštovanja dužnosti, smatrana su da ne krše osnovna prava. Proces provere je počeo usvajanjem „Koncept dokumenta za razvoj procesa provere u pravosudnom sistemu” u oktobru 2021. godine. Nakon toga, Venecijanska komisija je odobrila koncept dokument i predložila ustavne amandmane u junu 2022. godine. Ustavni sud je naglasio važnost održavanja nezavisnosti sudskog i tužilačkog sistema kao osnovnih principa ustavnog poretka. Pravilno funkcionisanje pravnog sistema i puta ka pravdi, uključujući poverenje javnosti u institucije, ostaje ključna vrednost u svakom demokratskom društvu.⁶⁸

60. Dana 23. novembra 2023. godine, Vlada Kosova (VK) je donela odluku koja se smatra neustavnom o smanjenju plata sudijama i tužiocima. Ovakav način delovanja otvoreno podriva nezavisnost pravosuđa, što je ključni element pravičnog suđenja. Odluka Suda je poništena u administrativnim spornim postupcima, jer tendencije smanjenja plata sudija i tužilaca nije odobrio ni Ustavni sud (US), koji je stavio van snage odredbe Zakona br. 08/L-196 o platama u javnom sektoru, koji je doveo do smanjenja plata sudijama i tužiocima.⁶⁹

61. U martu 2023. ministar pravde i čelnici ključnih institucija pravosudnog sistema zajednički su podržali izjavu o posvećenosti reformama pravosuđa, ističući ključna reformska pitanja koja zahtevaju pažnju. Neposredna i efikasna akcija je imperativ za postizanje opipljivih rezultata.⁷⁰

62. U aprilu 2023. godine, SSK je usvojio set uredbi u kojima se navode standardi učinka koji se očekuju od sudija, sa ciljem da se poboljša operativna efikasnost. Kao što je navedeno u prethodnim izveštajima (2021. i 2022.), sudstvo i tužilaštvo se susreću sa izazovima u ekspeditivnom rešavanju predmeta. U poređenju sa prethodnim godinama, primećuje se uporni trend rasta udela produktivnih sudskih postupaka.⁷¹

63. Zakonske garancije, kao što je pravo na pravično suđenje i pravno zastupanje, takođe su suštinske komponente prava zatvorenika. NVO KRCT dobija kontinuirane žalbe od zatvorenika u vezi sa pravnim procesom u sudovima, sa produženjem sudskog procesa kao jednim od glavnih pitanja, posebno za pritvorenike, gde postoje slučajevi istražnog pritvora po nekoliko godina. Ovo

67 OCHA (2023), [Izveštaj o monitoringu suđenja u vezi sa pritvorom](#).

68 Betimi për Drejtësi (2023), [Gjykata Kushtetuese i hap rrugë Vetëingut në sistemin e drejtësisë](#)

69 KLI (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

70 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo 2023, str. 80.

71 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo 2023, str. 80.

predstavlja kršenje jednog od osnovnih principa ljudskih prava, principa suđenja u razumnom roku, predviđenog međunarodnim dokumentima, kao i nacionalnim zakonodavstvom, ali ima još mnogo posla da se odradi kako bi se ovo pitanje poboljšalo u praksi.⁷²

64. Žrtve zločina su nedovoljno informisane o sudskim postupcima i retko im pomažu profesionalni predstavnici. Prema podacima NVO KLI, budžet izdvojen za pravnu pomoć ostaje neadekvatan uprkos projektovanom povećanju u odnosu na prethodne godine (vidi tabelu 1 ispod).⁷³

Tabela 1. Budžet vlade izdvojen za pravnu pomoć

	2024.	2023.	2022.	2021.	2020.
Ukupan budžet koji je Vlada Kosova izdvojila za pravnu pomoć u EUR	537.831	444.170	443.995	439.298	422.699

65. Pitanje dugih zakonskih postupaka, odnosno suđenja u razumnom roku na Kosovu, predstavlja jedan od glavnih izazova koji se odnosi na ostvarivanje prava na pravično i nepristrasno suđenje u razumnom roku i istovremeno narušavanje adekvatnog pristupa građanima pravdi. Uprkos zakonskom određivanju procesnih rokova, koji garantuju donošenje presude u razumnom roku, ukupno prosečno trajanje parničnih sudskih sporova, od 3,8 godina u prvom stepenu i 1,7 godina u drugom stepenu, govore o nepoštovanju i postupanju u predmetu. Nekoliko faktora je uticalo na ovaj problem, kao što su loše funkcionisanje administrativnih institucija, rad sudija i neadekvatno sprovođenje pravde.⁷⁴

66. Proceduralno odugovlačenje i neadekvatno sprovođenje pravde takođe se dešavaju u slučaju višestrukih ponovljenih suđenja. Nepoštovanje komponenti koje se odnose na pravo na pravično i nepristrasno suđenje takođe odražava nedostatak adekvatne zaštite drugih prava, kao što je pravo na imovinu. Tokom monitoringa pravosudnog sistema uočeno je da nisu ispunjeni adekvatni standardi o obrazloženju sudskih odluka. Analizirajući kaznenu politiku koju primenjuju sudovi, NVO KLI je istakla neopravdanost vrste i visine kazne, neopravdanost primenjenih olakšavajućih i otežavajućih okolnosti, kao i šablonskog obrazloženja o ispunjenosti kazne.⁷⁵

67. Sa druge strane, opravdanja sudskih odluka moraju se pridržavati i pozivati na međunarodne instrumente, koji su direktno primenljivi na Kosovu i odluke Evropskog suda za ljudska prava. Međutim, takva obaveza se u praksi retko poštuje. Prema analizi NVO KLI o primeni Istanbulske konvencije u presudama sudova na Kosovu, sudovi se ne pridržavaju odredaba ove konvencije, pa se shodno tome ni ne pozivaju na nju u sudskom obrazloženju predmeta nasilja u porodici.⁷⁶

68. Nedostatak kvalitetnog pravnog zastupanja i dalje je problematičan kao ključni element prava na pravično i nepristrasno suđenje. Nedostatak pravnog zastupanja je najočitiji među žrtva-

72 KRCT (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

73 Evropska komisija (2022), [Izveštaj za Kosovo 2022](#).

74 KLI (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

75 KLI (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

76 KLI (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023

ma nasilja u porodici, iako su prema zakonskim odredbama Zakona br. 08/L-185 o prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici, nasilja nad ženama i nasilja zasnovanog na polu podleže profesionalnom zastupanju od strane branilaca žrtava. Uprkos ovakvom opredeljenju, prema nalazima NVO KLI, oko 62 odsto žrtava nasilja u porodici nije imalo profesionalnog zastupnika. Nažalost, čak i u slučajevima kada postoji profesionalno zastupanje, postoje značajne dileme oko kvaliteta ovog zastupanja. Ovo iz razloga što u 12 od ukupno 15 predmeta, u kojima je bilo zastupnika, branilac oštećenih nije u krivičnom postupku podneo imovinskopravni zahtev. Nedostatak pravilnog zastupanja prouzrokuje gubitke oštećenom, od postupaka za određivanje mera zaštite do podnošenja predloga za ostvarivanje imovinskopravnog zahteva, u vezi sa štetom pričinjenom krivičnim delom. Sledstveno tome, upućivanje u parničnom sporu radi ostvarivanja imovinskopravnog zahteva opterećuje pravosudni sistem, tako da će se predmet koji bi se mogao zaključiti u krivičnom postupku razvijati u parničnom postupku, što neminovno utiče na donošenje presude u razumnom roku. Dakle, ovakvo sprovođenje pravde indirektno utiče na to da krivični sistem nema podršku od strane potencijalnih žrtava.⁷⁷

69. Prema izveštaju Komisije EU iz 2023. godine, sve veći broj slučajeva femicida izazvali su zabrinutost u pogledu efikasnosti sudija i tužilaca u rešavanju nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja. Optužbe za neadekvatnu zaštitu žrtava i nedostatak odgovornosti među akterima pravosuđa dovele su do predloga izmena u Krivičnom zakoniku i Zakoniku o krivičnom postupku od strane Ministarstva pravde. Međutim, ove promene moraju uključiti zaštitne mere za one optužene ili osuđene za takva krivična dela. Upravljanje, krivično gonjenje i suđenje u predmetima i dalje se suočavaju sa problemima, uprkos imenovanju specijalizovanih tužilaca i sudija, otežano nedostatkom ljudskih resursa i produženim trajanjem predmeta.

70. NVO KLI nije identifikovala slučajeve u kojima su sudije ili tužioci prekršili princip pretpostavke nevinosti, ali je bilo situacija u kojima su politički akteri svojim javnim izjavama prekršili ovaj princip. Prema Evropskom sudu za ljudska prava, princip pretpostavke nevinosti ne dozvoljava izjave javnih organa koje mogu da podstaknu javnost da veruje da je optuženi kriv, ili da prejudicira ocenu činjenica od strane sudskog organa. Time se onemogućava nekorektno postupanje prema licima koja su oslobođena krivične prijave ili kada je krivični postupak protiv njih obustavljen, što se pozitivno odražava na način percepcije javnosti u smislu da se ne narušava ugled. Stoga je, uzimajući u obzir standarde koje je ustanovio ESLJP, 2023. godina bila prilično zabrinjavajuća u smislu velikog broja izjava političkih aktera o pitanjima koja se odnose na pojedinačne slučajeve.⁷⁸

71. Nezavisnost pravosuđa je još jedan važan element pravičnog suđenja. Na ovaj način, pravosuđe mora biti oslobođeno spoljnih pritisaka, a ne podvrgnuto političkom uticaju i manipulaciji, posebno izvršne vlasti. S obzirom da je pravosudni sistem na Kosovu i dalje pod uticajem politike, potrebni su kontinuirani napor da se osigura da se ovi principi poštuju u praksi i da se pravosudni sistem efikasno zaštiti od neprikladnog pritiska i mešanja. U tom pravcu, pravilno funkcionisanje i sprovođenje pravde, uključujući poverenje javnosti u ovaj sistem, može se postići kroz reformu pravosuđa i proces provere, proces koji je odobrio Ustavni sud.⁷⁹

77 KLI (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023

78 KLI (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

79 KLI (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

72. Godine 2023. brojne OCD i međunarodna tela su istakli uporno odsustvo političke volje da se uzdrže od mešanja u pravosuđe. NVO KLI u svom izveštaju „Mešanje u pravosudni sistem putem javnih izjava“ konkretnim primerima ilustruje kako izjave izvršne i zakonodavne vlasti predstavljaju mešanje u pravosudni sistem.⁸⁰ Mešanje je posebno naglašeno i smenom šefa Kosovske specijalne jedinice. Dalje, prema izveštaju Indeksa transparentnosti (2023), upad većinskih poslanika u parlamentarnu istragu značajnog slučaja korupcije podvlači sveobuhvatnu temu upadljivog nedostatka političke volje da se odustane od kontrole i osnaži nezavisni nadzor, čime se ugrožava integritet sistema pravosuđa.⁸¹

73. Krivični predmeti maloletnika, zbog svoje specifičnosti, imaju posebnu regulativu kroz Zakonik br. 06/L-006 maloletničkog pravosuđa. Nema dovoljno informacija o tome kako se ovi predmeti rešavaju u pravosudnom sistemu, kao rezultat nedostatka dozvole medija i građanskog društva da prate ove slučajeve, ali i neadekvatnog nadzora Sudskog saveta Kosova i Tužilačkog saveta Kosova.⁸²

74. Sudski savet Kosova (SSK) je napravio veliki napredak u pogledu objavljivanja presuda u svim sudovima Kosova, u skladu sa zakonom. Do sada je na zvaničnom sajtu objavljeno oko 122.000 presuda, ali je predviđeno da se dođe do mogućnosti objavljivanja u realnom vremenu. Objavljivanje presuda je od posebnog značaja za ispunjavanje zakonskih obaveza i povećanje transparentnosti i poverenja javnosti u pravosuđe. Nemogućnost sprovođenja ove obaveze, u objavljivanju presuda u realnom vremenu od strane sudova, povezana je sa nedostatkom ljudskih resursa.⁸³

75. Pravo stranaka na prevod je takođe ključna komponenta prava na pravično i nepristrasno suđenje. Ovo pravo je u dovoljnoj meri materijalizovano procesnim zakonima. Tokom monitoringa, NVO KLI nije pronašao slučajeve da je ovo pravo uskraćeno strankama tokom sudskog postupka. Međutim, u sporu da su albanski i srpski jezik službeni jezici na Kosovu, u praksi ne postoji opšti pristup ravnopravnosti jer se objavljivanje presuda ne objavljuje proporcionalno na srpskom jeziku. Dalje, komentari relevantnih zakona su veoma važni dokumenti za korisnike sudova i izvršioce zakona. Nažalost, većina već objavljenih komentara nije prevedena na srpski jezik. Dakle, jednostavno ispunjavanje standarda pružanja prevoda strankama u postupku ne može se smatrati dovoljnim za zahteve ustavnog aspekta dvojezičnosti.⁸⁴

76. Generalno, pozitivno pravo na Kosovu pruža pravne lekove u skladu sa Ustavom Kosova. Izuzetak je uvid u odluke državnog tužioca o odbacivanju krivične prijave ili obustavljanju istrage. Ovo pitanje se ne smatra rešenim ni uz mogućnost prava na žalbu Apelacionom tužilaštvu jer ne pruža mogućnost pravnog leka na sudu. Tako, i dalje, u krivičnom postupku, do momenta odlaska predmeta u sud, dolazi do teže povrede prava na pravni lek. U stvari, u celom kosovskom pravnom sistemu, ovi tužilački akti su jedini kojima je zabranjen pristup sudu.⁸⁵

77. U novembru 2023. godine u Osnovnom sudu u Prištini održano je prvo suđenje u odsustvu za ratne zločine. Konkretno, prvo ročište na suđenju Čedomiru Aksiću, ratnom srpskom borcu optuženom za ratne zločine tokom rata na Kosovu, održano je bez prisustva optuženog na Kos-

80 KLI (2024), [Izveštaj: Uplitanje u pravosudni sistem putem saopštenja za javnost](#).

81 Koha (2024), [TI: Ne postoji politička spremnost na Kosovu da se odustane od uplitanja u rad pravosuđa](#)

82 KLI (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

83 KLI (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

84 KLI (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

85 KLI (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023

ovu. Aksić se suočava sa optužbama koje uključuju ubistvo, nanošenje patnje, materijalnu štetu i proterivanje civila u opštini Štimlje 1999. godine. Iako se veruje da se Aksić nalazi u Srbiji, njegovo tačno mesto boravka ostaje nepoznato. Sud je preko Kancelarije EU u Prištini zatražio da ga ispita u Srbiji, ali nije dobio odgovor. Prema kosovskom zakonu, advokat optuženog ima 30 dana da ospori dokaze i zatraži odbacivanje optužnice. Tužilaštvo navodi Aksićevu umešanost u proterivanja, pogubljenja i uništavanje imovine, a konkretni slučajevi se navode u optužnici.⁸⁶

78. U vezi sa prethodnim stavom, Specijalno tužilaštvo na Kosovu je u 2023. godini podiglo šest optužnica u odsustvu, uključujući slučajeve u vezi sa seksualnim zlostavljanjem tokom rata. Skupština Kosova je 2019. godine izmenila Zakon o krivičnom postupku kako bi se omogućila suđenja u odsustvu za krivična dela protiv međunarodnog humanitarnog i krivičnog prava počinjena između januara 1990. i juna 1999. godine, sa ciljem da se unapredi krivično gonjenje ratnih zločina iz sukoba 1998-99. Sud može da vodi suđenja u odsustvu ako su iscrpljeni svi naponi da se okrivljeni pronađe.⁸⁷

79. Prema zapažanjima NVO NSI, javlja se značajna zabrinutost u vezi sa pravima pojedinaca i njihovim pravom na human tretman od strane službenika za sprovođenje zakona. Značajan incident dogodio se 29. maja u Zvečanu, gde su lica uhapšena i pritvorena u vezi sa ovim događajem doživela različite oblike fizičkog ili psihičkog nasilja. Pritvorenici, lišeni nadzora međunarodnih misija, suočavali su se sa zlostavljanjem ne samo tokom hapšenja, već i u policijskim i pritvorskim jedinicama. Incident je izazvao žalbe i suspenziju odgovornog policajca nakon što se pojavio viralni video snimak.⁸⁸ Takođe, kako navodi NVO NSI, hapšenje Ilije Elezovića u septembru, optuženog za ratne zločine, ukazalo je na neadekvatne uslove pritvora, bez obzira na preporuku lekara. Sredinom septembra, tokom hapšenja dve osobe u Gračanici, primenjena je prekomerna sila, što je dovelo do hospitalizacije. Incidenti u junu, maju i martu koji uključuju policijsko nasilje nad maloletnicima, novinarima i mladićima naglašavaju uznemirujući obrazac neprofesionalnog ponašanja policije i fizičkih povreda.⁸⁹

80. Preporuke

- VK i MP treba da preispitaju inkorporaciju Agencije za besplatnu pravnu pomoć u MP, baveći se zabrinutostima koje su iznele organizacije civilnog društva;
- Ministarstvo finansija treba da ima namenski fond za žrtve koje su priznate od strane Kosovske specijalističke komore da bi im obezbedilo finansijsku podršku;
- VK treba da razvije mere za ublažavanje svih negativnih posledica smanjenja plata sudija i tužilaca, prema Zakonu br. 08/L-196, odnosno potencijalnog uticaja na nepristrasnost pravosuđa;
- Ministarstvo finansija trebalo bi da poveća budžet za besplatnu pravnu pomoć kako se građanima ne bi ugrozio pristup pravdi;

86 Balkan Insight (2023), [Počinje prvo suđenje za ratni zločin na Kosovu u odsustvu okrivljenog](#).

87 Balkan Insight (2023), [Počinje prvo suđenje za ratni zločin na Kosovu u odsustvu okrivljenog](#).

88 NSI (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

89 NSI (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

- Sudski savet Kosova treba da se pozabavi pitanjem dugih pravnih procedura kako bi razumeo i ublažio faktore koji doprinose kašnjenju, uključujući loše funkcionisanje administracije, rad pravosuđa i neadekvatno upravljanje predmetima;
- MP treba da ojača svoje napore u rešavanju rastućih slučajeva femicida, Tužilački savet Kosova i pravosudne institucije treba da obezbede delotvorno krivično gonjenje i donošenje presuda, i da uključe zaštitne mere za optužene osobe u predložene izmene Krivičnog zakona i Zakonika o krivičnom postupku;
- Državni organi i političari treba da se pridržavaju standarda ESLJP u političkim izjavama o pretpostavci nevinosti kako bi održali poverenje javnosti u pravosudni sistem;
- VK treba da ubrza svoje napore za postizanje nezavisnosti pravosuđa kroz proces provere;
- VK treba da se pozabavi i uzdrži od stalnog mešanja u pravosuđe kako bi podržala međunarodni nadzor i zaštitila integritet pravosudnog sistema;
- Sudski savet Kosova treba da izdvoji dovoljno ljudskih resursa da omogući objavljivanje presuda u realnom vremenu, ispunjavanje zakonskih obaveza i povećanje transparentnosti;
- Sudski savet Kosova treba da omogući ravnopravno i blagovremeno objavljivanje presuda i na albanskom i na srpskom jeziku, uvažavajući značaj dvojezičnosti u kosovskom pravnom sistemu.

5.5 Sloboda izražavanja i mišljenja, pravo na informisanost i pravo na privatnost

81. Sloboda izražavanja i mišljenja nalazi svoje univerzalno priznanje kao osnovno ljudsko pravo u članu 19 UDLJP, koji kaže da „svako ima pravo na slobodu mišljenja i izražavanja [...] i putem bilo kojeg medija”.⁹⁰ Ovo univerzalno pravo uključuje pravo na prenošenje, primanje i prenošenje informacija. Ove osnovne odredbe su ponovo navedene u članu 10. EKLJP, koji dalje naglašava da sloboda izražavanja i mišljenja može biti podvrgnuta određenim formalnostima koje su propisane zakonom radi zaštite bezbednosti, poverenja, nepristrasnosti ili zaštite ugleda ili prava drugih.⁹¹ Zakonodavni okvir Kosova štiti slobodu izražavanja i pravo na informisanje u članovima 40. Ustava i nizu drugih zakona. To uključuje Zakon br. 04/L-046 o Radio-televiziji Kosova, Zakon br. 04/L-44 o Nezavisnoj komisiji za medije, Zakon br. 06/L-085 o zaštiti uzbunjivača, Zakon br. 04 /L-137 o zaštiti novinarskih izvora, Zakon br. 03/L-118 o javnim okupljanjima, Zakon br. 02/L-37 o upotrebi jezika, Zakon br. 02/L-65 Građanski zakon protiv klevete i Uvreda, Zakon br. 02/L-31 o slobodi veroispovesti na Kosovu, itd. Generalno, zakoni o slobodi izražavanja i medijski zakoni su u skladu sa standardima SE i sudskom praksom ESLJP. Treba napomenuti da Ustavni sud Kosova još uvek nije doneo nijednu presudu kojom se konstatuje povreda slobode izražavanja predviđene čl. 40. Ustava Kosova. Međutim, Evropska komisija u svom izveštaju za Kosovo za 2023. godinu navodi da u pogledu slobode izražavanja, „Kosovo ima određeni nivo pripremljenosti i koristi od pluralističkog i živog medijskog okruženja. Međutim, i dalje postoji zabrinutost u vezi sa javnim kampanjama kle-

90 UDLJP, [Član 19.](#)

91 EKLJP, [Član 10.](#)

vete, pretnjama i fizičkim napadima na novinare⁹². Dalje, nastavlja da postoji posebna zabrinutost u vezi sa slobodom izražavanja na severu Kosova, uključujući ovde i autocenzuru, što nije u skladu sa zahtevima čl. 40. Ustava i člana 10 EKLJP.⁹³

82. Nepovredivost nečijeg prava na privatnost je na sličan način obrađena u UDLJP putem člana 1, koji izražava sledeće: „Niko ne sme biti podvrgnut proizvoljnom mešanju u njegovu privatnost, porodicu, dom ili prepisku“⁹⁴. Sa druge strane, EKLJP izričito uključuje pravo na privatnost u svoj okvir u članu 8. Pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života.⁹⁵ Ustav Kosova je posebno iscrpan kada je u pitanju zaštita ovog prava. U pravo na privatnost, kako je navedeno u članu 36, zaštita podataka o ličnosti (36.4) uključena je uz očuvanje tajnosti prepiske (6.3) i nepovredivost privatnog i porodičnog života. Zaštita ličnih podataka je pravno obezbeđena Zakonom o zaštiti podataka o ličnosti br. 06/L-082.

83. Kosovska agencija za informacije i privatnost (IPA) je odgovorna za promovisanje i zaštitu prava na pristup informacijama i privatnosti na Kosovu. Njegova glavna uloga je da nadgleda primenu Zakona o pristupu javnim dokumentima i Zakona o zaštiti podataka o ličnosti i da obezbedi da javne institucije poštuju ove zakone. IPA takođe pruža smernice i savete pojedincima i organizacijama o pitanjima u vezi sa pristupom informacijama i zaštitom podataka o ličnosti, i ima ovlašćenje da istražuje i izriče sankcije u slučajevima kršenja ovih zakona.⁹⁶ Sa ovim u vezi, vredi dodati da IPA tek treba da objavi svoj izveštaj za 2023. godinu.⁹⁷

84. Zakonski okvir koji obezbeđuje bezbednost medijskog okruženja u skladu je sa međunarodnim i pravnim standardima.⁹⁸ Međutim, uprkos dobroj pravnoj osnovi i pravnim poboljšanjima u pravcu unapređenja besplatne pravne pomoći za novinare, pretnje, kampanje mržnje i drugi govori mržnje usmeren na novinare bili su nesrazmerni u odnosu na prošlost.⁹⁹ Uporedivo sa prethodnim zajedničkim izveštajem OCD o ljudskim pravima (2022), ove kampanje mržnje i maltretiranja ciljaju kako na ličnosti iz javnog domena tako i na druge pojedince koji izražavaju svoje mišljenje zauzimanjem javnog stava o različitim temama od interesa.

85. Održan je sastanak između organizacija civilnog društva, koje čine mediji i nevladine organizacije, i Specijalnog izvestioca Ujedinjenih nacija za promociju i zaštitu prava na slobodu mišljenja i izražavanja tokom njene zvanične posete Kosovu u aprilu 2023. Neophodno je istaći da je planirano da rezultati ovog sastanka budu predstavljeni Savetu UN za ljudska prava u julu 2024. Ova interakcija naglašava značaj angažovanja zainteresovanih strana u rešavanju zabrinutosti u vezi sa slobodom izražavanja i njenih implikacija na zastupanje ljudskih prava i formulisanje politike na međunarodnom nivou.

92 Evropska komisija (2022), [Izveštaj za Kosovo 2022.](#)

93 Evropska komisija (2022), [Izveštaj za Kosovo 2022.](#)

94 UDLJP, [Član 12.](#)

95 UDLJP, [Član 12.](#)

96 IPA (2022), [Rezime aktivnosti Agencije Kosova za informacije i privatnost za 2022.](#)

97 IPA (2023), [Planovi i izveštaji – Agencija za informacije i privatnost \(rks-gov.net\)](#)

98 Evropska komisija (2022), [Izveštaj za Kosovo 2022.](#)

99 Lëvizja Fol (2022), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2022.

86. U poređenju sa 2022. godinom, Kosovo je popravilo svoju poziciju za pet mesta i sada je na 56. mestu na Svetskom indeksu slobode štampe, prenose Novinari bez granica. Ovo je drugo uzastopno poboljšanje u poslednje dve godine. Uprkos tome, Kosovo ostaje kategorisano kao problematična zemlja u okviru ovog indeksa. Delimično, to je zato što je nezavisnost medija i dalje krhka u kombinaciji sa slabim propisima i oslanjanjem na partijsku raspodelu javnih sredstava.¹⁰⁰

87. Kosovski savet za štampu (KZŠ) i Nezavisna komisija za medije (NKM) su glavna nezavisna i samoregulatorna tela uključena u obezbeđivanje regulisanja medija na Kosovu.

88. Dezinformacije ostaju značajan izazov na Kosovu, koji karakteriše nedostatak jasne vizije za borbu protiv ovog fenomena. Prema nedavnom izveštaju BIRN-a, koji pruža dubinsku studiju o ovom fenomenu, mapiranje dezinformacija na Kosovu, mediji i onlajn platforme su glavni distributeri dezinformacija, pri čemu često novinske kuće igraju značajnu ulogu.¹⁰¹ Prema izveštaju, političari i mediji doprinose širenju dezinformacija u vezi sa dijalogom između Kosova i Srbije, vođenim od strane EU, podstičući na taj način međuetničke tenzije koje ometaju integraciju u EU.

89. U decembru 2023. godine, Vlada Kosova je usvojila Nacrt zakona o Nezavisnoj komisiji za medije (NKM). Ovo označava prelazak sa samoregulacije na državnu kontrolu za onlajn medije. Ključne tačke uključuju državno licenciranje, obaveznu registraciju kompanija za nevladine organizacije koje rade kao onlajn mediji, Internet („onlajn“) registar medija kojim upravlja NKM i dozvole za promenu vlasništva. Potencijalne kazne do 40.000 evra i povećanje članstva u NKM sa sedam na jedanaest članova, zakonodavna inicijativa za regulisanje Internet medija putem sistema licenciranja smatra se najnovijim napadom na slobodu i pluralizam medija na Kosovu, naglašavajući zabrinutost da se Direktiva o harmonizaciji nacionalnog zakonodavstva sa Direktivom EU o audiovizuelnim medijskim uslugama tumači pogrešno. Umesto toga, zanemaruje se lokalni kontekst i zanemaruje postojeće samoregulatorno telo na Kosovu, pri čemu direktiva EU ne podržava državnu kontrolu putem obaveznog licenciranja za Internet medije.¹⁰²

90. Sa ekonomskog stanovišta o medijima i njihovom poslovanju na Kosovu, finansijska održivost uglavnom zavisi od komercijalnih reklama i finansijskih donatora, često iz različitih političkih partija.¹⁰³ Naročito među privatnim emiterima, ova situacija je dovela do paradoksa u kojoj je održivost medija uslovljena spoljnim finansiranjem, ali održavanje integriteta medija uz objektivnost i nepristrasnost kao ključne dimenzije zahteva potpunu nezavisnost.

U decembru 2023. BIRN Kosovo je objavio Monitor o vlasništvu nad medijima (MOM) koji će služiti kao javno dostupan alat za mapiranje baze podataka, koji se stalno ažurira, kako bi uključio sve medijske kuće. Od 44 praćena medija, samo 15 njih je bilo voljno da podeli svoje podatke o vlasništvu nad medijima, a samo 8 ih je bilo u vlasništvu ili pod upravom žena.¹⁰⁴

91. Vlada Kosova (VK) je 2023. godine suspendovala poslovni sertifikat medijske kuće Klan Kosova.¹⁰⁵ Novinari, fotoreporteri, snimatelji i aktivisti okupili su se ispred Vlade, u organizaciji Udruženja novinara Kosova (AJK), osudivši suspenziju kao cenzuru medija i pretnju slobodi govora. Mini-

100 Prishtina Insight (2023), [Kosovo napreduje u Svetskom indeksu slobode štampe, ali je nezavisnost medija i dalje ugrožena](#)

101 BIRN (2023), [Vorbulla e rrenave](#).

102 ECPMF (2024), [Kosovo: Vlada bi trebalo da povuče vrlo problematične izmene zakona o medijima](#).

103 NDI (2022), [Integritet informisanja na Kosovu. Ocena političke ekonomije dezinformacija](#).

104 BIRN (2023), [Monitor vlasništva nad medijima, 2023](#).

105 Prishtina Insight (2023), [Suspendovanje medijskih sertifikata izazvalo proteste na Kosovu](#)

starstvo industrije, preduzetništva i trgovine (MIPT) je prvobitno podnelo krivičnu prijavu protiv Klan Kosova, tvrdeći da poslovni sertifikat sadrži reference na gradove na Kosovu kao deo Srbije. Evropski centar za slobodu štampe i medija osudio je odluku MIPT, a nekoliko medija izrazilo je solidarnost postavljanjem opreme na teren. Isto tako, Mreža za ljudska prava (HRN) osudila je zatvaranje Klan Kosova, navodeći javno da je odluka protiv vrednosti i principa demokratskih društava. HRN je dalje pozvao pravosuđe da potvrdi zakonitost Klan Kosova kroz pošten i nezavisan sudski proces.¹⁰⁶ Predsednica Kosova Vjosa Osmani Sadriu, zatražila je razjašnjenje pravnih nedoumica u ovom slučaju. Premijer je istakao slobodu medija, ali je naveo da je poštovanje pravila registracije zakonska obaveza. Ambasade Francuske, Nemačke, Italije, Velike Britanije, SAD i EU izrazile su duboku zabrinutost, pozivajući na pravičan i transparentan pravni proces. Implikacije uključuju zabrinutost za slobodu medija, demokratiju i poštovanje zakonskih procedura.¹⁰⁷ U avgustu 2023. godine, Privredni sud u Prištini presudio je protiv odluke MIPT da suspenduje sertifikat o poslovanju kanala, što potencijalno dovodi do opoziva dozvole za emitovanje.¹⁰⁸ Ipak, akti pritiska na novinare i aktiviste koji podržavaju Klan Kosova i dalje izazivaju zabrinutost u vezi sa posvećenošću VK slobodi medija.

92. Udruženje novinara Kosova (UNK) je takođe izrazilo zabrinutost za slobodu medija i pravo na izražavanje mišljenja nakon incidenata fizičkih pretnji i napada na novinare i verbalnih napada na medije od strane političara i drugih javnih ličnosti.¹⁰⁹ Što se tiče napada, pretnji i uznemiravanja koje je doživljavalo medijsko osoblje, ukupan broj napada, što uključuje i fizičke i (preko Interneta) verbalne napade je 74.¹¹⁰ UNK je pružio detaljne izveštaje o najmanje četiri slučaja nedoličnog ponašanja prema novinarima, uključujući i ometanje rada Bljerte Daloši Beriše (Blerta Dalloshi Berisha) (Klan Albanija) od strane tima za blisku zaštitu premijera. Prilikom pokušaja postavljanja pitanja, na objavljenom snimku se vidi kako član njegovog tima za obezbeđenje hvata i gura dotičnu novinarku.¹¹¹ Isto tako, u avgustu 2023. novinar „Nacionale“-a Vulnet Krasnići (Vullnet Krasniqi) i snimatelj Arber Ljatifi (Latifi) bili su nasilno napadnuti kada su izveštavali o protestima koji su izbili u Prizrenu protiv festivala Dokufest.¹¹² Novinarka Rine Haziri (Lajmi.net) nasilno je napadnuta od strane građanina kada je izveštavala iz Brezovice kod Štrpca. Napadač je izašao iz vozila i nasilno novinarki oduzeo telefon.¹¹³ Slučaj je prijavljen policiji. U decembru 2023, novinar Fatlum Beriša (Fatlum Berisha) je dobio pretnje smrću putem anonimnih naloga na platformi društvene mreže Tik Tok.¹¹⁴ Sa druge strane, u maju i junu 2023. godine, u Leposaviću su napadnuti novinarka i snimatelj Kallxo.com Adeljina (Adelina) Ahmeti i Jetmir Hodža (Hoxha), uz oštećenje automobila, kao i Škodrane (Shkodrane) Dakaj, Naser Fejza i Afrim Ejupi koji su bili napadnuti u Zvečanu, gde su bili zaglavljani neko vreme, a automobil im je polomljen.¹¹⁵ Konačno, među najtežim incidentima nasilja u 2023. bio je novinar Valjon Sulja (Valon Sylja) u aprilu. Napala su ga tri neidentifikovana napadača, što je rezultiralo teškim povredama i okrvavljenim licem. Napad je usledio nakon

106 HRN (2023), [Izjava: Slučaj Klan Kosova](#).

107 Prishtina Insight (2023), [Suspendacija medijskih sertifikata izazvala proteste na Kosovu](#)

108 Član 19 (2023), [Kosovo: Sudska odluka, dobrodošao potez u korist medijskih sloboda](#).

109 AGK (2022), [Hrw sjell në pah klimën e rënduar të bërit gazetari në Kosovë](#).

110 UNK (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima.

111 UNK (2023), [Opstrukcija rada novinarka Bljerte Daloši Beriša](#)

112 Udruženje novinara Kosova, [Fizički napad na novinara Vulneta Krasnićija i kamermana Arbera Ljatifija, Prizren, 11.08.2023.](#)

113 Telegraf (2023), [Gazetarja Rinë Haziri sulmohet dhe pengohet teksa po raportonte nga Brezovica](#).

114 UNK (2023), [Kërcënim me jetë ndaj gazetarit Fatlum Berisha](#).

115 BIRN (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

Suljine objave na društvenim mrežama u kojima se satirično opisuje raskošan način života jednog od imama u Prizrenu. UNK je brzo osudio napad, ističući njegovu protivrečnost sa ustavom zagarantovanom slobodom izražavanja na Kosovu. Po ovom pitanju je u toku sudski postupak.¹¹⁶ Ovi slučajevi naglašavaju koliko su nebezbedni uslovi koji okružuju rad novinara na Kosovu uz policijsku intervenciju često ograničenu na tek šačicu napada na novinare.

93. U januaru 2023. godine, Rilind Grvala, aktivista Samoopredeljenja, imenovan je za direktora televizije Radio Televizije Kosova (RTK). Ovo je izazvalo osudu sa optužbama da vladajuća partija Samoopredeljenje osvaja javni emiter. Grvala (Gërvalla), pristalica stranke koji je finansijski podržao Vetevendosje 2020. godine, suočio se sa kritikama zbog svojih veza sa strankom. Imenovanje Grvale je u suprotnosti sa prethodnim obećanjima o depolitizaciji RTK. Medijski sindikati, opozicione stranke i Evropska federacija novinara izrazili su zabrinutost, navodeći političko uplitanje u rad emitera. Opozicione stranke su takođe tražile poništenje Grvalinog imenovanja, ističući potrebu za nezavisnom javnom televizijom.¹¹⁷ Pored ovoga, RTK se suočava sa optužbama za rodnu diskriminaciju jer tri žene, Iljire (Ilire) Zajmi, Fljora Durmiši (Flora Durmishi) i Mihrije Bejći (Bejqi), nisu uspele da obezbede najviše rukovodeće pozicije uprkos tome što su dobile najviše ocene u procesu zapošljavanja, dodeljujući pozicije muškarcima sa nižim rezultatima.¹¹⁸

94. NVO NSI napominje da je zabrana uvoza srpskih proizvoda od strane VK od 14. juna 2023. godine rezultirala nedostupnošću štampanih medija iz Srbije, kršenjem prava na informisanje i slobodu informisanja.¹¹⁹ Treba istaći da zabrana uvoza nije navedena u odluci koja je objavljena ili dostupna javnosti u kojoj se izaziva zabrinutost u pogledu transparentnosti i zakonitosti ove odluke, kao i prava na informisanje. Dalje, 9. avgusta 2023. godine, Kosovska agencija za registraciju preduzeća oduzela je licencu MTS d.o.o. preduzeće zbog adrese koja je u vlasničkoj dokumentaciji navedena kao Kosovska Mitrovica, Republika Srbija.¹²⁰

95. Nasilni napadi na novinare koji su izveštavali ispred zgrade opštine Zvečan tokom sukoba 26. i 29. maja izazvali su značajnu zabrinutost za bezbednost. Napadnuti novinari su uglavnom bili izveštači koji su poreklom K-Albanci, ali su novinari iz zajednice K-Srba takođe trpeli nasilje od demonstiranata. Novinari iz kuća kao što su RTV Dukađini, Koha, Teve1, A2 CNN, Panorama, Kanal 10, RTV 21, Periskopi, RTK i KoSsev, medij na srpskom jeziku, bili su na meti u severnoj Mitrovici, Zvečanu i Leposaviću.¹²¹ Od 26. maja do 30. juna UNK je zabeležio 30 napada na novinare i medije u 4 severne opštine. Najžešći napad zabeležen je 16. juna u Leposaviću, kada je najmanje 9 članova medijskih ekipa K-Albanaca jurila rulja, pri čemu je snimatelj RTK-a Bard Bekteši (Bardh Bekteshi) dobio udarac u glavu, a njegova koleginica Venera Džodžaj Adilji (Xhoxhaj Adili) je snimila incident.¹²²

96. Zakon br. 02/L-37 o upotrebi jezika je još jedno pravno sredstvo kojim se može nametnuti sloboda izražavanja i mišljenja i pravo na informacije. Nedavni izveštaji naglašavaju nedovoljnu primenu srpskog jezika i njegovog ćiriličnog pisma.¹²³ Dokumentovana su kontinuirana kršenja

116 AJK (2023), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

117 Balkan Insight (2023), [Kosovska vladajuća partija optužena da je „zauzela“ javni medijski servis.](#)

118 Kosovo 2.0 (2023), [Rodna neravnopravnost u medijima: mediji moraju da se suprotstavljaju seksizmu i rodnoj diskriminaciji u sopstvenim redovima.](#)

119 N1 (2023), [Priština potvrdila: Oduzet poslovni sertifikat MTS d.o.o. na Kosovu.](#)

120 NSI (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

121 NSI (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

122 AJK (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

123 NSI (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

Zakona o upotrebi jezika, posebno u kontekstu srpskog kao službenog jezika na celom Kosovu. Konkretno, kampanja za liberalizaciju viznog režima je prvobitno sadržala informativne bilborde isključivo na albanskom jeziku, čak i u opštinama gde su u većini K-Srbi. Izveštaj Evropske komisije za Kosovo iz 2023. godine istakao je primere nepoštovanja prava na upotrebu jezika u komunikaciji između javnih institucija i lokalnih medija, posebno onih koji izveštavaju na srpskom jeziku. Primeri uključuju propust javnog medijskog servisa da prenosi vladine konferencije za štampu na srpskom jeziku i nedostatak prevoda Skupštine na srpski tokom plenarnih sednica. Neadekvatan kvalitet prevoda na sajtovima javnih institucija otežava pristup građanima informacijama. Pitanje se proteže i na objavljivanje dokumenata, posebno u pravosuđu, gde nedostatak prevodilaca ili nekvalitetni prevodi direktno ometaju ostvarivanje prava srpske i drugih najvećinskih zajednica koje koriste srpski jezik.¹²⁴

97. Zakon br. 06/L-081 o pristupu javnim dokumentima i zakon br. 06/L-085 o zaštiti uzbunjivača su usvojeni, ali još uvek nisu sprovedeni na zadovoljavajućem nivou.¹²⁵

98. NVO FOL naglašava važnost „prava da bude zaboravljeno“. Oni navode da je ovo pravo neraskidivo povezano sa pravom pojedinaca da se njihovi lični podaci ne koriste na načine koji nisu u skladu sa prvobitnim svrhama prikupljanja podataka.¹²⁶ Ovaj koncept igra ključnu ulogu u širem kontekstu privatnosti i zaštite ličnih podataka. Normativno, formalno regulisanje „prava da bude zaboravljeno“ nastupilo je 27. aprila 2016. godine, a primena je počela 25. maja 2018. godine, što se poklopilo sa primenom Opšte uredbe o zaštiti podataka (GDPR) (EU) 2016/679 širom država članica Evropske Unije. Prepoznajući njegov značaj, pravo na brisanje, ili pravo na zaborav, kodifikovano je u Zakonu br. 06/L-082 o zaštiti ličnih podataka. Ovaj zakon, koji je usvojila Skupština Kosova u februaru 2019. godine, usklađen je sa Uredbom 2016/679 Evropskog parlamenta.

99. Zakon o zaštiti ličnih podataka br. 06/L-082 pruža čvrst zakonodavni okvir i vodi delikatnu ravnotežu između prava na zaborav i prava na slobodu izražavanja i informisanja. Stručnjaci tvrde da je ovo pravo neophodno za očuvanje privatnosti i integriteta pojedinaca. U kontekstu svoje primene u kontekstu Kosova, IPA je do sada primila jednu žalbu koja datira još od 2022. godine u vezi sa tim da lični podaci nisu bili obrisani. Naime, u junu te godine, građanin koji je tražio mesto pravnika u Kancelariji disciplinskog tužioca podneo je žalbu protiv Sudskog saveta Kosova. Žalba je nastala zbog internetske pretrage pojedinca koja je otkrila da se njegovo ime još uvek nalazi među odbijenim kandidatima koje je objavio Sudski savet Kosova (SSK). Kao odgovor, IPA je naložila da SSK briše ove liste. Naglašavajući nepostojanje pravne osnove, IPA je naglasila da objavljivanje lista, posebno onih koje uključuju kandidate koji ne ispunjavaju kriterijume za tekuće procedure zapošljavanja, nema pravno opravdanje. IPA je svoju odluku obrazložila navodeći imperativnu potrebu da se zaštite osnovna prava i slobode pojedinaca, ističući time zaštitu ličnih podataka i privatnosti.¹²⁷

124 NSI (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

125 YIHR KS (2022), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2022.

126 FOL (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

127 FOL (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

100. Preporuke

- VK treba da razvije sveobuhvatnu strategiju za rešavanje nesrazmernih pretnji, kampanja mržnje i fizičkih napada na novinare;
- VK treba da razvije koordiniran pristup u borbi protiv dezinformacija, posebno u vezi sa dijalogom između Kosova i Srbije koji vodi EU;
- IPA treba da bude opremljena povećanim nadzornim kapacitetima, posebno u pogledu sposobnosti da deluje kao nezavisni žalbeni mehanizam kada javna tela odbijaju ili ignorišu zahteve za informacijama;
- VK treba da dodeli resurse za obezbeđivanje efektivne primene Zakona o pristupu javnim dokumentima;
- IPA treba hitno da objavi svoj izveštaj za 2023. godinu kako bi se povećala transparentnost i odgovornost u nadgledanju sprovođenja Zakona o pristupu javnim dokumentima i Zakona o zaštiti podataka o ličnosti;
- VK treba da razvije ciljne mere za jačanje nezavisnosti medija i smanjenje oslanjanja na partijsku raspodelu javnih sredstava;
- VK treba da ojača poštovanje zakonskih procedura koje se tiču slobode medija tako što će obezbediti poštene i transparentne procese u slučajevima kao što je suspenzija poslovnog sertifikata Klan Kosova;
- VK treba da se pozabavi zabrinutošću u vezi sa mogućim političkim mešanjem u javni emiter kako bi osigurala da javna televizija ostane nezavisna, i da se pozabavi neravnotežom polova unutar RTK-a;
- VK treba da preispita zabranu uvoza srpskih proizvoda kako bi sprečila kršenje prava građana na informisanje i slobodu informisanja;
- VK bi trebalo da ojača primenu Zakona o upotrebi jezika koji obezbeđuje poštovanje srpskog kao službenog jezika na celom Kosovu, i da se pozabavi slučajevima nepoštovanja službene politike u komunikaciji od strane javnih institucija.

5.6 Sloboda mirnog okupljanja

101. Sloboda mirnog okupljanja kao osnovno ljudsko pravo korespondira na međunarodnom planu sa članom 20 UDLJP i jasno postavlja da „svako ima pravo na slobodu mirnog okupljanja i udruživanja“ (vidi takođe odeljak 5.7 ovog izveštaja, za slobodu). udruženja). Član 11. EKLJP na sličan način formuliše slobodu udruživanja kao ključnu vrednost. U Ustavu Kosova, u članu 43 usvojena je sinonimna formulacija kao sloboda okupljanja. Ustav kaže da „svako lice ima pravo da organizuje skupove, proteste i demonstracije i pravo da učestvuje u njima“.¹²⁸ Drugi zakoni koji čine zakonodavnu pozadinu ovog prava na Kosovu su Zakon br. 08/L-166 o javnim okupljanjima, Zakon br. 04/L-076 o policiji i Krivični zakonik br. 06/L-074. Zakon br. 03/L-118 o javnim okupljanjima zahteva da se ispune određeni uslovi, uključujući blagovremeno obaveštenje nadležnih or-

128 Ustav Kosova (2008), Član 43.

gana o protestu ili javnom skupu najmanje 72 sata pre toga. Ovaj zakon je stupio na snagu 2023. godine i NVO YIHR KS je dostavila komentare na Nacrt zakona o javnim okupljanjima.

102. Pitanje plata u javnom sektoru, koje je odjeknulo kroz proteste 2023. godine, posebno u javnoj upravi i obrazovnoj areni sa zahtevima radnika javnih škola da zakonito povećaju svoje plate, rešeno je februara 2023. nakon usvajanja Zakona br. 08/L- 196 o platama u javnom sektoru.¹²⁹ Vlada je konačno utvrdila koeficijente plata u javnom sektoru nakon višemesečnih štrajkova radnika javnog sektora i sindikata 2022. i početkom 2023. godine.

103. Kao i u prethodnim izveštajnim periodima (2021. i 2022.), centralna tema oko koje su se okupljali protesti i demonstracije bila je rodno zasnovano nasilje kao najhitnije pitanje. Pažnja javnosti je usledila nakon slučaja femicida Ljiridone Ademaj u decembru 2023. godine, što se poklopilo sa kampanjom „16 dana aktivizma borbe protiv nasilja nad ženama“. Centralna tema protesta bila je sadržana u sloganu „Nema mira bez bezbednosti žena“.¹³⁰ Ministarstvo pravde je 2023. godine preuzelo vođenje kampanje „16 dana aktivizma u borbi protiv nasilja nad ženama“, čime je skrajnuta uloga aktivista i organizacija civilnog društva.

104. Druga tema oko koje su organizovana javna okupljanja u obliku protesta odnosila se na stavove mnogih K-Albanaca protiv stvaranja Zajednice opština sa srpskom većinom na Kosovu. Spor oko Zajednice prati Briselski sporazum iz 2013. godine, koji se vratio u središte u kontekstu dijaloga Priština-Beograd. U različitim trenucima tokom januara, februara i maja 2023. godine, različiti segmenti društva, uključujući tu i političku partiju PSD, studente i inače neudružene građane, protestovali su protiv Zajednice.¹³¹

105. Prema navodima NVO NSI, na protestima 26. i 29. maja ispred zgrade opštine u Zvečanu povređeno je pravo na protest. Tokom događaja od 26. maja, specijalne jedinice Kosovske policije pokušale su da nasilno rasteraju mirne demonstrante, dok je 29. maja na sličan način i KFOR pokušao da to uradi. Ključno je istaći da su oba protestna skupa zadržala miran i nenasilan karakter sve dok pripadnici navedenih formacija nisu pokušali da ih suzbiju upotrebom sile, što je izazvalo eskalaciju.¹³²

106. U maju 2023. demonstracije su se odvijale na severu Kosova kao odgovor na preuzimanje dužnosti gradonačelnika od strane kosovskih Albanaca u Zvečanu. Ovo je usledilo posle aprilskih izbora, koje su posebno bojkotovali K-Srbi, što je rezultiralo istorijski niskim odzivom birača. Nažalost, protesti su prerasli u nasilne sukobe sa vojnicima KFOR-a, što je rezultiralo povredama među pripadnicima mirovnih snaga, organa za sprovođenje zakona i predstavnika medija. Kako se navodi u izveštaju Komisije EU, napade „Srbija tek treba da osudi i u skladu sa njima reaguje.“¹³³

129 Prishtina Insight (2023), [Vlada objavila koeficijente za plate u javnom sektoru.](#)

130 Top Channel Albania (2023), [Top news: Nuk ka paqe pa sigurinë e grave, protestë në Prishtinë për vrasjen e Liridona Ademajit.](#)

131 RTK (2023),

132 NSI (2024) input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu.

133 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo 2023.

107. Preporuke

- VK treba da razvije sveobuhvatnu strategiju koja podstiče otvoreni dijalog i angažovanje javnosti o spornim pitanjima koja rezultiraju negodovanjem javnosti;
- Kosovska policija treba da eliminiše nepotrebna ograničenja prava na okupljanje, istovremeno obezbeđujući održavanje javne bezbednosti;
- Pravosuđe bi trebalo da sprovede temeljnu i transparentnu istragu o događajima od 26. i 29. maja u Zvečanu, sa posebnim fokusom na akcije specijalnih jedinica Kosovske policije i KFOR-a, kako bi utvrdilo da li je upotreba sile bila opravdana;
- Treba ojačati obuku kosovske policije kako bi se podržale tehnike mirnog nadzora koje naglašavaju važnost poštovanja prava građana na mirno okupljanje.

5.7 Sloboda udruživanja

108. Sloboda udruživanja je suštinska dimenzija okvira ljudskih prava i priznata je pored slobode okupljanja u članu 20 UDLjP. Dodatna odredba formulisana je u članu 20.1, kao pravo svakog da ne bude primoran da pripada udruženju.¹³⁴ Sloboda udruživanja je takođe zagantovana članom 11. EKLjP i ESLjP je konsolidovao svoju jurisprudenciju o obimu i ograničenju slobode udruživanja. Sloboda udruživanja je takođe zagantovana Ustavom Kosova i obuhvata pravo na „osnivanje organizacije bez dozvole” (čl. 44.1) i pravo na osnivanje sindikata (čl. 44.2). Pored ovih međunarodnih i ustavnih instrumenata, niz drugih zakona i propisa upotpunjuje zakonodavstvo.

109. Zakon br. 06/L-043 o slobodi udruživanja u nevladine organizacije dalje reguliše ustavno pravo na udruživanje bez pribavljanja dozvole. Poznato kao Zakon o NVO, zakonodavstvo za NVO obezbeđuje poboljšano pravno okruženje uklanjanjem ograničenja za strane rezidente i uvođenjem novih pravnih oblika sa skraćenim rokovima za registraciju.¹³⁵ U praksi, međutim, izveštaj Komisije EU naglašava da u ovom pogledu nije postignut nikakav opipljiv napredak.¹³⁶ Dalje, Zakon br. 04/L-011 za organizaciju sindikata na Kosovu i zakon br. 03/L-212 o radu regulišu pravo na osnivanje sindikata u kontekstu javnog i privatnog sektora zapošljavanja. Zakon o slobodi udruživanja u nevladine organizacije primenjuje se na sve vrste NVO, uključujući i lokalne organizacije. VK je 2022. godine usvojila novo Administrativno uputstvo br. 12/2022 o registraciji, radu i deregistraciji nevladinih organizacija, čija je izrada počela 2019. godine.¹³⁷ Ovo Administrativno uputstvo takođe definiše procedure za registraciju, rad, i deregistraciju instituta kao novog oblika organizovanja NVO-a koji je priznat Zakonom o NVO odobrenim 2019. godine. Javni registar NVO-a treba da se ažurira i treba da obezbedi da je elektronski sistem nevladinih organizacija Kosova potpuno pouzdan.

110. U skladu sa ovim zakonodavnim kontekstom, VK je 2019. godine osnovala Savet za saradnju Vlade sa civilnim društvom. Ovaj Savet ima za glavni cilj da funkcioniše kao savetodavni mehanizam i da olakša saradnju između organizacija civilnog društva i vlade. Od 2022. godine nije bilo novih ažuriranja u vezi sa Vladinom strategijom i Akcionim planom za saradnju sa civilnim društvom (2019-2023).¹³⁸

134 UDLjP, [Član 20.](#)

135 Evropski centar za neprofitno pravo (2019), [Kosovo usvojilo novi, progresivni Zakon o NVO.](#)

136 Evropska komisija (2022), [Izveštaj za Kosovo 2022.](#)

137 Zyra per Qeverisje te mire (2022), [Projektudhezim administrativ nr. xx/2021.](#)

138 Office of the Prime Minister (2023), [Këshilli për bashkëpunim të qeverisë me shoqërinë civile.](#)

111. Od jula 2023. godine, pojavila se značajna zabrinutost među OCD zbog odluke EU da potencijalno razgraniči sredstva u okviru Instrumenta za pretpristupnu pomoć (IPA) dok se Kosovo ne uskladi sa direktivama EU za stabilnost. Pošto se civilno društvo delimično oslanja na međunarodno finansiranje, potencijalne štete od suspenzije IPA prema VK mogu se manifestovati u oblasti civilnog društva i rezultirati potencijalnim smanjenjem plata i smanjenjem radnih mesta kao njegovim ishodom. Ostaje da se ispita da li će se ova zabrinutost ostvariti 2025. godine.¹³⁹

112. Konfederacija nezavisnih sindikata Kosova (BSPK) snažno je podržala odluku Novog sindikata KEK-a za protest od 16. marta 2023. Protest je imao za cilj da zahteva povećanje plata za sve radnike Kosovske energetske korporacije. Komunikacija iz Kancelarije predsednika Saveza nezavisnih sindikata Kosova bila je u znaku solidarnosti sa odlukom Novog sindikata Kosovske energetske korporacije, naglašavajući kolektivnu težnju za poboljšanjem plata za sve zaposlene Kosovske energetske korporacije.¹⁴⁰

113. Preporuke

- VK, kroz saradnju između Ministarstva za obrazovanje, nauku, tehnologiju i inovacije i Ministarstva pravde, treba da razvije i implementira obrazovne programe koji pomažu u podizanju svesti među građanima Kosova u vezi sa značajem i obimom slobode udruživanja kako je navedeno u međunarodnim instrumentima i Ustavu Kosova;
- Nacrt zakona o slobodi udruživanja treba sveobuhvatno razmotriti kako bi se otklonili nedostaci u osnivanju i radu OCD bez nepotrebnih ograničenja;
- Trebalo bi pokrenuti ažuriranu vladinu strategiju i akcioni plan za saradnju između vlade i civilnog društva za period 2024-2028;
- VK treba da uspostavi odgovarajuće mehanizme za reviziju za praćenje potencijalnog uticaja koji IPA ograničenja mogu imati na oblast civilnog društva i ublažavanje rizika.

5.8 Sloboda verovanja, savesti i veroispovesti

114. Sloboda misli, savesti i veroispovesti tiče se suštinskog prava pojedinaca da ispoljavaju, obožavaju i praktikuju svoja uverenja sami ili u zajednici sa drugima. Njegovo priznavanje kao univerzalnog ljudskog prava propisano je članom 18 UDLJP, a ekvivalentno je navedeno u članu 9 EKLJP. U potonjoj Konvenciji, ograničenja ispoljavanja uverenja ili veroispovesti mogu se zakonom predvideti samo u okolnostima kada zadiru u interese i vrednosti demokratskog društva i neophodna su u interesu javne bezbednosti, radi zaštite javnog reda, javnog zdravlja, ili radi zaštite prava i sloboda drugih. U domenu Ustava Kosova, ovo pravo je formulisano u smislu slobode verovanja, savesti i veroispovesti u članu 38. Dalje, Ustav Kosova (Prava zajednica) u svom članu 59 (stav 1) predviđa da „pripadnici zajednice će imati pravo, pojedinačno ili u zajednici, da izražavaju,

139 Balkan Insight (2023), [NVO se boje da će mere protiv Kosova da pogode fondove civilnog društva](#).
140 Klan Kosova 2023, [BSPK-ja përkrah punëtorët e KEK-ut në protestën për rritje të pagave](#)

održavaju i razvijaju svoju kulturu i čuvaju bitne elemente svog identiteta, odnosno svoju veru, jezik, tradiciju i kulturu". Pravo na verovanje i ispovedanje veroispovesti ide ruku pod ruku u Ustavu sa pravom na promenu vere (član 3.) ili slobodom od prinude da se učlani u versku zajednicu ili da obznani svoju versku pripadnost. Međutim, treba napomenuti da je Kosovo sekularna država i neutralna po pitanju verskih uverenja, kako je predviđeno članom 8. Ustava. Ovo je dobro potvrđeno u predmetu Arjeta Halimi, u kojem je Ustavni sud, između ostalog, proglasio da su državni organi dužni da poštuju član 8. Ustava kako bi podržali državnu neutralnost po pitanjima vere.¹⁴¹

115. Iako je Skupština Kosova (SK) u svom zakonodavnom dnevnom redu za 2023. godinu imala donošenje Nacrta zakona o verskim slobodama, koji će omogućiti verskim zajednicama da se registruju i ostvaruju jednaka prava, Nacrt zakona je još uvek na čekanju.¹⁴² Promene u pravnom statusu verske zajednice obuhvataju pravo na zakonito vlasništvo nad imovinom, davanje imovine u zakup, vođenje službenog računa u banci, zapošljavanje radnika i osnivanje institucija humanitarnog i obrazovnog karaktera. Promene uključuju i formiranje komisije koja će se baviti praktičnim pitanjima i utvrditi kriterijume za registraciju novih verskih zajednica na Kosovu. Nacrt zakona o verskim slobodama je prvi put usvojen 2006. godine i ima za cilj da ažurira pravni okvir za verske slobode kako bi se povećala usklađenost sa ljudskim pravima i osnovnim slobodama zagarantovanim Ustavom Kosova.¹⁴³

116. Odnos VK sa Srpskom pravoslavnom crkvom i dalje je zategnut zbog odloženog sprovođenja odluke Ustavnog suda o manastiru Visoki Dečani kojom se potvrđuje crkveno vlasništvo nad zemljištem.¹⁴⁴ Ova zabrinutost je takođe naglašena u dva prethodna izveštaja OCD, a VK do sada nije preduzela nikakvu konkretnu akciju.

117. Skupština Kosova je usvojila radnu definiciju antisemitizma koja je u skladu sa Međunarodnom alijansom za sećanje na Holokaust. U izveštaju Komisije EU se ističe da, iako jevrejska zajednica nema sinagogu na Kosovu, pozitivan razvoj događaja se odnosi na tekuću izgradnju Jevrejskog kulturnog centra u Prizrenu uz podršku vlade.¹⁴⁵

118. Kosovo ima 43 posebne zaštitne zone, koje su uspostavljene Zakonom br. 03/l-039 o posebnim zaštitnim zonama, sa ciljem zaštite lokacija od verskog i kulturnog značaja. Ovim zonama je dodeljena zakonska zaštita od bilo kakvih aktivnosti koje bi potencijalno mogle prouzrokovati štetu ili narušavanje istorijskog, kulturnog ili prirodnog okruženja. Specijalizovana policijska jedinica, sastavljena od pojedinaca različitog etničkog porekla, obezbeđuje danonoćni nadzor kako bi se osigurala bezbednost ovih zona. Iako se u protekle dve godine na ovim lokacijama nije dogodio nijedan incident, slučajevi krađe i vandalizma prijavljeni su na objektima Srpske pravoslavne crkve koji se nalaze van ovih određenih zaštitnih zona.

119. Krajem oktobra, u okviru projekta rekonstrukcije u Severnoj Mitrovici, radnici koji su imali zadatak da iskopaju put koji vodi do albanske kuće nehotice su otkopali staro groblje Srpske pravoslavne crkve. Naime, parcela na kojoj se nalazi groblje je zvanično upisana kao vlasništvo Srpske pravoslavne crkve

141 Slučaj br. KI 36/1. Ocena ustavnosti navodnog neizvršenja presude Okružnog suda u Gnjilanu CN.br.24/09 od 17. novembra 2009. godine i navodnog kršenja ljudskih prava podnosioca zahteva.

142 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo 2023, str. 32.

143 AA (2023), [Qeveria e Kosoves miraton projektligjin per lirin fetare.](#)

144 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo 2023, str.31-32.

145 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo 2023, str.31-32.

u kosovskom katastru. Tokom ove operacije dogodio se težak zločin, koji je uključivao sknavljenje grobova i spomenika, kako je potvrdio Veton Eljšani, zamenik komandanta Kosovske policije za region Sever. Gradonačelnik severne Mitrovice Erden Atik priznao je incident kao nesrećnu grešku.¹⁴⁶

120. U novembru, povodom obeležavanja Dana primirja u Prvom svetskom ratu u Prištini, spomenik srpskim vojnicima palim u ratovima 1912-1918. premešten je na inicijativu francuske i nemačke ambasade na Kosovu. Ovaj spomenik, zajedno sa celim grobljem, potpada pod jurisdikciju Srpske pravoslavne crkve, ali ni Crkva ni opštinske vlasti u Prištini nisu konsultovane u vezi sa ovim potezom. Odsustvo konsultacija izazvalo je zabrinutost u vezi sa odgovarajućim procesom i poštovanjem verskog i istorijskog značaja lokacije.¹⁴⁷

121. Krajem oktobra, iguman manastira Devina Voda suočio se sa deportacijom sa Kosova, uprkos tome što je imao važeću boravišnu dozvolu, proces koji je bez muke obnavljao prethodnih godina. Iako nije državljanin Kosova, iguman je u Prištini obavešten da mora da napusti zemlju, zabranjujući povratak u narednih pet godina, navodno navodeći zabrinutost za nacionalnu bezbednost. Predstavnici OEBS-a i EULEKS-a su navodno bili prisutni tokom ove deportacije, postavljajući pitanja o pravičnosti postupka. Ovaj potez je u suprotnosti sa članom 7. st. 3 Zakona o verskim slobodama na Kosovu, koji verskim ličnostima izričito zabranjuje proizvoljne zabrane ulaska.¹⁴⁸

122. Srpska pravoslavna crkva se našla upletena u spor sa Nikolom Džufkom, albanskim pravoslavnim sveštenikom. Razdor je izbio kada je Džufka, zajedno sa grupom pristalica, proglasio crkvu u Rakinici, opština Podujevo, kao „albansku pravoslavnu crkvu“ posvećenu Teofanu Noliju. Optužujući Srpsku pravoslavnu crkvu za prikrivanje oružja, Džufka ju je označio kao „albansku nacionalnu pravoslavnu crkvu“. Nakon toga, Srpska pravoslavna crkva Raško-prizrenska eparhija podnela je krivičnu prijavu protiv Džufke zbog upada, zloupotrebe verskih objekata i izazivanja razdora. Ovaj sukob podvlači regionalne tenzije u vezi sa verskim i etničkim identitetima, uz oprečne tvrdnje o vlasništvu i značaju crkve. Džufkine provokativne akcije, koje uključuju uništavanje imovine i govor mržnje protiv SPC, povećale su zabrinutost u vezi sa njegovim tvrdnjama o albanskom pravoslavnom identitetu, navodima da SPC podržava teroriste i podle aktivnosti. Uprkos prvobitnoj ravnodušnosti kosovskih institucija, crkva je na kraju vraćena pod kontrolu Srpske pravoslavne crkve, uz zamenu brave na vratima. Važno je da NVO NSI napominje da ovaj incident nije prvi slučaj da se Džufka upustio u neprijateljstva i koristio govor mržnje protiv Srpske pravoslavne crkve na Kosovu.¹⁴⁹

123. Preporuke

- Vlada Kosova (VK) treba da preduzme hitne mere za sprovođenje odluke Ustavnog suda o manastiru Visoki Dečani, kojom se SPC potvrđuje pravo svojine na zemljištu;
- Skupština Kosova (SK) treba u potpunosti da se pridržava preporuka Venecijanske komisije sa nacrtom Zakona o slobodi veroispovesti kako bi se olakšao pravni status i eliminisala ograničenja prava na ispovedanje vere;

146 NSI (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

147 NSI (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

148 NSI (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

149 Aktiv (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

- VK, Ministarstvo unutrašnjih poslova i Ministarstvo kulture, omladine i sporta, treba da pojačaju mere bezbednosti kako bi zaštitili verske prostore i lokalitete istorijskog nasleđa i sprečili sknavljenje verskih objekata;
- Kosovska policija, Ministarstvo unutrašnjih poslova, Ministarstvo kulture, omladine i sporta, treba da razviju efikasne mehanizme praćenja i izveštavanja kako bi se brzo pozabavili pitanjima krađe, vandalizma i nanošenja štete verskim objektima;
- VK, Ministarstvo pravde i Ministarstvo unutrašnjih poslova trebalo bi da pojačaju poštovanje Zakona o verskim slobodama na Kosovu i na taj način olakšaju pristup verskim ličnostima njihovim verskim objektima;
- Politički lideri Kosova treba da pokrenu mere za podsticanje međuveruskog dijaloga i razumevanja među različitim verskim zajednicama.

6. ODELJAK B: EKONOMSKA, SOCIJALNA I KULTURNA PRAVA

6.1 Radna prava

124. Radna prava nalaze svoju univerzalnu i međunarodnu pravnu osnovu u članu 23 UDLjP, dok EKLjP zabranjuje svaki oblik prinudnog rada u svom članu 4 kada navodi da „niko neće biti obavezan da obavlja prinudni ili obavezni rad“¹⁵⁰. Na lokalnom nivou, radnička prava su zaštićena Ustavom Kosova. Ustav garantuje pravo na rad i slobodan izbor zanimanja kako je predviđeno članom 49.1, „svako lice slobodno bira svoju profesiju i zanimanje“. Sloboda udruživanja, sloboda sindikalnog osnivanja i zabrana prinudnog rada su takođe zaštićeni Ustavom. Ostale odredbe uključuju osnovno socijalno osiguranje u vezi sa nezaposlenošću u članu 51, kao i pravičnu zastupljenost zajednica i članova u javnom zapošljavanju u članu 61.¹⁵¹ Zakonodavna osnova je takođe uspostavljena Zakonom br. 03/L-212 o radu, Zakonom br. 04/L-161 o bezbednosti i zdravlju na radu i Zakon br. 04/L-011 o sindikalnom organizovanju, koji reguliše i utvrđuje prava i slobode zaposlenih da osnivaju sindikate u javnom i privatnom sektoru.

125. Uprkos postojanju nekoliko zakona o radu, primena ovih zakona je i dalje slaba na Kosovu. Nedostatak sprovođenja dovodi do kršenja radnih prava, uključujući niske plate, dugo radno vreme i nesigurne uslove rada. Značajan procenat radne snage na Kosovu je zaposlen u neformalnom sektoru, koji nije regulisan zakonima o radu. Ova vrsta zaposlenja često je povezana sa niskim platama, bez sigurnosti posla i ograničenim pristupom socijalnoj zaštiti. Značajan broj radnika na Kosovu nije obuhvaćen šemama socijalne zaštite, kao što su penzije, zdravstveno osiguranje i naknade za nezaposlene. Ovaj nedostatak socijalne zaštite čini radnike ranjivijim na ekonomske šokove i siromaštvo.

150 EKLjP, [Član 4.](#)

151 Ustav Kosova (2008).

126. U februaru je stupio na snagu novi Zakon br. 08/L-196 o platama u javnom sektoru. Svrha zakona je stvaranje jedinstvenog sistema plata sa transparentnim principima i pravilima. Zauzvrat, to omogućava razumevanje budžetskih rashoda VK, na način koji je u skladu sa međunarodnim standardima, omogućavajući transparentnije upravljanje vladinim prihodima i rashodima. Na zahtev IO u vezi sa ustavnošću Zakona, Ustavni sud je doneo odluku kojom se jedan broj članova delimično poništava, smatrajući ih neustavnim.¹⁵² Konkretno, Sud je utvrdio da su smanjenja plata za određene kategorije poslova neustavna i kao takva nezakonita.¹⁵³ Kao posledica toga, Sud je pozvao SK da izmeni postojeći zakon u roku od šest meseci.¹⁵⁴

127. Iako je VK u svom zakonodavnom programu za 2023. godinu planirala da predstavi predlog zakona o izmenama i dopunama postojećeg Zakona br. 03/L-212 o radu, VK nije uspela da napreduje sa poboljšanjima u izveštajnom periodu.¹⁵⁵ Prema analizi koju je objavio Kosovo 2.0, sadašnji zakon ne uspeva da se prilagodi trenutnim društveno-ekonomskim uslovima na Kosovu. Ipak, uprkos predlozima OCD za sveobuhvatniju reviziju Zakona o radu, čini se da je vlada sklon na površnim izmenama, koje prema izveštaju Kosovo 2.0, kompromituju kvalitet zakona. Dalje, odlaganje ugrožava prava radnika, sa stalnim štrajkovima i akcijama koje odražavaju hitnost novog, inkluzivnog zakona o radu koji bi bio usklađen sa normama EU.¹⁵⁶

128. U julu 2023. SK je usvojila novi nacrt zakona o minimalnim platama, podižući minimalnu zaradu sa 170 na 264 evra. Iako su ih stručnjaci pozdravili zbog razmatranja ažuriranja koji je dugo čekao od 2011. godine, javlja se zabrinutost u vezi sa njegovom adekvatnošću u svetlu povećanih troškova života u kontekstu post-pandemije i inflacije.¹⁵⁷ Naime, zakon ne utiče na minimalnu penziju za ratne veterane, održavajući je na 170 evra. Ovo je izazvalo nezadovoljstvo među veteranima i rezultiralo nizom protesta.¹⁵⁸

129. U julu 2023. godine usvojen je nacrt zakona o izmenama i dopunama Zakona br. 04/L-131 o državnim penzijskim šemama. Zakon rešava pitanje za one koji su napustili posao tokom 1990-ih godina pod srpskom upravom. U poređenju sa prethodnim zakonom, koji je predviđao da samo oni koji mogu dokazati 15 godina doprinosa bivšem Penzionom fondu Kosova imaju pravo na doprinosne penzije, novi zakon uključuje građane koji su napustili posao 1990-ih i stoga nisu mogli da akumuliraju 15 godina. radnog iskustva. Amandman je usledio nakon odluke Ustavnog suda iz 2022. godine kojom je odredba bivšeg Zakona o penzijama označena kao neustavna, jer je mnogim građanima uskraćivala prava na penziju. Prema MFRT-u, amandman eliminiše diskriminaciju i nepravdu sa kojima su se suočavali oni koji su bili primorani da odu tokom ranih 1990-ih. Visina penzije će se određivati na osnovu godina koje su obveznici proveli u PIO, što državu košta oko 60 miliona evra godišnje.¹⁵⁹

152 Telegraf (2023), [Gjykata Kushtetuese rrëzën disa nene të Ligjit të Pagave, i kërkon Kuvendit që brenda 6 muajsh ta ndryshojë](#)

153 Za detaljnu analizu odluke Ustavnog suda molimo pogledajte [Internet stranicu](#).

154 Telegraf (2023), [Gjykata Kushtetuese rrëzën disa nene të Ligjit të Pagave, i kërkon Kuvendit që brenda 6 muajsh ta ndryshojë](#)

155 Kosovo 2.0 (2023), [Zastareli Zakon o radu](#).

156 Kosovo 2.0 (2023), [Zastareli Zakon o radu](#).

157 Prishtina insight (2023), [Eksperti pozdravljaju novi nacrt zakona o minimalnoj zaradi](#).

158 Top Channel (2023), [Veteranët protestë në Kosovë](#).

159 Zëri i Amerikës (2023), [Kosovë, miratohet projektligji që rregullon pensionet](#).

130. Inspektorat rada Kosova je centralni nadzorni organ koji nadgleda sprovođenje zakona o radu u praksi. Ovo uključuje upravljanje ukupnim radnim odnosima, kao i zdravstvene odredbe na poslu. Ovo poslednje je u skladu sa Zakonom br. 04/L-161 o bezbednosti i zdravlju na radu. Aktivnosti inspektorata su takođe kontekstualizovane u odnosu na podskup drugih zakona i propisa. To uključuje Zakon br. 04/L-156 o kontroli duvana, koji je izmenjen 2022. godine¹⁶⁰, Zakon br. 04/L-219 o strancima, Zakon br. 03/L-019 o profesionalnom napredovanju i zapošljivosti pojedinaca sa invaliditetom i Zakon br. 02/L-81 o promovisanju i zaštiti dojenja.

131. Stopa nezaposlenosti prema Kosovskoj agenciji za statistiku (KAS) za starosne kategorije 15-64 iznosi 11,5 procenata u 2023. Prikazani prikaz pokazuje drastičan pad nezaposlenosti u poređenju sa svakom od tri prethodne godine. Moguće je da pad ne predstavlja faktičko smanjenje nezaposlenosti, već može biti rezultat migracija.¹⁶¹

132. I dalje postoji značajna zabrinutost zbog neadekvatnih mera bezbednosti na radnom mestu u privatnom sektoru, gde je građevinski sektor oblast sa najviše povreda i stopom smrtnosti četiri puta većom od regionalnog proseka.¹⁶² Sindikati su pozvali na hitnije mere i pojačane inspekcije kako bi se rešio problem i dalje. Kao rezultat ekonomskih izazova, građevinski radnici su primorani da ugroze svoju bezbednost.¹⁶³ Samo u 2023. godini (podaci predstavljaju sedam prvih meseci) prijavljeno je 18 smrtnih slučajeva na radnom mestu.¹⁶⁴ U izveštaju „Upravljanje radnicima bez procedura“¹⁶⁵, BIRN Kosovo otkriva da su se u periodu od 2016. do juna 2023. dogodile 1.072 nesreće na radnom mestu, od kojih su 102 imale fatalan ishod. Izveštaj je takođe utvrdio da 20% od 23.524 zaposlenih koje je Kosovski trgovinski inspektorat pregledao u prvoj polovini 2023. godine nije imalo zdravstvene sertifikate, a 5% nije radilo po ugovorima o radu. Dalje, značajan deo preduzeća ne ispunjava minimalne standarde za sprovođenje prava na bezbednost i osiguranje na radnom mestu.¹⁶⁶

133. Egzodus kosovske omladine u zapadnoevropske zemlje, vođen težnjom za mogućnostima zapošljavanja i dostojanstvenijim životnim standardom, naglašava stalni trend u 2023. godini i predstavlja značajan izazov za kosovsko tržište rada. Zabrinutost zbog nedostatka radne snage u različitim sektorima rezultirala je potrebom za nijansiranim političkim intervencijama.¹⁶⁷ Posebno, šef Privredne komore Kosova je pozvao Vladu da razvije jasnu strategiju koja pomaže u sprečavanju emigracije mladih ljudi iz zemlje jer je ovaj fenomen nastavio da raste u poslednje dve godine.¹⁶⁸

134. U kombinaciji sa lošim uslovima zapošljavanja, određeni stručnjaci su izrazili zabrinutost u vezi sa mogućnošću masovne emigracije nakon vizne liberalizacije za Kosovo u januaru 2024. Šef Alijanse kosovskih preduzeća na sličan način poziva Vladu da subvencionise privatni sektor kako bi sprečila radnike da odu, i napominje da su ugovori sa stranim radnicima uglavnom iz Azije i Turske potpisani kako bi se zadovoljio nedostatak na Kosovu.¹⁶⁹

160 Službeni list (2022), [Zakon o izmenama i dopunama Zakona br. 04/L-156 o duvanu.](#)

161 Gazeta Express (2023), [Emigrimi e zbret papunësinë në Kosovë ne 10.8 percent, në pikën më të ulët të pasluftës.](#)

162 Nacionale (2023), [Mes punës dhe vdekjes: Sindikata ankohen për kushtet e punës në sektorin privat.](#)

163 Radio Evropa e Lirë (2023), [Kompensimi i munguar për vdekjen në vendin e punës.](#)

164 Telegrafi (2023), [18 vdekje për shtatë muaj në vendin e punës, KMDLNJ: Ndërtimtaria – sektori që po rrezikon më së shumti jetën e punëtorëve.](#)

165 Birn (2023), [Upravljanje radnicima bez procedura.](#)

166 Birn (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

167 Enigma (2023), [Paga të ulëta e kushte minimale në pune – vazhdon trendi i madh i ikjës së rinisë Kosovare drejt vendeve evropiane.](#)

168 Zëri (2023), [Rafuni i bën thirrje Qeverisë që urgjentisht të hajrtojë strategji për parandalimin e ikjës së të rinjve.](#)

169 Alb Info (2024), [Frika e mbetjës pa punëtorë në Kosovë pas liberalizimit të vizave.](#)

135. Naročito je zdravstveni sektor posebno pogođen egzodusom, što je rezultiralo značajnim odlivom mozgova sa Kosova. Lekarska komora na Kosovu naglašava da je samo 2023. godine Kosovo napustilo 170 lekara, dodajući 80 koji su već otišli 2022. Uz stopu nezaposlenosti lekara od 80 odsto zbog nezadovoljavajućih uslova rada, emigracija medicinskih radnika u bogatije zemlje predstavlja ozbiljnu krizu medicinskog osoblja. Prema Lekarskoj komori i Komori medicinskih sestara na Kosovu, VK tek treba da reši uslove za medicinsko osoblje na način koji zahteva ozbiljno razmatranje zdravstvene krize.¹⁷⁰

136. U 2023. godini, Kosovo je bilo suočeno sa značajnim izazovom u obezbeđivanju isplativog zaposlenja za svoju populaciju sa invaliditetom koja čini preko 150.000 pojedinaca (prema podacima SZO). Uprkos zakonskom okviru koji nalaže poslodavcima da zaposle jednu osobu sa invaliditetom na svakih 50 zaposlenih, ova odredba se ne primenjuje u praksi uprkos tome što je Ministarstvo finansija (MF) izdvojilo 5 miliona evra u 2022. Delimično, problem je u 2013. Strategija do 2023. godine kojoj nedostaje specifičnost u vezi sa stručnim usavršavanjem i zapošljavanjem osoba sa invaliditetom.¹⁷¹

137. Slika zapošljavanja za zajednice K-Roma, K-Aškalija i K-Egipćana ostaje teška i u 2023. godini, pošto oni i dalje pate od posebno visoke nezaposlenosti (preko 90 procenata), koja je otežana diskriminacijom.¹⁷² Kao rezultat toga, pripadnici ovih zajednica su obično zaposleni u neformalnom sektoru sa nesigurnim radnim mestima i poslovima.¹⁷³ Uprkos usvajanju Strategije za unapređenje prava zajednica Roma i Aškalija (2022-2026), diskriminacija otežava njihovu borbu i gura članove zajednice na neformalne, nesigurne i niskokvalifikovane poslove. Napori za borbu protiv diskriminacije i promene društvenih percepcija i nepravde su ključni za promenu uslova u ovim zajednicama.¹⁷⁴

138. Prema Svetskoj banci (SB) (2023), samo 20 procenata žena učestvuje u radnoj snazi, što odražava jednu od najnižih stopa na svetu i značajan disparitet između kosovskog zakonodavnog okvira i ekonomske realnosti na terenu. Svetska banka naglašava da tradicionalne norme kojima se žene dodeljuju odgovornosti za negu i dalje postoje i u oblasti brige o deci i brige o starijima.¹⁷⁵ NVO KGSC naglašava u ovom pogledu nedostatak primenljivih odredbi za porodiljsko i roditeljsko odsustvo, uključujući adekvatno trajanje i nadoknadu i bezbednost i zdravlje žena na radnom mestu. Ovo se smatra faktorom koji doprinosi tome da žene budu lišene ravnopravnog pristupa tržištu rada.¹⁷⁶ Očekivani porast brige o deci u narednoj godini (2024.) verovatno može doprineti daljoj marginalizaciji žena, primoravajući ih da napuste posao kako bi se brinule o deci.

139. Prema NVO Institut GAP, rodne nejednakosti u radnom okruženju ostaju sveprisutne sa samo mikro i malim preduzećima u vlasništvu žena. U svojim nedavnim zapažanjima, NVO GAP Institut napominje da velika preduzeća sa više od 250 zaposlenih i dalje nemaju među vlasnicima žene.

170 Kosova news (2024), [mbi 300 mjekë të larguar, a do të ndikoj liberalizimi i vizave në krizë të stafit mjekësor.](#)

171 Kallxo (2023), [Mundësitë e punësimit të personave me aftësi të kufizuara](#)

172 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo 2023.

173 Balkan Sunflowers Kosovo (2022), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2022.

174 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo 2023.

175 Svetska banka (2023), [Potrebne su dalje reforme kako bi se doprinelo privredi i prosperitetu zemlje.](#)

176 KGSC (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

Dalje, opštinski pejzaž odražava disparitete između različitih regiona: Dragaš, Mališevo i Orahovac koji pokazuju najviše stope nejednakosti u vlasništvu preduzeća na Kosovu. Nasuprot tome, Parteš stoji kao rodno najravnopravnija opština.¹⁷⁷

140. U vezi sa prethodnim stavom, NVO GAP Institut naglašava nastavak rodni stereotipa kroz jezik koji se koristi u konkursima na tržištu rada. Konkretno, oni otkrivaju da 59 procenata slobodnih radnih mesta objavljenih na popularnim portalima „Kosovajob“ i 79 procenata u „Superpuni“ pokazuju značajne primere rodni stereotipa sa muškim jezikom u privredi, trgovini, inženjeringu i građevinarstvu i upotrebom jezika usmerenom na žene u obrazovanju i administracija. Važno je naglasiti da poslovi sa muškim jezikom nude veće plate od poslova koji se uklapaju u stereotipne uloge žena. Oni naglašavaju važnost omogućavanja rodno neutralnog jezika u opisima poslova uz pravednu praksu nagrađivanja.¹⁷⁸

141. Preporuke

- SK treba da obezbedi da se nacrt zakona o inspekciji rada usvoji u skladu sa relevantnim pravnim tekovinama EU (ravnoteža između radnog i privatnog života), posebno u pogledu nediskriminacije pri zapošljavanju i roditeljskom odsustvu, kao i da dodeli sredstva za finansiranje ovih odsustava i investirati u proširenje dostupnosti usluga nege;
- Inspektorat rada treba da poveća svoje kapacitete i inspekcije u javnom i privatnom sektoru;
- SK treba hitno da usvoji novi Zakon o radu;
- VK i Agencija za rodnu ravnopravnost treba da primenjuju afirmativne mere u skladu sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti u procesima zapošljavanja, posebno na višim pozicijama za donošenje odluka u javnoj upravi;
- Inspektorat rada treba da održi obuke za poslodavce javnog i privatnog sektora u vezi sa zakonodavnim okvirom;
- VK treba da primeni politike predviđene u Strategiji za unapređenje prava zajednica Roma i Aškalija 2022-2026 kako bi se povećalo zapošljavanje ovih zajednica;
- Inspektorat rada treba da čuva zakone na snazi i prava radnika, poštujući sva prava predviđena zakonom;
- VK treba da preduzme adekvatnu promociju radnih prava za poslodavce u cilju poštovanja osnovnih ljudskih prava, uključujući pravo na slobodu izražavanja, udruživanja i mirnog okupljanja;

177 GAP (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

178 GAP (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

6.2 Pravo na obrazovanje

142. Međunarodna pozadina u kojoj se pravo na obrazovanje najbolje razume u kontekstu razvoja Kosova kao demokratskog društva je član 26 UDLJP i član 2 EKLJP. Konkretno, stav 26.1 UDLJP navodi da „svako ima pravo na obrazovanje“ i naglašava da obrazovanje treba da bude besplatno i dostupno svima barem u osnovnoj i srednjoj fazi školovanja.

143. U zakonodavnom okviru Kosova, pravo na obrazovanje je zaštićeno ustavom. Članom 47. obezbeđuje se pravo na besplatno osnovno obrazovanje i jednake mogućnosti obrazovanja za sve pojedince u skladu sa njihovim specifičnim potrebama i sposobnostima. U članu 59. Prava zajednica i njihovih pripadnika, Ustav garantuje pravo nevećinskih grupa da se obrazuju na svom maternjem jeziku pod uslovom da je jezik zvanično u upotrebi na Kosovu. Ovo je ponovljeno u Zakonu br. 03/L-047 o zaštiti i unapređenju prava zajednica i njihovih pripadnika na Kosovu. Zakon zakonski štiti jezik kojim govore nevećinske grupe kao jezik nastave u osnovnom i srednjem obrazovanju. Zakonodavni okvir obrazovnog okruženja na Kosovu je upotpunjen Zakonom br. 03/L-068 o obrazovanju u opštinama Kosova. Ovim zakonom uređuje se organizacija javnih ustanova u osnovnim i srednjim školama. Primarni zakonodavni kontekst za obrazovanje na tercijarnom nivou je Zakon br. 04/L-037 o visokom obrazovanju. U decembru 2022. godine, VK je takođe usvojila Nacrt zakona o visokom obrazovanju.

144. U 2023. godini, Pravni fakultet Univerziteta u Prištini/Prištini obeležio je značajnu prekretnicu pokretanjem svog inauguracionog master programa za ljudska prava, međunarodno krivično pravo i tranzicionu pravdu. Ova progresivna inicijativa je dobila podršku UNMIK-a/OHCHR-a preko NVO Inicijativa mladih za ljudska prava - Kosovo (YIHR KS). UNMIK kroz YIHR KS aktivno podržava program jer se ističe kao prvi te vrste na Kosovu, dočekujući redovne međunarodne studente i osnivanje pravne klinike. Osnovni Memorandum o razumevanju (MoR) je potpisan sa Pravnim fakultetom kako bi se poboljšala koordinacija i praktična implementacija ovog značajnog obrazovnog poduhvata.¹⁷⁹

145. U julu 2023. godine, Zakon br. 08/L-153 o obrazovanju u ranom detinjstvu je usvojen od strane SK. Konkretno, zakon reguliše obezbeđivanje standarda kvaliteta obrazovanja i čini predškolsko obrazovanje obaveznim od 2024. Prema Ministarstvu prosvete, nauke, tehnologije i inovacija (MONTI), zakon „postavlja temelj za rast i razvoj najmlađih“. Do sada, UNICEF Kosovo izveštava da je pristup predškolskom obrazovanju na Kosovu daleko ispod evropskog standarda od 96 procenata i niži od regionalnih proseka. Zaista, samo 38 procenata kosovske dece uzrasta od 3 do 5 godina ima pristup bilo kojoj vrsti strukture učenja. U skladu sa tim, MONTI naglašava da će Zakon konceptualno i suštinski doprineti obrazovanju u ranom detinjstvu.¹⁸⁰ Ostaje da se proceni kako će povećanje troškova brige o deci, navedeno u prethodnom odeljku, ometati praktičnu primenu zakona.

179 YIHR (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

180 AA (2023), [Kosovë, prezantohet Ligji për edukimin në fëmijërinë e hershme.](#)

146. Revizija školskih udžbenika počela je u aprilu 2023. godine sa ciljem da se kvalitet udžbenika uskladi sa međunarodnim standardima i kriterijumima testiranja. Proces pregleda udžbenika odvija se u nekoliko faza i fokusira se na jezik i matematiku kao dve oblasti koje su najvažnije za unapređenje školskih udžbenika i kvalitetnog obrazovanja.¹⁸¹ U narednoj fazi biće smanjen broj udžbenika; ovaj proces će sprovesti tim domaćih i međunarodnih stručnjaka, prema MONTI.¹⁸²

147. Vezano za reviziju udžbenika, Institucija ombudsmana Kosova (IOK) objavila je po službenoj dužnosti izveštaj o govoru mržnje u školskim udžbenicima u avgustu 2023. godine koji obuhvata materijale od prvog do devetog razreda. Izveštaj naglašava generalno respektabilno pridržavanje jezičkih tekstova u minimalnim slučajevima govora mržnje u različitim temama. Prema IOK-u, među 47 pregledanih udžbenika, pronađeno je nekoliko slučajeva koji sadrže sadržaj koji odražava govor mržnje. IOK je preporučio omogućavanje programa obuke za autore udžbenika i edukatore o slobodi izražavanja i borbi protiv govora mržnje tokom izrade nastavnog materijala i narednih faza nastave kako bi se poboljšala institucionalna i društvena posvećenost Kosova negovanju kulture tolerancije i jednakosti u obrazovanju.¹⁸³

148. U poređenju sa izveštajem koji je sproveo IOK, NVO VoRAE izražava zabrinutost u vezi sa ukorenjenom diskriminacijom prema zajednicama K-Roma, K-Aškalija i K-Egipćana u školskim udžbenicima. Oni navode da postojeći školski udžbenici pokazuju nedostatak uključivanja i prihvatanja koji ignoriše istorijsko prisustvo i kulturne vrednosti zajednica Roma, Aškalija i Egipćana na Kosovu. Pristrasni školski udžbenici oblikuju percepciju prema percipiranom 'drugom' i potvrđuju istrajnost etničke netolerancije.¹⁸⁴

149. U aprilu 2023. godine pokrenut je Nacionalni naučni program (2023-2028). Ovaj strateški dokument daje viziju za razvoj naučnog istraživanja i inovacija na Kosovu sa prikazom budžetskih izdvajanja za period 2023-2028. Strategija je usklađena sa Nacrtom Nacionalne strategije razvoja 2030, Agendom evropskih integracija Kosova i saglasna je sa Zakonom br. 04/L-135 o naučnoistraživačkim aktivnostima, članom 38 o Nacionalnom programu nauke.¹⁸⁵

150. U januaru 2024. Ministarstvo obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija (MONTI) objavilo je svoje godišnje planove budžeta za sektor obrazovanja, koji će obeležiti uzastopno povećanje od 2023. godine.¹⁸⁶ Dok prema izveštaju Komisije EU, procenat obrazovanja je uporediv sa zemljama EU, potrošnja po glavi stanovnika ostaje znatno niža. Shodno tome, VK se poziva da ponovo razmotri svoju formulu finansiranja sa većom preciznošću na osnovi po glavi stanovnika.¹⁸⁷

151. Učešće Kosova u programu Erasmus+ 2021-2027 je značajno, jer olakšava mobilnost studenata i osoblja unutar zemalja članica EU i olakšava razmenu dobrih praksi u nauci i tehnologiji. U 2023. godini, 37 kosovskih institucija imalo je koristi od Erasmus+ šema kako u visokom obrazovanju tako i u profesionalnom obrazovanju.¹⁸⁸

181 Tëvë (2023), [Fillon rishikimi i teksteve shkollore.](#)

182 Kallxo (2023), [Ministrja Nagavci prezentoj punën në arsim gjatë vitit 2023.](#)

183 IOK (2023), [Avokati i Popullit publikoi raportin në lidhje me gjuhën e urrejtjes në tekstet shkollore.](#)

184 Vorae (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

185 Republika e Kosovës, Zyra për Qeverisje të Mirë (2024), [Programi Kombëtar i Shkencës 2023-2028.](#)

186 Kallxo (2023), [Ministrja Nagavci prezentoj punën në arsim gjatë vitit 2023.](#)

187 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo 2023.

188 Klan Kosova (2023), [Gjendja në arsim - Dobët në PISA, suksesshëm në Erasmus](#)

152. Prema izveštaju Komisije EU, angažovanje Kosova u Međunarodnoj studiji kompjuterske i informacione pismenosti (ICILS) 2023 je vredno pažnje, pružajući mehanizam za procenu digitalnih kompetencija učenika i praćenje napretka ka postizanju Ciljeva održivog razvoja UN. Pored toga, u izveštaju se priznaje aktivno učešće Kosova u radnim grupama Evropskog obrazovnog prostora za period 2021-2025. Ove grupe služe za unapređenje saradnje između država članica Evropske unije i zemalja kandidata, podstičući razvoj snažnijeg, inkluzivnijeg nacionalnog sistema obrazovanja i obuke. Zajednički cilj je da se mladi pripreme za izazove koje postavlja zelena i digitalna tranzicija, kao što je istaknuto u sveobuhvatnoj analizi kosovskog sektora obrazovanja od strane Komisije EU.¹⁸⁹

153. Iako je više od polovine učenika viših srednjih škola na Kosovu upisano u stručno obrazovanje i obuku (VET), izazovi i dalje postoje u ovom sektoru, jer stručne škole često nisu usklađene sa potrebama tržišta rada, a kvalitet isporuke često nedostaje.¹⁹⁰ Uprkos upisu učenika, ukupno finansiranje obrazovanja u 2023. se sastojalo od samo 9,6 odsto za stručno obrazovanje. Prema MONTI, budžetska izdvajanja za 2024. značajno će se povećati za VET škole sa fokusom na implementaciju dualnog obrazovanja za VET škole. Ovo podrazumeva sate prakse za studente kroz rad u različitim preduzećima.¹⁹¹

154. Deca iz zajednica K-Roma, K-Aškalija i K-Egipćana i dalje se suočavaju sa ozbiljnim izazovima u pogledu jednakog pristupa obrazovanju. Stigmatizacija njihove kulture praćena kontinuiranim oblicima diskriminacije protiv njih ometa aktivne napore vlade da dođe do konteksta u kojem sva deca mogu napredovati u istinski jednakom obrazovnom okruženju. Brojčano gledano, iako je postignut određeni napredak u uključivanju nevećinskih zajednica, njihov nivo učešća ostaje ispod proseka u poređenju sa ukupnom populacijom. Samo 7,6 odsto dece predškolskog uzrasta dobija oblike predškolskog vaspitanja i obrazovanja. U srednjem obrazovanju, brojke su posebno očigledne u poređenju sa ukupnom populacijom: samo 31 odsto nevećinskih zajednica školskog uzrasta dobija formalno obrazovanje u odnosu na 86,8 odsto ukupne populacije.¹⁹²

-155. Postoji kritična potreba da se poboljša obrazovna dostupnost učenika sa invaliditetom.¹⁹³ Do sada je ukupno 38.000 učenika sa invaliditetom lišeno bilo kakvog pristupa formalnom obrazovanju. Godine 2023, MONTI je objavio novo Administrativno uputstvo br. 19/2023 o ulozima, dužnostima i odgovornostima asistenata za učenike sa teškoćama u učenju. Ovo administrativno uputstvo ima za glavni cilj da reguliše pružanje adekvatne podrške i profesionalne kompetencije za decu sa invaliditetom.¹⁹⁴

156. U februaru 2023. godine, fizički napad na petogodišnje dete sa posebnim potrebama od strane njegovog pomoćnika u obdaništu u privatnom obdaništu u Mitrovici/Mitrovici izazvao je negodovanje javnosti putem platformi društvenih medija i naglasio institucionalnu potrebu da se

189 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo 2023.

190 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo 2023.

191 Kallxo (2023), [Mësimi dual: si do të funksionojë në Kosovë?](#)

192 Ministarstvo za obrazovanje, nauku, tehnologiju i inovacije (MONTI 2022), [Nacrt Strategije za obrazovanje 2022-2027.](#)

193 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo 2023.

194 MASHTI (2023), [Udhëzimet administrative, Nr. 19/2023 mbi detyrat dhe përgjegjësitë e asistentit për nxënës me nevojë të veçanta arsimore.](#)

bezbednost dece stavi kao prioritet pri zapošljavanju. procedure asistenata za posebne potrebe. Usvajanje snažnih mehanizama koji pomažu u prevenciji, identifikaciji i reagovanju na slučajeve zlostavljanja u obrazovnim institucijama može olakšati bezbedno okruženje za učenje za decu sa posebnim potrebama.¹⁹⁵

157. Deca iz zajednice K-Srba nastavljaju da rade u skladu sa nastavnim planovima i programima Srbije, dok većina K-Albanaca prati nastavni plan i program MONTI. Dok je fokus mnogih istraživanja bio na institucionalnom odvajanju između zajednice K-Albanaca i K-Srba, bezbednosni alarmi na severu Kosova u maju 2023. imali su negativne posledice na redovnu školsku godinu za K-Srbe u sever. NVO NSI napominje da su s obzirom na pojačano prisustvo specijalnih jedinica Kosovske policije nakon incidenta koji se dogodio 26. maja, srpske obrazovne institucije na severu Kosova donele odluku da prevremeno završe školsku godinu. Ono što je presudno uticalo na donošenje ovakve odluke je prisustvo specijalnih jedinica u i oko zgrade opštine Zvečan, u čijoj se neposrednoj blizini nalaze osnovne i srednje škole u ovom mestu.

158. Situacija etničke segregacije u školama održava etničke podele i ometa razvoj istinskog multietničkog i multikulturalnog društva. Segregacija zajednica K-Roma i K-Aškalija ostaje relevantna u 2023. godini, uključujući nastavni plan i program koji sponzorise Vlada Srbije u Severnoj Mitrovici. Škole su i dalje podeljene po etničkim linijama, stope napuštanja su veće za ove zajednice nego za učenike druge etničke pripadnosti, a sveukupni osećaj diskriminacije ostaje sveprisutna karakteristika obrazovnog pejzaža Kosova.¹⁹⁶

159. U 2023. godini, alarmantni slučajevi diskriminacije romske i aškalijske dece na Kosovu rasvetlili su stalne prepreke koje ometaju njihov pristup obrazovanju, i sistemske izazove i diskriminatorne prakse koje ometaju njihove mogućnosti za obrazovanje. Prema nedavnom izveštaju Kancelarije za dobro upravljanje (KDU), u Kosovu Polju, 25 dece se suočilo sa kolektivnom diskriminacijom kada im je uskraćena mogućnost alternativnog obrazovanja u školi „Selman Riza“, kršenje koje je prijavila NVO Terre des Hommes Kosovo (TDHK) i koje je adresirano 2023. Odbijanje škole da nastavi alternativno obrazovanje dovelo je do prijavljivanja Inspektoratu za obrazovanje i IOK. Još jedan značajan incident u Prizrenu otkrio je etničke klasne podele 2023. godine, što je podstaklo hitnu intervenciju Opštinske direkcije kako bi se sprečila dalja segregacija i diskriminatorne prakse. Isto tako, izveštaj KDU ilustruje još jedan slučaj u Kosovu Polju, gde je učeniku 6. razreda nepravedno uskraćeno obrazovanje zbog navodnog ponavljanja školske godine.¹⁹⁷

160. Preporuke

- VK treba da ubrza primenu nacrta zakona o visokom obrazovanju i zakona o Kosovskoj agenciji za akreditaciju, obezbeđujući pravni okvir za obezbeđenje kvaliteta, finansiranje na osnovu učinka i uspostavljanje Etičke komisije;
- Ministarstvo obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija (MONTI) treba da razvije mere

195 Bota Press (2023), „S'po muj ia fali vetes...“ / Edukatorja që rrahu 5-vjeçarin me nevoja të veçanta i kërkon falje prindërve

196 Radio Kosova e Lirë (2023), [Edukimi, armë kundër diskriminimit.](#)

197 KDU (2023), [Izveštaj o implementaciji Zakona o zaštiti od diskriminacije na osnovu slučajeva prijavljenih nacionalnoj platformi za zaštitu od diskriminacije zajednica Roma, Aškalija i Egipćana.](#)

u vezi sa povećanjem troškova za brigu o deci kako bi se obezbedio univerzalni pristup kvalitetnom predškolskom obrazovanju do 2024. godine;

- VK treba da ojača sprovođenje Administrativnog uputstva o ulozi, dužnostima i odgovornostima asistenata za učenike sa teškoćama u učenju;
- VK treba da razvije strategije za rešavanje etničke segregacije, posebno među zajednicama K-Roma i K-Aškalija kako bi promovisala istinsko multietničko i multikulturalno obrazovanje;
- VK bi trebalo da pokrene ozbiljnije mere za sprečavanje diskriminacije protiv K-Roma i K-Aškalija, pomažući na taj način da se smanji stopa napuštanja škole među ovim zajednicama i podstakne bezbedno okruženje za njihov obrazovni razvoj;
- MONTI bi trebalo da se fokusira na ažuriranje školskih udžbenika kroz inkluzivni pristup koji uključuje kulturne i istorijske dimenzije nevećinskih zajednica;
- MONTI treba da uspostavi specijalizovane programe obuke za edukatore o držanju predavanja o socijalnoj inkluziji i kulturnoj raznolikosti, naglašavajući na taj način kritičko mišljenje;
- VK bi trebalo da preispita formulu finansiranja kako bi tačnije raspodelila finansiranje po glavi stanovnika za stručno obrazovanje, sa fokusom na primenu modela dualnog obrazovanja kroz povećanje budžetskih izdvajanja.

6.3 Pravo na zdravlje

161. Međunarodna osnova ljudskih prava na osnovu koje možemo da procenimo pravo na zdravlje u kontekstu Kosova je Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima. U članu 5 UDLJP fokus je usmeren na pravo svih pojedinaca na „životni standard adekvatan za zdravlje i dobrobit njega i njegove porodice, uključujući hranu, odeću, stanovanje [...]”¹⁹⁸. Iako EKLJP izričito ne izriče pravo na zdravlje, Evropski sud za ljudska prava bavio se pitanjima koja se odnose na zdravlje i zdravlje je precizirano kao osnovni pojam u sprezi sa „moralom“ u raznim drugim odredbama.

162. Zakonodavni okvir Kosova o pravu na zdravlje obuhvata brojne zakone i odredbe. Ovde je naveden iscrpan pregled počevši od člana 51. Ustava Kosova o zdravstvu i socijalnoj zaštiti. Konkretno, u stavu 1. formulisano je da se zdravstvena zaštita i socijalno osiguranje uređuju zakonom, a u stavu 2 sledi osnovno socijalno osiguranje koje se odnosi na nezaposlenost, bolest, invalidnost i starost, kao što je takođe regulisano zakonom. U maju 2022. godine usvojen je Zakon o izmenama i dopunama Zakona br. 04/L-249 o zdravstvenom osiguranju.¹⁹⁹ Ovaj zakon predstavlja važan korak napred ka regulisanju javnog zdravstvenog osiguranja za K-građane na nivou VK. Zakonodavni okvir je dodatno upotpunjen sledećim zakonima: Zakonom br. 04/L-125 o zdravlju, Zakonom br.

198 UDLJP, [Član 5.](#)

199 Službeni list (2022), [Zakon br. 08/L-042 o izmenama i dopunama Zakona br. 04/L-084 o zdravstvenom osiguranju.](#)

02/L-78 o javnom zdravlju, Zakonom br. 02/L-76 o reproduktivnom zdravlju i Zakon br. 06/L-042 o krvi i krvnim proizvodima i zakon br. 02/L-200 o prevenciji i kontroli zaraznih bolesti.

163. Realnost kosovskog zdravstvenog sistema je u oštroj suprotnosti sa zakonodavnim osnovama zemlje. Napredak ka poboljšanju zdravstvene zaštite zahteva značajno restrukturiranje sistema, što VK tek treba da pokuša putem funkcionalne šeme zdravstvene zaštite. Delimično kao posledica loših infrastrukturnih uslova za lekare i zdravstvene radnike i sveukupno niskih plata u javnom sektoru, emigracija u bogatije zemlje postala je uobičajena. Ovo je problematično jer dovodi do značajnog odliva mozgova širom zemlje. U 2022. godini, Kosovska lekarska komora je izvestila da je 674 lekara napustilo Kosovo od 2018. Samo u 2022. godini, 210 lekara koji rade u javnim institucijama na Kosovu emigriralo je u zemlje zapadne Evrope.²⁰⁰ Isti trend se nastavlja i 2023. godine sa 170 lekara i zdravstvenih radnika koji migrira u druge regione na zapadu.²⁰¹ Do sada, VK nije preduzela značajne mere da se suprotstavi migraciji zdravstvenih radnika u zapadnoevropske zemlje. Ovaj egzodus ima značajne reperkusije po zdravstveni sektor na Kosovu, što dovodi do nedostatka kvalifikovanog medicinskog osoblja i utiče na ukupan kvalitet zdravstvenih usluga.²⁰²

164. Podvlačeći ukupan kvalitet zdravstvenog sektora ispod standarda, potrošnja za zdravstvo na Kosovu označava drugu najnižu stopu u regionu i sa samo 3 procenta ukupnog BDP-a je tri puta niža od proseka EU od oko 11 procenata. Uprkos tome, 2023. je postavila rekord za budžet zdravstvenog sektora koji je dostigao 300 miliona i samim tim odražava povećanje od približno 15,6 odsto u odnosu na prethodnu godinu, prema izveštaju Komisije EU za 2023.²⁰³

165. Uprkos ukupnoj raspodeli budžeta, izveštaj Komisije EU naglašava da VK ne pokazuje jasne podsticaje za povećanje produktivnosti, efikasnosti i ukupnog kvaliteta u sektoru zdravstvene zaštite.²⁰⁴

166. Takođe postoji široko rasprostranjen skepticizam prema javnom zdravstvenom sistemu, koji proizilazi iz favorizovanja, čime se značajan deo stanovništva ostavlja bez pristupa kvalitetnoj zdravstvenoj zaštiti zbog nedostatka veza. Shodno tome, mnogi pojedinci pribegavaju korišćenju ličnih sredstava za privatne zdravstvene usluge.²⁰⁵

167. Pružanje javnog zdravstvenog osiguranja stanovnika Kosova ostaje neizvesno i period čekanja može se produžiti do pet godina prema Udruženju za prava pacijenata Kosova (PRAK)²⁰⁶. PRAK naglašava da situacija krši prava pacijenata navodeći u prilog istraživanje koje otkriva da se 84 odsto pacijenata na Kosovu suočava sa finansijskim poteškoćama prilikom pristupa zdravstvenoj zaštiti. Posebno ranjive grupe - siromašni, te građani iz ruralnih područja i zajednica K-Roma, K-Aškalija i K-Egipćana su neproporcionalno pogođeni nedostatkom sistema zdravstvene zaštite.²⁰⁷ Nedavni izveštaj Komisije EU naglašava da se trećina stanovništva suočava sa ozbiljnim ograničenjima.²⁰⁸

200 Kosova news (2024), [mbi 300 mjekë të larguar, a do të ndikoj liberalizimi i vizave në krizë të stafit mjekësor.](#)

201 Kosova news (2024), [mbi 300 mjekë të larguar, a do të ndikoj liberalizimi i vizave në krizë të stafit mjekësor.](#)

202 Kosova news (2024), [mbi 300 mjekë të larguar, a do të ndikoj liberalizimi i vizave në krizë të stafit mjekësor.](#)

203 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo.

204 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo.

205 QIPS (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

206 Evropa e Lirë (2023), [Saga e pafund e sigurimeve shëndetësore në Kosovë.](#)

207 Evropa e Lirë (2023), [Saga e pafund e sigurimeve shëndetësore në Kosovë.](#)

208 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo.

168. Iako brojne privatne kompanije na Kosovu pružaju zdravstveno osiguranje, nedostatak sistema zdravstvene zaštite koji podržava vlada rezultirao je nedostatkom činjeničnih podataka u vezi sa pokrivenošću privatnom zdravstvenom zaštitom među stanovnicima Kosova. Odsustvo jasnih mehanizama nadzora ometa sposobnost vlade da prati i procenjuje pojedinačne statuse osiguranja. Mogućnost neposrednog napretka u ovom pogledu zamagljena je stalnim kašnjenjem VK u izradi Zakona o zdravstvenom osiguranju (sa dva neuspela pokušaja 2007. i 2014. godine).²⁰⁹

169. Pored nedostatka institucionalnog sistema zdravstvenog osiguranja, odsustvo zdravstvenog informacionog sistema (ZIS) dodatno ometa napredak. Operacionalizacija ZIS-a može olakšati generisanje podataka o zdravstvenoj zaštiti i kompilaciju, analizu i komunikaciju između privatnog i javnog sektora zdravstvene zaštite. U pregledu budžeta za 2024. 16. novembra 2023. godine, Ministarstvo Zdravlja je najavilo pokretanje ZIS-a za 2024. godinu sa izdvojenim budžetom od 7 miliona evra.

170. Informacioni sistem javnog zdravlja, iako je delimično usklađen sa evropskim osnovnim indikatorima, samo je delimično funkcionalan.²¹⁰ Kosovo je postiglo napredak u tretiranju zaraznih bolesti, usvajanjem zakona u skladu sa preporukama EU, ali usklađivanje sa propisima EU u oblasti krvi, tkiva, ćelija i organa predstavlja izazov, navodi se u najnovijem izveštaju Komisije EU.

171. Što se tiče mentalnog zdravlja, trenutno ne postoji nacionalna politika ili strategija u institucionalnom domenu koja artikuliše jasnu viziju zaštite mentalnog zdravlja. Jedini relevantni dokument koji je dostupan je Zakon br. 05/L-025 o mentalnom zdravlju, koji u opštim crtama propisuje definicije mentalnog zdravlja na Kosovu. Dodeljeni budžet za mentalno zdravlje je ostao stagnirajući tokom više godina, sa približno 300.000 evra koje je Univerzitetski klinički centar Kosova namenio za usluge mentalnog zdravlja. Pošto se rashodi za mentalno zdravlje kreću oko 1 do 2 procenta godišnjih izdataka, mentalno zdravlje je nisko rangirano među vladinim prioritetima i trenutno je najniže u regionu.²¹¹

172. Dalje, u pogledu organizacione strukture ustanova za mentalno zdravlje, MZ tek treba da formuliše bilo kakve planove za njihovo razdvajanje. Usluge mentalnog zdravlja su trenutno raspoređene u 7 regiona, od kojih svaki upravlja odgovarajuća ustanova. Suprotno preporukama Svetske zdravstvene organizacije koje se zalažu za osnivanje centra za mentalno zdravlje u svakoj opštini kako bi se poboljšala dostupnost građana i podržala zaštita mentalnog zdravlja u zajednici, takve inicijative trenutno nisu u toku.²¹²

173. Ovo pitanje dodatno otežava nedostatak strateškog planiranja za de-institucionalizaciju i prelazak na model zasnovan na zajednici. Određene zajednice se suočavaju sa potpunim nedostatkom usluga, što je primer nepostojanja kliničkog centra za građane starije od 65 godina, ostavljajući ih bez ključne podrške. Pored toga, ne postoje namenske usluge za osobe iz LGBTIQ+ zajednice, a usluge mentalnog zdravlja nakon porođaja primetno su odsutne, što naglašava hitnu potrebu za sveobuhvatnim i inkluzivnim reformama mentalnog zdravlja na Kosovu.

209 Evropa e Lirë (2023), [Saga e pafund e sigurimeve shëndetësore në Kosovë](#).

210 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo 2023, str. 94-95.

211 QIPS (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

212 QIPS (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

174. Kritično stanje mentalnog zdravlja na Kosovu je naglašeno neadekvatnošću objekata i bezbednosnih mera u psihijatrijskim klinikama, što je ilustrovano požarom koji je inicirao pacijent u psihijatrijskoj jedinici u Prištini 2023. godine, otkrivajući ozbiljan nedostatak spremnosti zbog nepostojanja aparata za gašenje požara. Dalje, uporna upotreba metoda prinude za rešavanje poremećaja mentalnog zdravlja je u suprotnosti sa preporukama SZO i Saveta za ljudska prava (HRC), nanoseći značajnu mentalnu i fizičku štetu pojedincima. Odsustvo javnih usluga zajedno sa odsustvom planova za nove centre za mentalno zdravlje pogoršava krizu.²¹³

175. Zabrinjava i to što bivši i sadašnji štićenici retko iznose pritužbe na psihijatrijske ustanove, što je okolnost koja se često može pripisati inherentnoj prirodi lečenih poremećaja i preovlađujućoj stigmati koja okružuje mentalno zdravlje.²¹⁴ Kritični faktor koji doprinosi ovoj tišini je značajno uklanjanje agencije sa kojom su iskusili mnogi pacijenti, posebno oni iz ekonomski nepovoljnog okruženja ili nemaju odgovarajuću dokumentaciju, što ih čini praktično nesposobnim da se izbore sa bilo kakvim pravnim izazovima. Kao rezultat odsustva konkretnih podataka koji kvantifikuju svest o mentalnom zdravlju na Kosovu, zapažanja se trenutno oslanjaju na anegdotska iskustva. Naime, prema NVO KIPS, značajan trend je sve veća spremnost pojedinaca da potraže usluge u privatnim klinikama, dok u javnim ustanovama broj pojedinaca koji se leče u stalnom porastu. Ovaj novi obrazac može poslužiti kao obećavajući pokazatelj povećane svesti o mentalnom zdravlju u regionu.²¹⁵

176. Kosovo je trenutno u toku procesa formulisanja različitih politika koje se odnose na medicinu. Iako postoji nacionalna lista esencijalnih lekova namenjenih korisnicima, česte nestašice i dalje postoje. Ovaj nedostatak je posebno zabrinjavajući u domenu psihijatrijskih lekova, jer predstavlja rizik od štete po pacijente jer potencijalno dovodi do poremećaja koji proističu iz poremećenih planova lečenja. Pored toga, nacionalna lista ne obuhvata sve lekove koje SZO smatra neophodnim, niti bilo koje potencijalne zamene. Shodno tome, pojedinci, uključujući i one sa stanjima kao što je ADHD, nalaze se primorani da privatno kupuju lekove van Kosova.²¹⁶

177. Rutinska imunizacija se poboljšava, ali stope pokrivenosti ostaju ispod nivoa pre COVID-19.²¹⁷ Kao odgovor, VK je preduzela korake da ojača odbranu od bolesti koje se mogu sprečiti vakcinom. Konkretno, Ministarstvo zdravlja je odobrilo uključivanje tri dodatne vakcine - PCV, rotavirus i HPV - u kalendar rutinske imunizacije. Ova strateška odluka ne samo da proširuje obim zaštite već i naglašava proaktivan pristup zaštiti zdravlja dece.²¹⁸

178. Stopa smrtnosti dece na Kosovu ostaje alarmantna u poređenju sa EU i regionom: ona je tri puta veća od proseka stope smrtnosti u EU i najviša u regionu zapadnog Balkana.²¹⁹ Naročito u nevećinskim grupama zajednica K-Roma, K-Aškalija i K-Egipćana, stope smrtnosti dece su veće, što kao takve ukazuje da osnovne zdravstvene potrebe nisu zadovoljene. Deo problema treba tražiti u medicinskom domenu i nedostatku lekara specijalista. Ilustracije radi, Kosovo ima najmanji broj anesteziologa u Evropi, a specijalisti sve više migriraju u druge regione.²²⁰

213 QIPS (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

214 QIPS (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

215 QIPS (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

216 QIPS (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

217 Evropska komisija 2023, Izveštaj za Kosovo 2023, str. 94-95.

218 UNICEF (2023), [Godišnji izveštaj Državne kancelarije 2023](#).

219 Svetska banka (2022), [Stopa mortaliteta kod ovorodenčadi, Kosovo](#).

220 Koha (2022), [Kosova ndër kampionet evropiane për mungesë të anesteziologëve - KOHA.net](#).

179. Uprkos tome što Kosovo ima program skrininga raka, procesu skrininga nedostaje sistematska primena prema izveštaju Komisije EU. Dalje, Univerzitetska klinička služba Kosova je prijavila značajan porast slučajeva raka, koji je premašio 2.000 u 2023. godini, u poređenju sa 1.750 slučajeva u 2022. Dok je prema onkološkom odeljenju, ovaj broj direktno povezan sa porastom malignih bolesti, može takođe biti odraz opšte niske dostupnosti javne zdravstvene zaštite²²¹ i nedostatka kampanja prevencije u javnoj zdravstvenoj zaštiti.

180. Mentalno zdravlje na Kosovu je problem koji je rezultat posleratnog okruženja, siromaštva, socijalne isključenosti i ograničenog pristupa uslugama mentalnog zdravlja. Značajan deo populacije pati od depresije, anksioznosti i posttraumatskog stresnog poremećaja (PTSP).²²² Svetska zdravstvena organizacija je izvestila o porastu problema mentalnog zdravlja za 25 odsto, uključujući anksioznost i depresiju, tokom pandemije COVID-19, što je uticalo i na Kosovo.²²³ U nedavnom izveštaju Evropske banke za obnovu i razvoj, navodi se da je 30 odsto građana Kosova iskusilo mentalne probleme uključujući osećaj depresije, tuge, anksioznosti i apatije.²²⁴ U maju je organizovana nedelja mentalnog zdravlja pod motom „Marš za um: Zajedno za mentalno zdravlje“. Ovo je označilo prvi marš koji je imao za cilj podizanje svesti o važnosti mentalnog zdravlja i prevazilaženje društvene stigmatizacije o ovoj temi.²²⁵ Organizatori su pozvali na povećanje finansiranja usluga mentalnog zdravlja, pravilno uključivanje časova zaštite mentalnog zdravlja u obrazovni sistem i razvoj sveobuhvatne strategije za prevenciju samoubistava. Oni su takođe izrazili zabrinutost zbog visokih troškova usluga mentalnog zdravlja na Kosovu.

181. U vezi sa odlukom o zabrani uvoza srpskih proizvoda od 14. juna 2023. godine, kao i drugim proceduralnim pitanjima, otežan je uvoz lekova i drugog medicinskog materijala za zdravstvene ustanove koje funkcionišu u sistemu Srbije na Kosovu. Situacija je u jednom trenutku postala alarmantna jer u Kliničko-bolničkom centru (KBC) u severnoj Mitrovici, kao i u primarnim zdravstvenim ustanovama širom Kosova, nije bilo snabdevanja pouzdanim i stabilnim resursima, već vakcinama koje su obavezne za deca. Međutim, ovaj problem je rešen početkom novembra kada je kosovski ministar zdravlja odobrio uvoz lekova i medicinskog materijala. Prvi kontingent stigao je u CHC u severnoj Mitrovici u novembru 2023. Problem nepostojanja funkcionalne državne apoteke u sistemu Srbije i dalje ostaje otvoren. Ovo posebno pogađa osetljive grupe stanovnika i korisnika koji ne mogu da uzimaju lekove koji se izdaju na recept, već moraju da ih kupuju ili nabavljaju iz Srbije, što se u nekim slučajevima karakteriše kao nelegalan uvoz lekova.²²⁶

221 [Telegrafi \(2023\), Britët numri i rasteve me kancer në Kosovë, mbi 2 mijë gjatë vitit 2023.](#)

222 [KTV \(2022\), Sonje me Rronin: Shendetit mendor në Kosovë](#)

223 [Evropa e Lirë \(2023\), Prishtina pyet "Qysh je?"](#)

224 [Revista Psika \(2023\), Statistikat e sfidave të shëndetit mendor në Kosovë: Një realitet shqetësues në raportin e BERZH-it për vitin 2023.](#)

225 [Evropa e Lirë \(2023\), Prishtina pyet "Qysh je?"](#)

226 [NSI \(2024\), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.](#)

182. Preporuke

- VK treba hitno da se fokusira na poboljšanje svoje zdravstvene infrastrukture kroz strategiju zdravstvene zaštite koja uključuje mere za suzbijanje značajnog odliva mozgovih zdravstvenih radnika;
- Ministarstvo Zdravlja (MZ) bi trebalo da razvije strateške mere za restrukturiranje i poboljšanje sistema zdravstvene zaštite, adresirajući infrastrukturne uslove i probleme plata kako bi zadržao kvalifikovano medicinsko osoblje;
- VK treba da poveća budžetska izdvajanja za zdravstveni sektor kako bi poboljšala opšti kvalitet zdravstvenih usluga;
- VK bi trebalo da ubrza uspostavljanje sistema javnog zdravstvenog osiguranja, čime bi obezbedila blagovremeno pokriće za stanovnike Kosova sa posebnim fokusom na ugrožene grupe;
- Zdravstveni informacioni sistem (HIS) treba da bude operacionalizovan kako bi se olakšalo stvaranje podataka i obezbedila adekvatna komunikacija između privatnog i javnog sektora zdravstvene zaštite;
- VK treba da se pozabavi pitanjem stope smrtnosti dece, posebno u nevećinskim zajednicama, delimično fokusirajući se na zadovoljavanje osnovnih zdravstvenih potreba i poboljšanje dostupnosti zdravstvene zaštite;
- VK treba da počne sa povećanjem finansiranja za zaštitu mentalnog zdravlja i uključi časove zaštite mentalnog zdravlja u obrazovni sistem kako bi se bavila pitanjima mentalnog zdravlja na Kosovu;
- VK treba da primeni mere za rešavanje akutnog nedostatka anesteziologa na Kosovu.

6.4 Imovinska prava

183. Međunarodni standardi na osnovu kojih bi najbolje trebalo da razumemo situaciju stambenih i imovinskih prava na Kosovu su članovi 17 i 1 UDLJP i EKLJP. Univerzalna deklaracija o ljudskim pravima je sažeta kada kaže da „svako ima pravo na imovinu“ i da „niko ne može biti proizvoljno lišen svoje imovine“.²²⁷ Sa druge strane, EKLJP detaljnije opisuje osnovnu slobodu svojine, označavajući je u terminima „posedovanja“. Takođe su precizirana prava nosilaca dužnosti da traže regulatorne mehanizme za kontrolu vlasništva nad imovinom.

184. Usvojeni su brojni zakoni i propisi koji definišu i regulišu imovinska prava na Kosovu. U domenu Ustava, zaštita nečije imovine je zagantovana članovima 46. i 156. Uopšteno govoreći, u članu 46. zaštićeno je pravo svojine. Samovoljno oduzimanje zakonskih prava na imovinu protivno je Ustavu. Konkretnije, obraćajući se interno raseljenim licima (IRL) i povratnicima, prvobitno nakon rata na Kosovu i šire pokrivenim, Ustav obavezuje VK u pružanju hitne pomoći za zakoniti povratak imovine. Ostali zakoni i propisi koji oslikavaju zakonodavnu sliku imovinskih prava na Kosovu su: Zakon br. 03/L-154 o svojini i drugim stvarnim pravima, Zakon br. 08/L-052 o izmenama i dopunama Zakona br. 05/L-010 o Kosovskoj agenciji za upoređivanje i verifikaciju imovine, Zakon

227 UDLJP, Član 17.

br. 05/L-010 o Kosovskoj agenciji za upoređivanje i verifikaciju imovine (KPCVA), koji je stupio na snagu 2002. godine. Pored toga, Zakon br. 2002 /5 o uspostavljanju registra prava na nepokretnu imovinu, Zakon br. 03/L-007 o vanparničnom postupku, Zakon br. 2004/26 o nasleđivanju, Zakon br. 05/L-020 o ravnopravnosti polova, Zakon br. 2004/32 o porodici i Uredba br. 01/2018 o povratku raseljenih lica i trajnim rešenjima upotpunjuju zakonodavni okvir.

185. Novi Nacrt zakona br. 08/L-268 o eksproprijaciji nepokretne imovine je usvojen u novembru 2023. Prema Ministarstvu životne sredine i prostornog planiranja i infrastrukture, zakon ima za cilj da unapredi imovinska i bezbednosna prava na Kosovu.²²⁸ Čineći to, on utvrđuje pravila i uslove koji regulišu eksproprijaciju imovinskih prava na nepokretnoj imovini od strane VK u svrhu služenja javnom interesu. Pored toga, zakon propisuje pravila i uslove za privremeno ograničenje i korišćenje nepokretnosti i utvrđuje procedure za utvrđivanje procene i naknade u vezi sa ovim radnjama prema Ministarstvu.²²⁹

186. Nadzorni mehanizam koji se odnosi na sprovođenje imovinskih prava, zakona i uredbi je Kosovska agencija za imovinu i verifikaciju (KPCVA). Ova Agencija je zadužena za rešavanje imovinsko-pravnih zahteva i za pravo korišćenja nepokretne imovine stambenog i poslovnog karaktera. Ovo uključuje imovinske zahteve i sporove vezane za rat na Kosovu kasnih 90-ih, sa interno raseljenim licima i povratnicima.²³⁰

187. Zbog strukturalne rodne nejednakosti na Kosovu, ženama je onemogućen pristup imovini i pravima na nasleđe, iako ustavni, zakonski i politički okviri promovišu i garantuju ženama pristup imovinskim pravima. Dalje, nesposobnost državnih organa da provere validnost katastarskih podataka, kao i lične pristrasnosti zasnovane na patrijarhalnim normama i vrednostima koje samo muškarci treba da poseduju ili nasleđuju imovinu, utiču na praktični pristup žena imovini. Prema nedavnim izveštajima koje je sprovedla NVO Norma, koja je deo MŽK, procenjuje se da 23 odsto žena na Kosovu nasleđuje imovinu,²³¹ a drugi izvor navodi da je deo porodičnog nasledstva samo 4 odsto.²³²

188. Iz zakonodavne perspektive, VK priznaje zajednička bračna prava na imovini stečenoj tokom braka. Uprkos tome, tvrdnja žena o ovim pravima je osporena na društvenom nivou kao rezultat dugogodišnjih patrijarhalnih normi. Shodno tome, jaz u vlasništvu nad imovinom ostaje uporan i 2023. godine i utiče na ekonomsko osnaživanje žena u veoma opipljivom smislu. Vladini naponi da reši ovo pitanje kroz Administrativno uputstvo iz 2016. godine, koje podstiče besplatno registrovanje zajedničke imovine, rezultiralo je povećanjem imovine u vlasništvu žena za 4 procenta. Međutim, ostaju izazovi nedovoljnog sprovođenja postojećeg zakonodavstva.²³³ NVO GAP napominje da je 2023. godine samo 14 odsto žena posedovalo imovinu u poređenju sa 74 odsto u vlasništvu muškaraca. Preostali procenat je u vlasništvu pravnih lica.²³⁴

228 Tëvë 1 (2023), [Miratohet projektligji për shpronësimin e pronës së paluajtshme](#)

229 Kosova News (2023), [Miratohet vendimi i Projektligjit për Shpronësimin e Pronës së Paluajtshme](#)

230 Kosovska agencija za upoređivanje i verifikaciju imovine [KOSOVSKA AGENCIJA ZA UPOREĐIVANJE I VERIFIKACIJU IMOVINE – Moj blog \(kpcva.org\)](#)

231 KWN (2023), [Hulumtimi I OJQ "Norma" gjen se në Kosovë vetëm 23 për qind e grave dhe vajzave e trashëgojnë pronën.](#)

232 Zëri (2023), [As një e pesta e pronave në Kosovë nuk zotërohet nga grate.](#)

233 Zëri (2023), [As një e pesta e pronave në Kosovë nuk zotërohet nga grate.](#)

234 GAP (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

189. Uslovi stanovanja lica u ugroženim situacijama nisu usklađeni sa minimalnim bezbednosnim zahtevima. Nedostaje volja i posvećenost nosilaca dužnosti da pomognu u rešavanju njihovih životnih uslova.²³⁵ Poboljšanje životnih uslova ranjivih grupa i dalje je slabo sa institucionalne strane ograde i u velikoj meri vođeno dobrotvornim i donatorskim akcijama.

190. Organizacije civilnog društva izrazile su zabrinutost zbog odluka VK u vezi sa eksproprijacijom zemljišta na severu Kosova.²³⁶ U prvim mesecima godine, Vlada je izvršila dve odluke o eksproprijaciji u severnim opštinama Leposavić i Zubin Potok. Ciljana zemlja, koja se prostire na 138 hektara, bila je namenjena za razvoj novih baza Kosovske policije. Ova inicijativa je izazvala odgovor Kancelarije EU u Prištini, naglašavajući važnost pridržavanja kosovskog zakona o procesu eksproprijacije, koji nalaže javne konsultacije i pruža pogođenim građanima priliku da pravno osporavaju odluke pre finalizacije. EU je pozvala vladu Kosova da dosledno poštuje pravilan proces i u potpunosti poštuje prava vlasnika imovine.²³⁷

191. U oktobru 2023. godine Osnovni sud u Prištini doneo je presudu kojom se poništava preliminarna odluka VK o eksproprijaciji u vezi sa četiri tužioca iz Leposavića, nalažući VK da ponovo izda novu preliminarnu odluku. Tužba ostalih osamnaest (18) tužitelja je odbijena zbog toga što nisu pružili dokaz o vlasništvu nad predmetnim parcelama, postavljajući pitanja u vezi sa pristupom pravdi i pravom na efikasan pravni lek.²³⁸

192. Početkom septembra 2023. godine, po treći put je namerno zapaljen rezidencija srpskog povratnika R.J. Slično tome, u julu je paljena kuća druge srpske povratničke porodice, a krajem maja 2023. godine, kuća drugog srpskog povratnika M.D u opštini Peć je nasilno srušena uprkos pravosnažnoj presudi Vrhovnog suda u njegovu korist. Ovu imovinu su opštinske vlasti ranije oduzele i uprkos sudskoj odluci, ona nikada nije vraćena. U maju prošle godine suočio se sa hapšenjem po optužbama za ratni zločin protiv civilnog stanovništva 1999. godine. Sudski proces je u toku, a obeležilo ga je pet produženja pritvora. Odluka o rušenju njegove kuće doneta je u periodu kada on još nije bio u pritvoru.²³⁹

193. Preporuke

- Ministarstvo životne sredine, prostornog planiranja i infrastrukture (MŽSPP) treba da ojača Kosovsku agenciju za upoređivanje i verifikaciju imovine (KCPVA) kao nadzorni mehanizam za imovinska prava, obezbeđujući njenu efikasnost u rešavanju imovinskih zahteva i sporova;
- VK treba da izradi mere koje se bave društvenim pristrasnošću i strukturnom rodnom nejednakošću koja utiče na pristup žena imovini i pravima na nasleđe, fokusirajući se na verifikaciju katastarskih podataka, osporavanje patrijarhalnih normi i sprovođenje zakona za povećanje vlasništva žena nad imovinom;

235 Kallxo (2022), [Barazia gjinore: rreth 126 mijë prona në emër të grave në Kosovë](#).

236 Aktiv (2022), [Zabrinutost u vezi sa odlukama o eksproprijaciji zemljišta na severu Kosova](#).

237 NSI (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

238 Koha (2024), [vlada odustaje od imovine na severu za koje je izgubila sudske slučajeve](#).

239 NSI (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

- VK treba da ojača svoje napore za poboljšanje uslova stanovanja za ugrožene grupe, prelazeći dalje od dobrotvornih i donatorskih inicijativa na institucionalne obaveze, obezbeđujući usklađenost sa minimalnim bezbednosnim zahtevima, posebno za pripadnike ugroženih zajednica;
- Ministarstvo životne sredine, prostornog planiranja i infrastrukture trebalo bi da sprovede mere za ubrzavanje pomoći za zakoniti povratak imovine, posebno za interno raseljena lica (IRL) i povratnike, u skladu sa ustavnim obavezama nakon konflikta 1998-1999;

6.5 Kulturna prava

194. Međunarodni standardi koji priznaju kulturna prava kao sastavni deo dostojanstva i samoostvarenja pojedinca su članovi 22 i 27 UDLJP. U zakonodavnom okviru Kosova, Ustav je mnogo eksplicitniji u zaštiti kulturnih prava zajednica i njihovih pripadnika. Član 59 kaže da pripadnici zajednica imaju pravo da „izražavaju, održavaju i razvijaju svoju kulturu i čuvaju suštinske elemente svog identiteta, odnosno svoju veru, jezik, tradiciju i kulturu”.²⁴⁰ Dalje, zajednice imaju pravo da „osnivaju udruženja za kulturu, umetnost, nauku i obrazovanje, kao i naučna i druga udruženja za izražavanje, negovanje i razvoj svog identiteta”.²⁴¹ Kršenje kulturnih prava je u Rezoluciji 30/20 Saveta za ljudska prava shvaćeno u smislu pretnje „stabilnosti, društvenoj koheziji i kulturnom identitetu”.²⁴² U svom vladinom programu, VK se obavezuje da će poboljšati pravni okvir za promovisanje kulturnog nasleđa Kosova.²⁴³ Uz ovo, važno je naglasiti da Kosovo tek treba da integriše Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima kao ključni suštinski instrument svog ustavnog okvira.

195. Infrastruktura za zaštitu kulturnog i verskog nasleđa Kosova je navedena u članu 9. Ustava Kosova. U članu 9, kulturno nasleđe zajednica je opisano kao „sastavni deo nasleđa Kosova”, i shodno tome, navodi se da „[...] Kosovo ima posebnu dužnost da obezbedi efikasnu zaštitu celine lokaliteta i spomenika od kulturnog i verskog značaja za zajednice.”²⁴⁴ U Zakonu br. 02/L-88 o kulturnom nasleđu, obim kulturnog nasleđa je definisan kao „arhitektonsko, arheološko, pokretno i duhovno nasleđe bez obzira na vreme nastanka i izgradnje, vrstu izgradnje, korisnika, kreatora ili izvođača nekog dela.”²⁴⁵

196. Neuspeh VK da izmeni Zakon br. 02/L-88 o kulturnom nasleđu, koji je naveden kao preduslov za političku transformaciju Kosova u Aneksu V Ahtisarijevog plana (2007) ostaje značajno pitanje za zabrinutost. Kao što je istaknuto u prethodna dva izveštaja OCD i u izveštaju Evropske komisije za 2023. godinu, Savet za implementaciju i praćenje (IMC) nastavlja da ostaje jedini formalni mehanizam za dijalog između vlade i Srpske pravoslavne crkve.²⁴⁶

240 Ustav Kosova (2008).

241 Ustav Kosova (2008).

242 Ustav Kosova (2008).

243 GoK (2021), [Programi-i-Qeverise-se-Kosoves-2021-2025.pdf \(rks-gov.net\)](#).

244 Ustav Kosova (2008).

245 Zakon o kulturnom nasleđu [Zakon br. 022/L-88 o kulturnom nasleđu](#).

246 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo 2023.

197. Prema izveštaju Evropske komisije, Ministarstvo kulture, omladine i sporta (MKOS) treba da poveća svoje napore da poboljša status umetničkih zajednica na Kosovu.²⁴⁷ Budžetski troškovi za kulturu su često potkopani drugim vladinim rashodima koji se smatraju hitnijim u kontekstu razvoja Kosova. Kao rezultat toga, inicijative koje imaju za cilj da promovišu umetnost i kulturu na Kosovu se često samofinansiraju i nedostaje im saradnja sa kosovskim institucijama.²⁴⁸

198. MKOS je 2023. godine izdvojio 500.000 evra za osnivanje Jevrejskog kulturnog centra u Prizrenu. Centar će doprineti izložbama o jevrejskim kulturnim vezama na Kosovu i unapređenju razumevanja jevrejske kulture i tradicije.²⁴⁹

199. Kosovo trenutno učestvuje u programu Kreativna Evropa. Potrebno je uložiti više napora da se poveća broj korisnika kulture u okvirima partnera iz EU.

200. Međugrupni spor između K-Albanaca i K-Srba oko etničkog karaktera Kosova nastavlja da politizuje međusobnu kulturnu baštinu u zemlji. Neuspeh VK da sprovede odluku Ustavnog suda iz 2016. o imovinskim pravima Srpske pravoslavne crkve nad manastirima Visoki Dečani, kao i susednim zemljištem, podriva etno-versku slobodu zajednice K-Srba. Protiv ovakvog shvatanja, predstavnici srpske pravoslavne vere podneli su poslaničko pitanje Evropskom parlamentu u kojem se rasputuju o verskim pravima na Kosovu. U odgovoru parlamenta koji je dostupan preko veb stranice u julu, Evropski parlament je naglasio pritiske na VK da sprovede tu odluku.²⁵⁰ U maju 2022. godine, VK je ponovila svoje obećanje da će zaštititi kulturnu baštinu Kosova i zatražila da manastir Visoki Dečani, Pečka patrijaršija, manastir Gračanica i crkva Svete Bogorodice Ljeviške budu uklonjeni sa Liste ugrožene svetske baštine.²⁵¹ Prema najnovijem izveštaju Saveta bezbednosti UN, VK nije postigla nikakav napredak u ovom pogledu. U maju je specijalni predstavnik generalnog sekretara ponovio pozive na akciju.²⁵²

201. Kosovo trenutno nije član Organizacije Ujedinjenih nacija za obrazovanje, nauku i kulturu (UNESCO), jer ga kao nezavisnu državu nisu priznale sve države članice UN. Da bi postala članica UNESCO, država mora prvo da bude članica Ujedinjenih nacija. Međutim, to nije odvratilo od kandidature Kosova za članstvo u UNESCO, iako su Srbija i njeni saveznici dosledno blokirali ovu prijavu.

202. Izveštaj Saveta bezbednosti UN ističe niz alarmantnih incidenata usmerenih na srpske pravoslavne verske objekte na Kosovu.²⁵³ To obuhvata slučajeve krađe iz Srpske pravoslavne crkve i oblasti koje su prema kosovskom zakonodavstvu određene kao posebne zaštitne zone. Nedavni incident na Kosovu uključuje krađu novca i predmeta iz pravoslavne crkve u selu Osojane u Istoku. Sveštenstvo je incident prijavilo policiji, koja nije našla tragove nasilnog ulaska ili oštećenja na vratima crkve. Slučaj je sada klasifikovan kao "teška krađa", a nakon identifikacije osumnjičenih

247 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo 2023.

248 Kosova live (2023), [Artistja Kosovare tregon sfidat që hasi gjatë karrierës: Arti në Kosovë është mbrapa me vendet e tjera.](#)

249 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo 2023.

250 Evropski Parlament (2022), [parlamentarno pitanje o pravima pravoslavnih Srba na Kosovu.](#)

251 Savet bezbednosti UN (2021), [Izveštaj generalnog sekretara o Kosovu 2021.](#)

252 Savet bezbednosti UN (2023), Izveštaj generalnog sekretara 2023, str. 14.

253 Savet bezbednosti UN (2023), Izveštaj generalnog sekretara 2023, str. 14.

biće preduzete pravne radnje.²⁵⁴ Još jedan slučaj vredan pomena dogodio se u Prizrenu, gde su maloletnici pokušali da zapale ulazna vrata Srpske pravoslavne crkve.²⁵⁵

203. Preporuke

- VK i SK treba da unaprede pravni okvir za promociju kulturnog nasleđa Kosova delimično izmenama i dopunama Zakona o kulturnom nasleđu u skladu sa preduslovima predviđenim Ahtisarijevim planom (2007);
- SK treba da uključi Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima kao ključni instrument ljudskih prava u svoj Ustav;
- Ministarstvo kulture, omladine i sporta treba da zaštiti celinu objekata i spomenika od kulturnog i verskog značaja za zajednice;
- VK mora da sprovede sudsku odluku iz 2016. o imovinskim pravima Srpske pravoslavne crkve nad manastirima Visoki Dečani kako bi izbegla podrivanje etno-verske slobode zajednice K-Srba;
- VK mora preduzeti odgovarajuće mere da obezbedi bezbednost verskih objekata Srpske pravoslavne crkve i drugih verskih objekata;
- VK treba da izdvoji više sredstava za kulturu na Kosovu i promociju ljudi da učestvuju u kulturnom životu.

254 Sinjali (2023), [Vjedhje e rëndë në kishën ortodokse në Istog, Policia nis hetimet.](#)

255 Koha (2023), [Srpska Pravoslavna Crkva je zahvalna Policiji Kosova za njihovo reagovanje na incident u crkvi u Prizrenu.](#)

7 ODELJAK C: PRAVA SPECIFIČNIH OSOBA I GRUPA

7.1 Prava žena i rodna ravnopravnost

204. Prava žena su zaštićena raznim zakonima i propisima. U ustavnom domenu, rodna ravnopravnost je prepoznata kao „osnovna vrednost za demokratski razvoj društva, pružajući jednake mogućnosti za učešće i žena i muškaraca u političkim, društvenim, kulturnim i drugim oblastima društvenog života”.²⁵⁶ Pored ove odredbe, Ustav je usklađen sa nizom međunarodnih sporazuma i konvencija o zaštiti od diskriminacije po osnovu pola. Konkretno, član 22 navodi da se konvencija koje se direktno primenjuju u odnosu na lokalne zakone i odredbe.²⁵⁷ Konvencija o eliminisanju svih oblika diskriminacije žena i Istambulska konvencija su direktno važeći instrumenti ljudskih prava za ženska prava.²⁵⁸ Iako nije eksplicitno navedeno u Ustavu, kosovsko zakonodavstvo priznaje Rezoluciju 1325 Saveta bezbednosti Ujedinjenih nacija o ženama, miru i bezbednosti (Rezolucija UN 1325).²⁵⁹

205. Član 24. Ustava Kosova opisuje jednakost pred zakonom kao pravo da ne budete „diskriminisani na osnovu rase, boje kože, pola, jezika, vere, političkog ili drugog uverenja, nacionalnog ili društvenog porekla, povezanosti sa bilo kojom zajednicom, imovine, ekonomski ili društveni status, seksualna orijentacija, rođenje, invaliditet ili bilo koji drugi lični status.” Drugi lokalni zakoni i propisi o rodnoj ravnopravnosti odražavaju međunarodne principe i zakone o rodnoj ravnopravnosti i promociji ženskih prava. Ovo uključuje Zakon br. 05/L-020 o ravnopravnosti polova, Zakon br. 05/L-021 o zaštiti od diskriminacije i zakon br. 08/L-185 o prevenciji i zaštiti od nasilja u porodici, nasilja nad ženama i roda Nasilje zasnovano na nasilju, koji je zamenio Zakon br. 03/L-182 o zaštiti od nasilja u porodici u oktobru 2023.²⁶⁰

206. NVO KGSC naglašava da iako je Zakonom o rodnoj ravnopravnosti utvrđena obaveza javnih institucija da obezbede minimalnu zastupljenost žena od 50 odsto, to se ne odražava u zakonu o izborima na Kosovu, koji je donela SK. Članom 28. novog Izbornog zakona utvrđeno je da „Na listi kandidata svakog političkog subjekta najmanje 30 odsto čine muškarci, a najmanje 30 odsto su žene, s tim da je po jedan kandidat svakog pola najmanje jednom uvršten u svaku grupu od tri kandidata, računajući od prvog kandidata na listi”. Organizacije žena su se zalagale da zakon o izborima bude u skladu sa zakonom o rodnoj ravnopravnosti, ali nisu razmatrane.²⁶¹

256 Ustav Kosova (2008).

257 Naime, samo u slučaju sukoba ili nesporazuma međunarodni ugovori imaju prednost nad odredbama zakona i drugih akata javnih institucija.

258 Istambulska konvencija je zvanično poznata kao konvencija Saveta Evrope o sprečavanju i borbi protiv nasilja nad ženama i nasilja u porodici.

259 [Rezolucija 1325](#) potvrđuje uticaj rata na žene i devojke i važnost punog učestvovanja žena u rešavanju sukoba.

260 KGSC (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

261 KGSC (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

207. Rodno zasnovano nasilje je prepoznato kao oblik diskriminacije prema članu 4. Zakona o rodnoj ravnopravnosti. Prema Zakonu o rodnoj ravnopravnosti na Kosovu, i javni i privatni subjekti moraju da ugrade princip rodne ravnopravnosti i integracije prilikom planiranja, budžetiranja i sprovođenja politika i programa. Ovaj zahtev se proteže na oblasti kao što su porođaj i kompenzacija. Pored toga, zakon izričito zabranjuje uznemiravanje i seksualno uznemiravanje u svim kontekstima. Dalje, Krivični zakonik definiše rodno zasnovano nasilje, nasilje u porodičnoj vezi i seksualno nasilje krivična dela, regulisanjem pravnog osnova za dodatne kazne za lica oglašena krivim za nasilje u porodici i seksualnom nasilju, kao i davanjem prioriteta istragama i presudama. za ove slučajeve.²⁶²

208. Prirodno pripadajući za kosovski zakonodavni okvir je i član 180 Krivičnog zakonika, koji inkriminiše sakaćenje ženskih genitalija i član 239, koji kriminalizuje prisilni brak. Krivični zakon Kosova je suštinski inkorporirao Istanbulsku konvenciju. Pored toga, Državni protokol za postupanje u slučajevima seksualnog nasilja fokusirao se na standardizaciju „neophodnih radnji za kontinuiran, sveobuhvatan i odgovoran odgovor, za identifikaciju, zaštitu, tretman, dokumentaciju, upućivanje, održivo osnaživanje i reintegraciju žrtava/preživelih seksualnog nasilja, neposrednim i profesionalnim intervencijama odgovornih institucija.“ Kriminalizacija ubistva iz časti može se izvesti iz člana 173. Krivičnog zakonika.²⁶³

209. U septembru 2023. godine usvojen je Zakon o nasilju u porodici, rodno zasnovanom nasilju i nasilju nad ženama. Ovo je prepoznato kao ključni korak ka snažnijem sistemu za sprečavanje i rešavanje takvog nasilja. Usklađen sa međunarodnim standardima, uključujući Istanbulsku konvenciju i pravne tekovine EU, zakon jača institucionalne odgovornosti. Kancelarija EU na Kosovu ohrabruje VK da obezbedi dovoljna finansijska sredstva za delotvornu primenu zakona i naglašava značaj blagovremenog i sveobuhvatnog sprovođenja adekvatnih zakonskih mera.²⁶⁴

210. Institucionalni mehanizmi koji štite sprovođenje rodne ravnopravnosti kao ustavnog prava u javnim institucijama i štite politike kojima se ženama obezbeđuje jednak pristup društvu i uslugama regulisani su zakonom. Agencija za rodnu ravnopravnost (AGE) je upravno telo zaduženo za praćenje sprovođenja međunarodne javne politike na lokalnom nivou i sistematizaciju uvođenja rodne ravnopravnosti u politike Vlade Kosova.

211. Važan napredak u smeru uvođenja rodne ravnopravnosti u razvoj lokalnih politika na Kosovu i implementaciji pravnog okvira je Kosovski program za rodnu ravnopravnost 2020-2024 (KPRR).²⁶⁵ Obaveza razvoja KPRR-a kao referentne platforme za razvoj institucionalnih akcija i strategija za sprovođenje pravnog okvira je navedena u članu 11 Zakona br. 05/L-020 o ravnopravnosti polova. Glavni cilj KPRR-a je da „unapredi principe rodne ravnopravnosti i da postigne mirno, prosperitetno i harmonično društvo za žene i muškarce na Kosovu.“²⁶⁶ Da bi to uradio, KPGE svoje strateške

262 KGSC (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

263 KGSC (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

264 Kancelarija EU na Kosovu (2023), [EU na Kosovu pozdravlja usvajanje Zakona o porodičnom nasilju, rodno zasnovanom nasilju i nasilju nad ženama](#)

265 Izraz Rodno usklađivanje (Gender mainstreaming) definisan je Zakonom br. 05/L-020 o rodnoj ravnopravnosti u članu 1.16 kako sledi: „[...] uključivanje rodne perspektive u svaku fazu procesa, planiranje, sprovođenje odobravanja, praćenje i evaluacija zakona, politika ili programa [...] s obzirom na promocija i unapređenje jednakih mogućnosti između muškaraca i žena“ (str. 3).

266 Kosovski program za rodnu ravnopravnost [Kosovski program za rodnu ravnopravnost](#) (2020).

akcije usidri u tri stuba: (1) ekonomsko osnaživanje i socijalno blagostanje žena, (2) uloge u ljudskom razvoju i odnosi polova, i (3) prava žena i pristup pravdi i bezbednosti.

212. Rodna ravnopravnost je prioritet u procesima evropskih integracija Kosova, i stoga je centralni pojam u tekućoj tranziciji Kosova u demokratsko društvo. U praksi, međutim, i MŽK i KGSC (2024) naglašavaju da ne postoji dovoljno uključivanje rodni pitanja na način koji je u skladu sa zakonodavnim okvirom.²⁶⁷ Dalje, dok je rodno odgovorno budžetiranje propisano zakonom, Kosovu nedostaje sveobuhvatan rodno odgovorni budžet (GRB) i uključivanje ključnih sektora kao što je ekonomija nege, kao što je navedeno u nedavnom komentaru MŽK na Zakon o izdvajanjima iz budžeta Kosova.²⁶⁸

213. Prema izveštaju Komisije EU (2023) napredak u oblasti javne uprave može se primetiti u zapošljavanju osoblja.²⁶⁹ Međutim, postojanost otvorenih i prikriivenih oblika diskriminacije nastavlja da podriva demokratski razvoj društva, otkrivajući dugotrajne društvene podele i hijerarhiju moći orijentisane na čoveka.

214. Delimično kao rezultat gore navedenih razlika, jednaka zastupljenost žena na značajnim pozicijama donošenja odluka u zakonodavnim, izvršnim i pravosudnim domenima ostaje izazov. Ističući u prethodnim izveštajima, izborni okvir ne odražava kvotu rodne ravnopravnosti od 50 procenata zastupljenosti žena.²⁷⁰ Određeni napredak u reagovanju na Zakon o ravnopravnosti polova tiče se broja žena u opštinskim odborima - 1.937 žena iliti 37 procenata.²⁷¹ Isto ne važi i za političke partije u kojima diferencijacija prema polu ostaje nepromenjena, razotkrivajući patrijarhalna rodna očekivanja u strukturama koje nisu neposredno pod pritiskom regulatornih mehanizama odozgo nadole. Nije bolja situacija ni u pravosuđu. Kosovo ima 432 sudije (148 žena i 284 muškarca) i 183 tužioca (78 žena i 105 muškaraca), što je nizak procenat žena sudija i tužilaca u poređenju sa većinom drugih evropskih zemalja.²⁷²

215. Diskontinuitet između politike i prakse takođe je doveo do nedovoljne zastupljenosti žena u mirovnim i bezbednosnim agendama. Prema rezoluciji UN 1325, procesi bezbednosti i izgradnje mira na Kosovu zahtevaju uključivanje žena u pregovaračke timove tokom dijaloga između Kosova i Srbije. Međutim, prema nevladinoj organizaciji MŽK, žene su i dalje nedovoljno zastupljene na višim političkim pozicijama, čime im nedostaje uključivanje žena za pregovarački sto.²⁷³ Sprovođenje Zakona br. 05/L-020 o ravnopravnosti polova je preduslov za ispravljanje neravnoteže. Pri tome se nesprovođenje afirmativnih mera pomenutog zakona često krije iza koncepta meritokratije.²⁷⁴ Međutim, pozitivan korak napred u 2023. je to što iako je broj poslanica ostao isti, postoji porast žena koje vode više od polovine odbora Skupštine Kosova.²⁷⁵

216. Seksistički jezik i pogrdni komentari upućeni političarkama nastavili su se nesmanjenom količinom 2023. godine, ilustrujući neprijateljsko okruženje koje utiče na težnje žena da učestvuju

267 KWN (2022), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

268 KWN (2023), [zakon o budžetskim davanjima iz budžeta Republike Kosovo 2023. iz rodne perspektive](#).

269 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo 2023.

270 KGSC (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

271 Evropska komisija (2022), [Izveštaj za Kosovo 2022.](#)

272 Evropska komisija (2022), [Izveštaj za Kosovo 2022.](#)

273 KWN (2022), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2022.

274 KWN (2022), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2022.

275 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo 2023, str.8.

u javnom političkom pejzažu. Posebno ilustrativan slučaj bio je napad na potpredsednicu Sarand u Bogujevci, koja je izrazila potencijalnu želju da može da ima decu bez partnera. Neprimeren diskurs koji je usledio protiv nje povredio je njeno individualno dostojanstvo i potkopao same principe rodne ravnopravnosti sadržane u zakonodavnim osnovama Kosova.²⁷⁶

217. Pored ograničenja koja se postavljaju ženama u vladinim strukturama odozgo nadole, diskriminacija na osnovu pola postoji i u socio-ekonomskim sferama društva. Međutim, numerički gledano, tabela 1 pokazuje rekonfiguraciju stopa nezaposlenosti po polu prema poslednjim dostupnim podacima KAS.²⁷⁷ Nedovoljna zastupljenost žena na tržištu rada ostaje sa neravnotežom od 18,6 procenata nezaposlenih žena u poređenju sa 8,6 procenata muškaraca 2023. godine (vidi tabelu). U poređenju sa ukupnim stopama radne snage na zapadnom Balkanu, Kosovo ima na- nižu stopu učestvovanja u regionu.²⁷⁸

Tabela 2: Analiza trenda stope nezaposlenosti na Kosovu po polovima između 2020. i 2023. godine (starost 15 do 65 godina)

2020.	Muškarci	Žene	Ukupno
broj	80.173	42.206	121.379
procenat	23,5	32,3	25,9
2021.	Muškarci	Žene	Ukupno
broj	66.154	34.007	100.161
procenat	19,0	25,0	20,7
2022.	Muškarci	Žene	Ukupno
broj	51.863	25.357	77.220
procenat	15,6	18,9	11,8
2023.	Muškarci	Žene	Ukupno
broj	27.999	24.718	52.717
procenat	8,6	18,6	11,5

218. Vlada Kosova je odložila izmenu i usvajanje Zakona o radu i 2023. godine, koji bi ga uskla- dio sa Direktivom EU o ravnoteži između poslovnog i privatnog života. Kontinuirano odlaganje usvajanja ovog zakona doprinosi i daljem postojanju rodne diskriminacije u radu. Prijavljeno je

²⁷⁶ KGSC (2024), input za zajednički izveštaj OECD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

²⁷⁷ KAS (2024), stopa nezaposlenosti na Kosovu.

²⁷⁸ KWN (2022), input za zajednički izveštaj OECD o ljudskim pravima na Kosovu.

samo nekoliko slučajeva zbog nedovoljnog poznavanja institucionalnih mehanizama upućivanja i neadekvatnih inspekcija po tom pitanju (sa nekoliko postojećih slučajeva koje podržava EU kroz kontakt sa ženskim OCD i besplatnu pravnu pomoć). Zakon je nedovoljan u zaštiti žena na porodijskom odsustvu od isteka kratkih ugovora.

219. NVO KGSC napominje da uprkos kriminalizaciji seksualnog uznemiravanja na radnom mestu u kosovskom zakonodavstvu, pojava ovog fenomena tek treba da se dublje ispita u privatnom sektoru, pošto Kosovu nedostaju podaci za privatnu sferu jer je institucionalna saradnja sa ovim sektorom nije formalizovan. Ustavni sud Kosova se obratio Inspektoratu za rad navodeći da oni nedovoljno tretiraju slučajeve seksualnog uznemiravanja u svom praćenju i nadzoru i prijavljivanju.²⁷⁹

220. Postoji značajna zabrinutost zbog teške situacije u kojoj su skloništa koja pružaju usluge stanovanja žrtvama nasilja u porodici, deci bez roditeljskog staranja i žrtvama trgovine ljudima u 2023. godini. U poređenju sa prethodnim izveštajnim periodom i ranijom finansijskom podrškom Ministarstva pravde, skloništa se suočavaju sa krizom finansiranja, prema nedavnoj publikaciji NVO MŽK.²⁸⁰ Pored ovoga, NVO KGSC navodi nedostatak transparentnosti kada je u pitanju budžetska izdvajanja MP prema skloništim. Oni navode da od kada je VK preuzela finansiranje skloništa iz državnog budžeta, oni su se borili da pribave podatke koji su im u prošlosti bili lakše dostupni.²⁸¹ S obzirom na ograničen broj skloništa na Kosovu i nepostojanje specijalizovanih organizacija koje bi pomogle žrtvama porodičnog nasilja nakon što napuste skloništa, mnoge žene se suočavaju sa izazovima koje karakterišu niska finansijska primanja, ne ostavljajući im druge opcije osim da se vrate u nasilno domaćinstvo.²⁸²

221. Tekuća evaluacija zapošljavanja osoba koje su preživele nasilje u porodici označava ključni korak napred u 2023. godini, prema NVO KGSC.²⁸³ Vodič za optimizaciju lokalnih mehanizama protiv nasilja u porodici i rodno zasnovanog nasilja, zajedno sa sprovođenjem Nacionalne strategije za zaštitu od nasilja u porodici i nasilja nad ženama (2022-2026), aktivno podstiče zajednički napor institucija i društva.²⁸⁴

222. U nedavno objavljenom izveštaju koji je sprovela NVO KGSC u saradnji sa NVO KLI, 50 sudskih presuda iz 2022. godinu odnosile su se na predmete koji su uključivali elemente nasilja u porodici, nasumično odabrani od osnovnih sudova na Kosovu, zajedno sa dodatnih 14 presuda Apelacionog suda i Ustavnog suda Kosova. Cilj je bio da se proceni usklađenost kosovskih sudskih odluka sa standardima navedenim u Istanbulske konvenciji. Proceduralni vremenski okvir bio je jedan od elemenata koji su bili predmet razmatranja. Nalazi su pokazali da je prosečno vreme postupanja od krivičnog dela do prvostepene presude ukupno 266 dana ili 8,5 meseci u slučajevima nasilja u porodici. Ovo sugerise da se slučajevi u proseku obrađuju u odgovarajućem vremenskom okviru i stoga u skladu sa standardima Istanbulske konvencije.²⁸⁵

223. U istom izveštaju je ispitan i pravni okvir, otkrivajući da je 58 odsto slučajeva klasifikovano kao krivična dela iz člana 248. Krivičnog zakonika. Izveštaj rezimira da je u 12 odsto slučajeva delo kategorisano kao nasilje u porodici u kombinaciji sa drugim delom, a dodatnih 20 odsto slučajeva

279 KGSC (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

280 KWN (2023), [KWN poziva Vladu da rešava potrebe skloništa i dugih socijalnih usluga.](#)

281 KGSC (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

282 KWN (2023), [Pas strehimorës e pastrehë.](#)

283 KGSC (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

284 KGSC (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

285 KGSC (2023) i KLI (2023), [Istambulska konvencija u presudama sudova na Kosovu, str. 21.](#)

je klasifikovano kao laka telesna povreda prema članu 185 Krivičnog zakonika. 4 procenta slučajeva je kategorisano kao napad ili pretnja, a 2 procenta se odnosilo na kontinuirano uznemiravanje. S tim u vezi, NVO KLI naglašava usklađivanje počinjenih krivičnih dela u porodičnom kontekstu sa Krivičnim zakonikom, Smernicama Vrhovnog suda i Istambulskom konvencijom, pozivajući na taj način da ih klasifikuju kao „nasilje u porodici“ kad god je to moguće.²⁸⁶

224. Naime, prema istom izveštaju, 72 procenta žrtava nasilja u porodici nema profesionalnu zastupljenost, što je u suprotnosti i sa Istambulskom konvencijom i važećim zakonodavstvom. Dalje, ukupnu politiku odmeravanja kazni u slučajevima porodičnog zlostavljanja karakterizirao je pristup blagosti: 74 posto slučajeva rezultiralo je uslovnim zatvorom u odnosu na samo 10 posto što je dovelo do efektivnog zatvaranja počinitelja nasilja u porodici. Shodno tome, strože kazne mogu olakšati odvratanje počinitelja i borbu protiv incidenata.²⁸⁷

225. U decembru 2022. godine, pokrenut je Državni protokol za postupanje u slučajevima seksualnog nasilja na Kosovu. Ovo je bila inicijativa MP i Instituta za sudsku medicinu u bliskoj saradnji sa NVO MŽK, EU i UN Women Kosovo, koji su pružili podršku u izradi dokumenta. Protokol odgovara na posvećenost Kosova Istambulske konvenciji i „[...] prepoznaje potrebu za standardizovanim, kontinuiranim, sveobuhvatnim i odgovornim odgovorom za identifikaciju, zaštitu, tretman, označavanje i reintegraciju žrtava/preživelih seksualnog napada i nasilja putem hitna intervencija odgovornih institucija.”²⁸⁸

226. Važna institucionalna briga je kontinuirana stigmatizacija i okrivljavanje žrtava. Neodgovarajuće mešanje sudija i tužilaca sastoji se od pritiska na žrtve da se pomire sa počiniocima nasilja u porodici. Ovo ukazuje na istovremenu potrebu za obukom sudija u primeni postojećeg zakonodavstva.²⁸⁹

227. Od januara 2023. do decembra 2023. Policiji Kosova je prijavljeno 2638 slučajeva nasilja u porodici. Od ovih slučajeva, 2120 (ili 80,36 odsto) su slučajevi nasilja nad devojkama i ženama u porodičnom okruženju, dok 597 uključuje muškarce. U ovim slučajevima, 2375 muškaraca su bili počinioci, dok su samo 374 počinioca bile žene. To znači da slučajevi nasilja u porodici nastavljaju da rastu, u poređenju sa drugim godinama, a preživeli u ovim slučajevima su pretežno žene, što ukazuje na sistemsko nasilje nad ženama i devojkama. Ovi podaci su objavljeni na zvaničnoj veb stranici Ministarstva pravde, platformi koju su UN Women izuzetno podržale. NVO KGSC smatra da je ovaj zakasneli korak ključan za praćenje slučajeva nasilja u porodici kao i femicida, iako bi takođe trebalo pokrenuti posebnu platformu za femicid.²⁹⁰

286 KGSC (2023) i KLI (2023), [Istambulska konvencija u presudama sudova na Kosovu, str. 21.](#)

287 KGSC (2023) i KLI (2023), [Istambulska konvencija u presudama sudova na Kosovu, str. 21.](#)

288 UN Women (2022), [Novi protokol za reagovanje na seksualno nasilje na Kosovu.](#)

289 Evropska komisija (2022), [Izveštaj za Kosovo 2022.](#)

290 KGSC (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

Tabela 2 Slučajevi porodičnog nasilja između 2019. i 2023. godine²⁹¹

Godina	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.
Slučajevi porodičnog nasilja u brojevima	1.915	2.069	2.200	2.273	2.638

228. Iako trendovi pokazuju da je nasilje u porodici u porastu, ukupan broj incidenata je verovatno nedovoljno prijavljen. Sa ovim u vezi, UN Women navodi da širok spektar faktora podstiče žrtve porodičnog nasilja da ćute. U kontekstu patrijarhalnih normi, žene posebno doživljavaju sveprisutan strah od svojih partnera i njihovih porodica da prijave počinioca policiji. Ostali faktori, uključujući nedostatak nasljedstva i nesigurne finansijske uslove, doprinose nevoljnosti mnogih preživelih da prijave incident policiji. U proseku, prema NVO MŽK, žrtve koje trenutno prijavljuju slučajeve zlostavljanja trpe dugotrajno nasilje tokom 7 do 10 godina pre nego što su otišle u policiju.²⁹² Trenutna situacija naglašava kritičnu potrebu za društvenom akcijom, posebno u osnaživanju mlađe generacije da se zalaže za promociju društva u kojem žene imaju jednaka prava na obrazovanje, zapošljavanje i imovinu. Prevencija nasilja u porodici može se postići samo kroz promenu društva koja doprinosi pravednijem okruženju.²⁹³

229. U poslednja tri izveštajna perioda koji obuhvataju 2021., 2022. i 2023. godine, intimni femicid je, nažalost, postao ukorenjen u kosovskom društvu, manifestujući zabrinjavajuće i uporne društvene trendove. U 2023. zabeležena su četiri slučaja intimnog femicida.²⁹⁴ Podaci ukazuju na zabrinjavajući trend sa najmanje 55 žena ubijenih na Kosovu od 2010. godine, uglavnom od strane supružnika, očeva ili sinova.²⁹⁵

230. Protesti o nasilju nad ženama i nasilju u porodici traju već nekoliko godina, ali su dobili poseban zamah 2021, 2022. i 2023. Proteste je izazvalo nekoliko slučajeva nasilja nad ženama od kojih je 2023. godine najistaknutiji slučaj ubistva Ljiridone Ademajt.²⁹⁶ Ovaj slučaj je pokazao neuspeh kosovske policije i nadležnih institucija da zaštite žrtve. Proteste su predvodile organizacije za prava žena, aktivistkinje i žrtve nasilja, koje su zahtevale od vlade da preduzme mere za rešavanje pitanja bezbednosti svih žena na Kosovu i rodno zasnovanog nasilja u regionu.²⁹⁷

231. Vezano za prethodni odeljak i pozitivne obaveze zvaničnih vlasti da zaštite pravo na život, Ustavni sud je presudio u slučaju femicida Sebahate Morine. Sud je zaključio da policija i tužilaštvo nisu reagovali blagovremeno i nisu izvršili odgovarajuću procenu rizika, te nisu preduzeli dovoljno preventivnih mera koje su na kraju dovele Morinin život u opasnost. Odluka naglašava pozitivne obaveze države da zaštiti pojedince od nasilja u porodici i ističe sistematske nedostatke u rešavanju rodno zasnovanog nasilja.²⁹⁸

291 Ministarstvo pravde (MP 2024), [databaza për evidentimin e rasteve të dhunës në familje](#).

292 Gazeta Express (2024), [katër gra u vranë brenda vitit 2023 në Kosovë](#).

293 Gazeta Express (2024), [katër gra u vranë brenda vitit 2023 në Kosovë](#).

294 Gazeta Express (2024), [katër gra u vranë brenda vitit 2023 në Kosovë](#).

295 Evropa e Lirë (2023), [Si të këputet zinxhiri i femicidit?](#)

296 Kallxo (2023), [Vrasja e Liridona Ademajt, nis protesta e thirrur nga Kolektivi për Mendim dhe Veprim Feminist](#).

297 Kallxo (2023), [Vrasja e Liridona Ademajt, nis protesta e thirrur nga Kolektivi për Mendim dhe Veprim Feminist](#).

298 Betimi për Drejtësi (2023), [Rasti i Sebahate Morinës: Gjykata Kushtetuese konstaton se i është shkelur e drejta për jetë](#).

232. Preporuke

- SK treba da uskladi Izborni zakon sa Zakonom o rodnoj ravnopravnosti u razmatranju kako bi se obezbedila institucionalna doslednost u promovisanju zastupljenosti žena;
- VK i Agencija za rodnu ravnopravnost treba da razviju mere za borbu protiv seksističkog jezika i pogrđnih komentara na račun političarki, negovanjem političkog okruženja sa više poštovanja i inkluzije;
- Ministarstvo finansija, rada i transfera treba da razvije ciljne strategije za rešavanje rodno zasnovane diskriminacije u socio-ekonomskim sferama, sa fokusom na povećanje učešća žena na tržištu rada i rodnog jaza;
- Inspekcija rada, Ministarstvo finansija, rada i transfera i Privredna komora Kosova treba da formalizuju institucionalnu saradnju sa privatnim sektorom na rešavanju seksualnog uznemiravanja i da sprovedu detaljna ispitivanja njegovog pojavljivanja;
- VK, Ministarstvo finansija, rada i transfera treba da obezbede transparentna budžetska izdavanja za skloništa, obezbeđujući dovoljna finansijska sredstva za rešavanje finansijske krize sa kojom se suočavaju skloništa i pružanje usluga stanovanja;
- VK, Ministarstvo za obrazovanje, nauku, tehnologiju i inovacije treba da poboljšaju svoje sveobuhvatne društvene kampanje kako bi osnažili mlađu generaciju da se zalaže za rodnu ravnopravnost, prevenciju nasilja u porodici i osporavanje patrijarhalnih normi;
- Reagovanje Kosovske policije treba da bude poboljšano strategijama za procenu rizika u slučajevima nasilja u porodici, koje obezbeđuju blagovremene i efikasne preventivne mere za zaštitu pojedinaca u opasnosti;
- Ministarstvo pravde treba da pokrene postupke za kriminalizaciju femicida;
- MP u saradnji sa Kosovskom policijom treba da napravi bazu podataka sa preciznim i pouzdanim informacijama o slučajevima femicida, pošto su dostupne informacije netačne i postoji neslaganje;

7.2 Dečija prava

233. Konvencija UN o pravima deteta (CRC), koja definiše decu kao mlađu od 18 godina, direktno se primenjuje na Kosovu prema članu 22 Ustava i zamenjuje lokalne zakone i akte vlade. Ova Konvencija, međutim, koju i dalje nedovoljno primenjuju sudije i tužioci, kako je predviđeno članom 22. Ustava Kosova, utvrđuje prava dece u okviru šest ugovora o osnovnim ljudskim pravima.²⁹⁹ Zaštita prava deteta kao temeljnog stuba demokratskog razvoja Kosova je ustavno definisana u članu 50 (od st. 50.1-50.5). Ustav stavlja akcenat na dobrobit dece, jednakost i zaštitu od maltretiranja, nasilja i svakog oblika eksploatacije. U skladu sa međunarodnim standardima, primarno zakonodavstvo je nedavno dopunjeno Zakonom br. 06/L-084 o zaštiti dece. Vezano za UNICEF (2021), Zakon, koji je stupio na snagu 2020. godine, označio je „prekretnicu“ u pravnom okviru

zaštite prava deteta.³⁰⁰ On štiti decu od različitih oblika fizičkog, mentalnog i emocionalnog zlostavljanja; zanemarivanje; i eksploataciju u svim društvenim sferama u rasponu od ustanova za negu i javnih objekata do porodičnog doma.

234. Faktička implementacija Zakona o dečjoj zaštiti, koji je stupio na snagu 19. jula 2020. godine, tek treba da se u potpunosti primeni 2023. godine. Ogromna većina stručnjaka za dečiju zaštitu nije imala saznanja o odgovornostima koje proističu iz Zakona o dečjoj zaštiti, niti novine koje donosi ovaj zakon. Od ukupno 17 administrativnih uputstava predviđenih Zakonom o dečjoj zaštiti, do sada je usvojeno samo njih 9.³⁰¹ Prema poslednjem objavljenom izveštaju o monitoringu Koalicije nevladinih organizacija za dečiju zaštitu (KOMF), nove usluge i programi predviđeni Zakonom o dečjoj zaštiti još nisu uspostavljeni.³⁰² Prevencija još uvek nije ključni element službi za zaštitu dece. Konkretno, još uvek nisu uspostavljeni besplatni telefon za pomoć deci i kuće za zaštitu dece. Među glavnim izazovima u zaštiti dece bez roditeljskog staranja ostaje kašnjenje u rešavanju statusa dece bez roditeljskog staranja i usluga za decu bez roditeljskog staranja u teškim uslovima i za decu stariju od 18 godina. Identifikacija i prijavljivanje ili samoprijavljivanje dece u situacijama nasilja i sistemski tretman slučajeva nasilja i dalje su problematična pitanja. Kosovu još uvek nedostaju specijalizovane službe koje bi se bavile zaštitom i reintegracijom dece uključene u dečiji rad. Što se tiče trgovine ljudima, identifikacija dece žrtava trgovine ljudima, tretman u pravosudnom sistemu i dugoročna reintegracija, ostaju među najvećim izazovima.³⁰³

235. Kao što je navedeno u odeljku 6.2, Zakon br. 08/L-153 o obrazovanju u ranom detinjstvu je usvojen od strane SK. Pošto ovaj zakon reguliše obezbeđivanje standarda kvaliteta obrazovanja i čini predškolsko obrazovanje obaveznim od 2024. godine, pristup predškolskom obrazovanju na Kosovu bi trebalo značajno da se poveća. Zakon takođe pruža pravnu osnovu za pružanje usluga ranog obrazovanja (ECE) kroz različite modele, uključujući centre u zajednici kao alternativni oblik obrazovanja u ranom detinjstvu, koje Save the Children Kosovo širi širom zemlje, doprinoseći na povećanje od 8 procenata u pristupu dece uzrasta 0-6 godina ranom obrazovanju u zajednici, u poređenju sa ukupnim stopama upisa na Kosovu iz 2022. godine.³⁰⁴ Ukupno, brojke su prilično alarmantne sa pohađanjem predškolskih ustanova daleko ispod evropskog standard od 96 odsto, i niži od regionalnih proseka. Kosovo i dalje ostaje zemlja sa najnižom uključenošću dece u predškolsko obrazovanje, u poređenju sa drugim zemljama u regionu. Samo 15 odsto dece uzrasta 3-4 godine pohađa programe ranog detinjstva, koja obično žive u bogatijim domaćinstvima.³⁰⁵ Najnoviji dostupni podaci pokazuju da samo 38 procenata dece uzrasta od 3 do 5 godina na Kosovu ima pristup bilo kojoj vrsti strukture učenja.³⁰⁶ U svom izveštaju (2024), NVO KOMF je istakla da je glavni razlog za tako nisku inkluziju mali apsorpcioni kapacitet predškolskih ustanova i opšta svest o tradicionalnim oblicima obrazovanja u porodici. Predškolske ustanove su uglavnom fokusirane na urbana područja, a ruralna područja su skoro isključena iz pristupa uslugama ranog razvoja dece.³⁰⁷

300 UNICEF (2021), [Stanje dečjih prava na Kosovu](#).

301 Terres des Hommes Kosovo (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

302 KOMF (2024), [Kartica izveštaja: Koja je sveukupna ocena za Kosovo po pitanju brige o deci?](#)

303 KOMF (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

304 Save the Children Kosova/o (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

305 KOMF (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

306 AA (2023), [Kosovë, prezantohet Ligji për edukimin në fëmijërinë e hershme](#).

307 KOMF (2024), [Kartica izveštaja: Koja je sveukupna ocena za Kosovo po pitanju brige o deci?](#)

236. Institucionalni mehanizmi koji garantuju sprovođenje zakona i koji uključuju mehanizme učešća dece definisani su Zakonom br. 06/L-084 o zaštiti dece.³⁰⁸ Oni uključuju Međuministarski komitet za prava deteta, koji funkcioniše u okviru Kancelarije premijera preko Kancelarije za dobro upravljanje, i druge mehanizme na centralnom i lokalnom nivou.³⁰⁹ Strategija za prava deteta sa pripadajućim Akcionim planom (2019-2023)³¹⁰ je izuzetno važna za obezbeđivanje efektivne primene mehanizama zaštite dece na Kosovu. Kancelarija za dobro upravljanje ima vodeću ulogu u procesima koji se odnose na kreiranje i sprovođenje Strategije. Napravljen u bliskoj saradnji sa UNICEF-om, Save the Children Kosovo, NVO Syri i Vizionit i drugim nevladinim organizacijama, dokument postavlja četiri strateška cilja koji imaju za glavni cilj „[...] preduzimanje inicijativa koje poboljšavaju položaj dece u ekonomskom, društvenom i političkom kontekstu na Kosovu.”³¹¹ Glavni fokus je na instrumentalizaciji pravnog okvira i priznavanju najboljeg interesa deteta na svim nivoima odlučivanja i pružanja usluga.³¹² Shodno ovome, četvorogodišnja strategija se fokusira na unapređenje pravosudnih struktura za dobrobit dece. Takođe, pružanje usluga koje doprinose ukupnom zdravlju i dobrobiti dece detaljno je opisano u Strategiji.

237. Školama nedostaje stručno i pomoćno osoblje kao što su psiholozi, pedagozi i asistenti za decu sa invaliditetom. Trenutno u školama širom zemlje radi oko 200 psihologa i pedagoga. Imajući u vidu da postoji 1.047 obrazovnih ustanova, može se zaključiti da ni jedna četvrtina škola nema psihologa. Inkluzija najugroženije dece na svim nivoima obrazovanja, kao što su deca sa invaliditetom, deca iz nevećinskih zajednica, koja ne dobijaju adekvatnu podršku da ostvare svoj puni potencijal, i dalje ostaje pitanje koje predstavlja najveći izazov.³¹³

238. Procena institucionalnih mehanizama koji se tiču zaštite prava dece na Kosovu neodvojiva je od razumevanja činjeničnog stanja na terenu. Za razliku od prethodnih izveštajnih perioda, realnost na terenu ukazuje na institucionalni napredak u ovom pogledu: za razliku od prethodnog izveštajnog perioda, glavni institucionalni mehanizam predviđen Zakonom o timu za dečju zaštitu je uspostavljen tek delimično.³¹⁴ Reč je o Savetu za prava deteta, koji funkcioniše kao najviši mehanizam na centralnom nivou koji koordinira rad na primeni Zakona, kao i drugih mehanizama na centralnom i institucionalnom nivou.³¹⁵ Dalje, opštinski timovi za prava deteta su osnovani u 14 opština, dok bi osnivanje u preostalim opštinama trebalo da i dalje bude prioritet.³¹⁶

239. Kosovo ima pravni okvir za rešavanje maloletničke delikvencije koji obezbeđuje zaštitu prava dece u sukobu sa zakonom i promovise njihovu rehabilitaciju i reintegraciju u društvo. Prema Kodeksu 06/L-006 o maloletničkom pravosuđu, deca koja počine krivična dela podležu drugačijim postupcima i sankcijama od odraslih. NVO KOMF (2024) je ocenila da iako je novi Zakonik o maloletničkom pravosuđu (ZMP) udvostručio mere različitosti, koje imaju odlučujuću ulogu u

308 Save the Children Kosovo (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

309 Terres des Hommes Kosovo (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

310 Nacionalna strategija za prava deteta 2019-2023. [Strategija-per-te-Drejtat-e-Femijeve-ANG-FINAL_20190219.pdf \(rks-gov.net\)](#).

311 Nacionalna strategija za prava deteta 2019-2023. [Strategija-per-te-Drejtat-e-Femijeve-ANG-FINAL_20190219.pdf \(rks-gov.net\)](#).

312 Save the Children Kosovo (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

313 KOMF (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

314 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo 2023, str.38.

315 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo 2023, str. 38.

316 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo 2023, str. 38

sprečavanju pokretanja sudskih postupaka protiv maloletnika i promovisanju njihove rehabilitacije i reintegracije u društvo, primena mera različitosti suočava sa izazovima. Prema „Izveštajnoj kartici“ koji je objavila Koalicija nevladinih organizacija za dečiju zaštitu - KOMF, poslednjih godina u sistemu maloletničkog pravosuđa uočen je značajan pad u primeni ovih mera. Maloletnici sa vaspitnim merama smešteni su u ustanovu zatvorenog tipa, što predstavlja kršenje odredbi Zakonika o maloletničkom pravosuđu (ZMP) i predstavlja ozbiljno kršenje osnovnih prava deteta. Ovo zbog činjenice da Otvoreni obrazovni centar ne vrši direktan prijem na osnovu odluke suda, već samo iz Kazneno-popravnog centra. Konstantnu zabrinutost izaziva činjenica da se, u nedostatku popravnog centra za maloletnike, oni smeštaju u centar sa odraslim pritvorenicama/osuđenicama. Dalje, postoji veliki broj službenika Kazneno-popravnog centra i veoma mali broj stručnog osoblja što svedoči da je glavni cilj sadašnjeg vaspitno-popravnog sistema sprečavanje bekstva, a ne rad na rehabilitaciji i reintegraciji maloletnika.³¹⁷

240. Takođe prema NVO KOMF (2024), nedostaju podaci o broju dece sa invaliditetom, dece koja konzumiraju duvan, alkohol i dece koja koriste droge. Državna podrška pružanju rehabilitacionih zdravstvenih usluga za decu sa invaliditetom i dalje je veoma ograničena. Naša zemlja još uvek ne pruža održive preventivne usluge i programe koji su više nego neophodni s obzirom na rastuće trendove upotrebe droga kod dece i tinejdžera. Procenjuje se da je ukupan broj korisnika prvi put premašio 30.000 korisnika, a deca i tinejdžeri iz godine u godinu sve više čine ovaj broj korisnika. Prosečna starost početka upotrebe droga pala je sa 18 u 2018. godini na 16, u poslednjem periodu. Ipak, Kosovo nema posebne usluge rehabilitacije za decu žrtve zloupotrebe droga. Zahtevi dece za uslugama mentalnog zdravlja su se povećali, posebno od pandemije Covid-19. Smrtnost novorođenčadi na Kosovu, iako opadala tokom godina, i dalje je najveća u poređenju sa zemljama u regionu.³¹⁸

241. Prema analizi koju je sproveo KIKS Kosova (KLAN), slučajevi delinkvencije na Kosovu su u porastu uz sve veći broj incidenata prijavljenih Kosovskom institutu za kriminologiju.³¹⁹ Godišnji trend svedoči o sledećem: 2021. godine prijavljeno je ukupno 1.658 slučajeva, 2022. godine 1.886 slučajeva dok 2023. godine oko 2.000 slučajeva.³²⁰ Prema istom izveštaju Klan Kosova, vodeća starosna kategorija uključena u većinu krivičnih dela jesu deca uzrasta od 17 godina dok je, prema kosovskoj policiji, krivično delo „lakše telesne povrede“, najrasprostranjenije.³²¹ Prema KIKS Kosova, ove statistike mogu ukazivati na zabrinjavajući novi trend koji zahteva detaljnu pažnju i strategije intervencije.

242. U decembru 2023. godine VK je izdvojila sredstva za jednokratne dodatke u iznosu od po 100 evra za decu i penzionere.³²² Ova odluka, doneta tokom elektronskog sastanka, označava strateški potez za sprovođenje Mere 3.5, koja se odnosi na dodatke za domaćinstva sa decom, i Mere 3.2, koja se fokusira na podršku penzionerima i porodicama uz socijalnu pomoć. Ove mere su sastavne komponente sveobuhvatnog Paketa za ekonomski preporod.

317 KOMF (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

318 KOMF (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

319 KIKS Kosova (2023), [Rriten rastet e delikuencës te të miturit.](#)

320 Telegrafi (2024), [Gjatë 2023-ës rreth 2.000 raste për vepra të ndryshme penale nga të miturit në Kosovë](#)

321 KIKS Kosova (2023), [Rriten rastet e delikuencës te të miturit.](#)

322 Paparaci (2023), [Qeveria merr këtë vendim për shtesat 100 euro për fëmijët dhe pensionistët.](#)

243. Sistem socijalnih službi i usluga na Kosovu je i dalje preopterećen, slabo finansiran i nesposoban da se nosi sa rastućim zahtevima ljudi u potrebi i ugroženih grupa. Usvajanje novog Zakona o socijalnim i porodičnim uslugama uz snažnu podršku NVO KOMF, otvara proces reforme socijalnih usluga u zemlji. Glavni izazov u oblasti socijalnih usluga ostaje nestabilno finansiranje, čime se rizikuje zatvaranje ili smanjenje kvaliteta mnogih socijalnih usluga za decu i porodice u teškoj situaciji.³²³ O deci se i dalje uglavnom ne zna precizno; pravičnost za decu sa invaliditetom, decu iz etničkih manjina, decu koja odrastaju u ruralnim oblastima, maloletne majke i decu koja rade (deca koja doprinose porodičnom prihodu) i dalje proizvodi veliku zabrinutost. Odnos finansiranja NVO-a licenciranih za pružanje usluga obezbeđen je iz sledećih izvora i navedenom proporcijom: 11 procenata iz opštinskih budžeta; 20 odsto iz budžeta Kosova, 55,5 odsto od raznih međunarodnih i domaćih donatora i ostatak iz drugih izvora sredstava.³²⁴ 75% korisnika prima usluge samo od licenciranih NVO kao neformalnih pružalaca socijalnih usluga širom Kosova.³²⁵

244. Centri za socijalni rad širom Kosova suočavaju se sa nizom izazova. Ovo se posebno odnosi na neophodne ljudske i finansijske resurse koji mogu da odgovore na socijalne potrebe dece u ugroženim situacijama. To je zato što Kosovo nastavlja da ima decentralizovan sistem socijalnih usluga. Sa ovim u vezi, potrebno je razmotriti centralizaciju pružanja socijalnih usluga jer se ona pokazala kao uspešniji model za implementaciju i adekvatno finansiranje u evropskim zemljama. U tom smislu, socijalne usluge nisu bile prioritet lokalnih samouprava.³²⁶ Prema „Analizi stanja centara za socijalni rad“, koju su izradili Ministarstvo pravde i NVO KOMF, više od polovine centara za socijalni rad je teško ili nemoguće dostupno za decu i osobe sa invaliditetom. Centrima za socijalni rad nedostaje stručni kadar specijalizovan za oblast dječije zaštite. Zastupljenost profesija je neuravnotežena, uglavnom su tu pravnici, zatim sociolozi, pedagozi, psiholozi i socijalni radnici. Dalje, centri za socijalni rad su preopterećeni slučajevima, sa prosečno 85 slučajeva za jednog pružaoca socijalnih usluga. Samo 28 odsto centara za socijalni rad ima relativno dobre infrastrukturne uslove, dok ostali pružaju usluge u neprikladnim radnim prostorima.³²⁷ Zakon o dječijoj zaštiti (član 15) navodi da će svaki centar za socijalni rad odrediti najmanje jednog nadležnog i stručnog službenika za koordinaciju mera i intervencija dečije zaštite, iako su u praksi samo četiri centra za socijalni rad imenovala specijalizovanog radnika za dječiju zaštitu. uz podršku nevladinih organizacija. Imajući u vidu ove izazove, VK je u januaru 2023. godine stavila Centre za socijalni rad u nadležnost Ministarstva pravde (MP).³²⁸ Ministarstvo pravde, koje je VK dala mandat za socijalnu zaštitu počev od 2023. godine, povećalo je finansiranje licenciranih NVO za maksimalni iznos od 1,5 miliona. Prema NVO Save the Children Kosovo, ova povećana investicija doprinosi povećanju sredstava za 35 od 47 licenciranih NVO. Uprkos ovom pozitivnom razvoju, trenutna šema finansiranja nije dovoljna da pokrije sve potrebe devojčica, dečaka, žena i muškaraca koji širom zemlje žive u ugroženoj situaciji.³²⁹

323 KOMF (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

324 Save the Children Kosova/o (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

325 Save the Children Kosova/o (2024), finalna evaluacija projekta „Jačanje pružanja socijalnih usluga za najranjivije grupe na Kosovu kao odgovor na Covid-19“ (2023).

326 Save the Children Kosova/o (2022), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2022.

327 KOMF i Ministarstvo pravde (MP, 2023) [Analiza trenutnog stanja centara za socijalni rad 2023.](#)

328 Kosovo 2.0, [Gde su centri za socijalni rad?](#)

329 Save the Children Kosovo (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

245. Imperativ je podvući značajan pomak u mandatu socijalne i porodične politike u 2023. godini, prelazeći sa nadležnosti Ministarstva finansija, rada i transfera na nadležnost Ministarstva pravde. Tokom 2023. godine, došlo je do sveobuhvatnog restrukturiranja i reorganizacije sistema socijalne zaštite, obuhvatajući sve aspekte – od formulisanja centralnih politika i nadzora nad sprovođenjem do planiranja, upravljanja i pružanja opštinskih usluga. Ovaj zamršeni proces je podrazumevao razdvajanje Odeljenja za socijalnu politiku i porodicu (DSPF) između dva ministarstva: Ministarstva finansija za rad i transfere (MFRT) i Ministarstva pravde (MP). Posebno, Odeljenje za socijalnu politiku i porodicu (DSPF) je strateški integrisano u oba ministarstva, naglašavajući zajednički pristup upravljanju socijalnom i porodičnom politikom. U okviru ove dinamične transformacije, Šema socijalne pomoći (SAS) zadržava svoju poziciju u nadležnosti Ministarstva finansija za rad i transfere (MFRT), koje preuzima odgovornost za njegovo pažljivo upravljanje i budno praćenje. Očekuje se da će ova inicijativa restrukturiranja odjeknuti u svim dimenzijama upravljanja, spremna je da izvrši dubok uticaj, koji se proteže od kreiranja politike na centralnom nivou i pažljivog nadzora implementacije do nijansiranog planiranja, upravljanja i pružanja usluga na opštinskom nivou.³³⁰

246. Broj dece koja žive u siromaštvu na Kosovu i dalje je alarmantan jer šeme socijalne pomoći ne mogu da zadovolje povećanu potražnju za obezbeđivanjem pristupa osnovnim namirnicama.³³¹ Prema poslednjim podacima Kosovske agencije za statistiku, 22,7 odsto dece živi u siromaštvu, a 7 odsto njih živi u ekstremnom siromaštvu. NVO KOMF navodi da trenutni sistem socijalne zaštite na Kosovu ne zadovoljava u dovoljnoj meri različite potrebe ugrožene dece i porodica. Socijalni transferi imaju veoma ograničen uticaj na smanjenje siromaštva, što rezultira visokim stopama siromaštva dece u poređenju sa drugim zemljama u regionu. Zakon br. 2003/15 o socijalnoj pomoći sadrži skup diskriminatornih kriterijuma koji isključuje značajan broj dece i porodica iz šeme socijalne pomoći. Stoga se očekuje da će proces revizije zakona o socijalnoj pomoći eliminisati diskriminatorne kriterijume za decu i povećati inkluziju dece i porodica koje žive u siromaštvu. Još nije usvojen nacrt zakona o finansiranju lokalne samouprave, koji je završen godinama unazad i očekuje se da će stvoriti poseban grant za socijalne usluge kako bi se regulisalo održivo finansiranje socijalnih usluga. Proces obračuna troškova i formule finansiranja socijalnih usluga koji je započeo pre mnogo godina, još uvek nije završen.³³² Pozitivan razvoj je i odobravanje dečjih dodataka kao efikasnog instrumenta za ublažavanje siromaštva i nejednakosti među decom. Međutim, dečiji dodaci od 20 evra (0-24 meseca) i 10 evra (preko 2 godine), nisu dovoljni da doprinesu smanjenju siromaštva. Nizak iznos je ograničen na decu do 16 godina, čime se isključuju deca uzrasta od 16 do 18 godina.³³³ Prema kosovskom zakonodavstvu, definicija dece obuhvata uzrast od 0 do 18 godina, stoga dečiji dodaci moraju da pokrivaju decu do 18 godina. Podaci NVO KOMF pokazuju da dečiji dodaci nemaju održiv pravni osnov, već se nude samo na osnovu odluke u okviru hitnog paketa iz perioda pandemije Covid-19.³³⁴

247. Pored toga, eksploatacija dece kroz dečiji rad i prosjačenje nastavlja da se dešava i 2023. godine. Prema izveštaju Komisije EU, oko 9 odsto dece je uključeno u rad, od čega 5,6 odsto u opasnim uslovima.³³⁵ Što se tiče prosjačenja dece, primećuje se pad. U poređenju sa prethodnim

330 Terres des Hommes Kosovo (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

331 Kosovo 2.0, [Siromašna pomoć za siromašne](#).

332 Koalicija NVO za zaštitu dece – KOMF (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

333 Kosovo 2.0, [Siromašna pomoć za siromašne](#).

334 KOMF (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

335 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo 2023, str.101.

izveštajima (2021. i 2022.), beleži se pad ukupnog broja dece prosjaka. U poređenju sa 2022. (175 dece) u odnosu na 2021. (191 dete), u 2023. godini identifikovano je ukupno 34 deteta.³³⁶ Nije jasno zašto su identifikovani slučajevi uporedivo manji nego prethodnih godina, posebno zato što VK nije preduzela nikakve ozbiljne institucionalne inicijative da se pozabavi pitanjem dečijeg prosjačenja na Kosovu. Umesto toga, institucionalni napori su se fokusirali na *ad-hoc* rešenja bez nuđenja konkretnih i dugoročnih planova.³³⁷

248. Deca iz nevećinskih zajednica čine decu u najugroženijem položaju u socijalnom, ekonomskom i kulturnom aspektu. Nejednakosti u pogledu pristupa osnovnoj zdravstvenoj zaštiti, obrazovanju i kulturi ostaju preovlađujuće, delimično jer su zajednice K-Roma i K-Aškalija dosledno diskriminirane. U poređenju sa drugim zajednicama, stopa imunizacije među zajednicama K-Roma i K-Aškalija je posebno niska.³³⁸ Javne institucije su nedovoljno odmakle od zakonskih odredbi ka društvenim akcijama i programima za inkluziju.³³⁹ Prema nedavnom izveštaju koji je sproveo Save the Children Kosovo (2023), takođe postoji sistematski nedostatak mehanizama za prikupljanje podataka koji ometa rad centara za socijalni rad da identifikuju i obezbede adekvatne socijalne usluge deci u ranjivim situacijama.³⁴⁰

249. Deca iz zajednice K-Roma imaju naročito lošu polaznu poziciju za početak života u poređenju sa decom drugih etničkih grupa.³⁴¹ Ovo je posebno tačno kada se ispituje porodično okruženje, kako izveštava Save the Children Kosovo. Prema podacima koje daju, 72 odsto dece do 14 godina pretrpelo je oblike psihičkog i fizičkog nasilja u porodici. Naime, deca sa invaliditetom suočena su sa većim rizikom od fizičkog i emocionalnog zlostavljanja i drugih oblika zanemarivanja, nasilja i eksploatacije zbog diskriminacije i isključenosti.³⁴²

250. Fenomen ranih brakova i dalje je široko rasprostranjen i utiče na živote i obrazovanje dece na Kosovu. Na osnovu verodostojnih međunarodnih izveštaja, NVO VoRAE navodi da se 1 od 25 devojčica i 1 od 50 dečaka (20-24 godine) venčaju pre 18. godine. Prema podacima prikupljenim tokom terenskih poseta NVO VoRAE, rani brakovi i dalje postoje kao problematično pitanje sa kojim se naše društvo i dalje bori, što zahteva intervenciju. Shodno tome, NVO VoRAE je pokrenula savesnu kampanju za sprečavanje ranih brakova, ne samo za građane zajednica K-Roma, K-Aškalija i K-Egipćana, već i za sve zajednice koje žive na Kosovu.³⁴³ U decembru 2023. godine potpisana je odluka o osnivanju međuinstitucionalne radne grupe za sprečavanje i prijavljivanje ranih brakova u zajednicama Roma, Aškalija i Egipćana u Republici Kosovo.³⁴⁴

251. Deca sa invaliditetom i kojima je potrebna posebna nega često su uskraćena za adekvatan pristup zdravstvenim i obrazovnim ustanovama, kao i pomoć neophodnoj za pohađanje inkluzivnih obrazovnih ustanova.

336 Dukagjini (2023), [bie numri i fëmijëve lëmshkërkues](#).

337 Kosova Press (2022), [175 dece prosjaka identifikovano na Kosovu](#).

338 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo 2023, str. 95.

339 Kosovo 2.0, [Siromašna pomoć za siromašne](#).

340 Save the Children Kosovo (2023), [Prikupljanje i analiza podataka i statistike o ranjivim grupama koje imaju koristi od socijalnih usluga na Kosovu](#).

341 REYN (2022), [Razbijanje tišine. Pravo romske dece u Evropi da uspešno napreduju](#).

342 Save the Children Kosova/o (2022), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2022.

343 VoRAE (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

344 VoRAE (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

ivnog obrazovanja.³⁴⁵ Većina dece sa invaliditetom ostaje izvan kosovskog obrazovnog sistema. Uprkos nekim pozitivnim pomacima koje je MONTI preduzeo 2023. godine (videti odeljak 6.2), VK mora dalje da poveća svoju finansijsku podršku i socijalne usluge za decu sa invaliditetom.

252. Preporuke

- Organi javne vlasti treba da sprovedu sprovođenje Zakona o dečjoj zaštiti, da obezbede obuku stručnjaka za dečiju zaštitu o njegovim odredbama i da ubrzaju usvajanje preostalih administrativnih uputstava;
- MONTI treba da se pozabavi alarmantno niskim brojem pohađanja predškolskog obrazovanja na Kosovu primenom Zakona o ranom obrazovanju dece, naglašavajući da centri u zajednici treba da povećaju pristup;
- Trebalo bi ojačati institucionalne mehanizme za zaštitu dece kako je navedeno u Zakonu o dečjoj zaštiti;
- Državni organi treba da se pozabave porastom maloletničke delikvencije tako što će pažljivo pratiti slučajeve, sprovoditi preventivne mere i razmatrati dodatne strategije za intervenciju na osnovu identifikovanih trendova;
- Ministarstvo finansija, rada i transfera treba da se pozabavi neadekvatnostima u šemama socijalne pomoći, obezbeđujući inkluzivnu pokrivenost za svu decu i porodice u potrebi, i da preispita diskriminatorne kriterijume u Zakonu o socijalnoj pomoći;
- Ministarstvo finansija, rada i transfera treba da se bavi eksploatacijom dece kroz dečiji rad i prosjačenje sprovođenjem ciljanih inicijativa i dugoročnih planova za rešavanje ovog kritičnog pitanja;
- Lokalne opštine treba da preuzmu odgovornost u rešavanju značajnih nejednakosti sa kojima se suočavaju deca iz nevećinskih zajednica, poboljšavajući pristup zdravstvenoj zaštiti, obrazovanju i kulturnim mogućnostima;
- Socijalne službe treba da se fokusiraju na ranu intervenciju i podršku deci K-Roma, prepoznajući njihovu ranjivost i sprovedu mere za njihovu zaštitu od nasilja i diskriminacije;
- Javne vlasti treba da se pozabave rasprostranjenim pitanjem ranih brakova podizanjem svesti i sprovođenjem preventivnih mera, uključujući sve zajednice na Kosovu;
- Ministarstvo prosvete, nauke, tehnologije i inovacija u saradnji sa Ministarstvom finansija, rada i transfera i Ministarstvom zdravlja treba da pojača napore da deci sa invaliditetom obezbedi adekvatan pristup zdravstvenim i obrazovnim ustanovama, inkluzivnom obrazovanju i neophodnoj pomoći, povećanje finansijske podrške i socijalnih usluga.

7.3 Prava omladine

253. Kosovski ustav u tekstu ne pominje mlade i njihova prava. Njime se utvrđuje pravo glasa na lokalnim i nacionalnim izborima tek sa 18 godina. Zakonodavni okvir Kosova definiše „mlade“ u Zakonu br. 03/L-145 o osnaživanju i učešću mladih (član 3 1.1) kao „uzrasnu grupu mladih između

345 Evropska komisija (2022), [Izveštaj za Kosovo 2022.](#)

petnaest (15) i dvadeset četiri (24) godine.³⁴⁶ Ova starosna kategorija naročito predstavlja veliki segment demografskog sastava jer 35 procenata ukupnog stanovništva Kosova ima između 15 i 24 godine.³⁴⁷ Imajući ovo na umu, Zakon br. 03/L-145 o osnaživanju i učešću mladih igra ključnu ulogu u obezbeđivanju „[...] kontinuiranog učešća mladih [...] u razvoju demokratskog društva“.³⁴⁸ U novembru 2023. godine usvojen je Predlog zakona o mladima, koji predstavlja „prvu reformu pravnog okvira“ u oblasti mladih od strane VK sa ciljem da se poboljša učešće mladih i njihov opšti kvalitet života na Kosovu.³⁴⁹

254. Ministarstvo kulture, omladine i sporta (MKOS) je 2023. godine izradilo novu strategiju za mlade, koja je u skladu sa Zakonom br. 03/L-145 o osnaživanju i učešću mladih. U skladu sa strategijom, VK će se dalje obavezati na osnaživanje potreba kosovskih pojedinaca obezbeđujući realizaciju njihovih potreba, prava i ljudskih potencijala. Pokrivajući period 2024-2032, ima za cilj da integriše mlade u društvo i osnaži ih da doprinose inkluzivnom i održivom društvu. Ključni ciljevi strategije uključuju razvoj i koordinaciju omladinskih politika na centralnom nivou. U pratinji tri akciona plana, strateški plan se fokusira na obrazovanje, zapošljavanje, zdravstvo i kulturno angažovanje mladih kosovskih pojedinaca između 15 i 29 godina.³⁵⁰ Državna komisija za mlade (SCY) je imenovana u avgustu 2021. Sastavljena od 8 ministarstava, njen glavni cilj je da podstakne međuinstitucionalnu saradnju, razvije horizontalne politike za osnaživanje mladih i revidira postojeće zakonodavstvo. SCY je takođe bio odgovoran za izradu nove Strategije za mlade.

255. Institucionalni mehanizmi zaduženi za razvoj omladinskih politika i programa leže u okviru Odeljenja za mlade Ministarstva omladine, kulture i obrazovanja. Iako zakon takođe nadgleda dobrovoljnu organizaciju Centralnog saveta za mlade (CYAC), nijedan takav savet nije funkcionisao od 2018. Osnovne odgovornosti su takođe dodeljene centralnim i opštinskim institucijama da ojačaju omladinski sektor na Kosovu nadgledanjem programa za mlade i omladinskih centara. Zvanični portal Vlade Kosova izveštava o ukupno 150 omladinskih organizacija podeljenih u 100 mreža i 50 centara.³⁵¹

256. Inicijativa mladih za ljudska prava – Kosovo (*Youth Initiative for Human Rights - Kosovo* YIHR KS) predstavlja vitalne inpute za novu Državnu strategiju za mlade 2024-2032 i njen prateći Akcioni plan. Strategija, koja ističe neophodnost jačanja mehanizama za učešće mladih u donošenju odluka, naglašavajući transparentnost i inkluzivnost za nevećinske zajednice, posebno u ruralnim oblastima, treba da obezbedi jednake mogućnosti za sve, sa inkluzivnom strategijom doprema usmerenom na nevećinske zajednice. i robusni mehanizmi praćenja. Isto tako, strategija ima za cilj da opremi mlade ljude životnim veštinama kroz formalno obrazovanje. IHR KS predlaže integraciju međuetničkog dijaloga, multikulturalne kohabitacije i pomirenja u nastavne materijale, sa posebnim fokusom na negovanje međuetničkih odnosa unutar zajednica K-Srba i K-Albanaca. Ovu integraciju treba aktivno implementirati u školske programe. Na kraju, YIHR KS predlaže pokretanje uključivanja volonterskog

346 Zakon o osnaženju i učestvovanju omladine [ZAKON BR. 03/L-145 O OSNAŽENJU I UČESTVOVANJU OMLADINE \(rks-gov.net\)](#)

347 YIHR KS (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

348 YIHR KS (2022), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2022.

349 Kancelarija premijera (2023), [174. sednica Vlade Kosova](#)

350 MKOS (2023), [državna Strategija za Omladinu \(2024-2033\)](#).

351 MKOS (2023), [državna Strategija za omladinu \(2024-2033\)](#).

rada kao obavezne alatke ili kursa na lokalnom i školskom nivou, promovišući aktivno angažovanje i učešće zajednice. Ovi predlozi su u skladu sa sveobuhvatnim ciljem negovanja uspešnog i prosperitetnog života za kosovsku omladinu u narednim godinama.³⁵²

257. Kosovo je zvanično postalo član Evropske asocijacije omladinskih kartica (EICA), međunarodne organizacije sa sedištem u Briselu koja izdaje Evropsku omladinsku kartu u preko 30 evropskih zemalja. Nakon uspešne aplikacije Ministarstva kulture, omladine i sporta, Vlada će besplatno obezbediti karticu svim mladim ljudima mlađim od 30 godina, bez obzira na pol, nacionalnu pripadnost, sposobnosti ili socio-ekonomski status. Digitalna kartica, dostupna na svim zvaničnim jezicima Kosova, omogućava pristup preko 60.000 popusta i pogodnosti širom Evrope u prevozu, smeštaju, kulturi, sportu, obrazovanju, uslugama i proizvodima. Vlada planira da sarađuje i sa javnim i sa privatnim sektorom na Kosovu kako bi ponudila popuste i beneficije za korisnike kartica u zemlji, primenjive i na stanovnike i mlade strane posetioce i turiste koji dolaze na Kosovo. Inicijativa je u skladu sa povećanom mobilnošću mladih u Evropi, podržana merama kao što su Šema mladih ćelija, stipendije Ministarstva prosvete i grantovi za mobilnost Ministarstva kulture, omladine i sporta, pružajući brojne mogućnosti za obrazovna, takmičarska i profesionalna iskustva za mladih na Kosovu. Opremljena karticom, omladina Kosova će uživati jednake mogućnosti i beneficije zajedno sa svojim evropskim vršnjacima i kolegama.³⁵³

258. Nezaposlenost među mladima ostaje problem sa značajnim posledicama na društveno-ekonomski razvoj regiona sa stopom zaposlenosti od samo 20,4 odsto.³⁵⁴ YIHR KS naglašava da je nezaposlenost mladih upadljivo zastupljena među onima čiji su roditelji nižeg obrazovanja, porijeklom iz ekonomski ugroženih porodica, a prvenstveno smešteni u ruralnim područjima. Značajno je da uticaj društvenih veza i priznanja uticajnih ličnosti igra ključnu ulogu u oblikovanju društvenog statusa pojedinca, pri čemu 54-59 procenata prepoznaje njegov značaj za obezbeđivanje mogućnosti zapošljavanja.³⁵⁵

259. Kosovska omladina sve više napušta Kosovo u zapadnu Evropu u potrazi za boljim životnim standardom. Ovo je prvenstveno vođeno neprivlačnim ekonomskim uslovima i uslovima zapošljavanja na Kosovu. Nedostatak regulatornih mehanizama i privatno vođeni društveno-ekonomski uslovi su uspostavili percepciju među mlađom generacijom da je finansijski i ekonomski rast ograničen. Iako je minimalna plata povećana kroz novi Zakon o minimalnim platama, kosovska omladina je nezadovoljna ograničenim ekonomskim mogućnostima. Prazninu aktivne radne snage sve više popunjavaju strani državljani uglavnom iz Azije/Pakistana, kao što je navedeno u odeljku o radnim pravima.³⁵⁶

260. Prema izveštaju Komisije EU o Kosovu, Plan za implementaciju Garancije za mlade, koji je prvobitno usvojen 2022. godine, biće ojačan 2023. godine sa VK angažovanom na stvaranju neophodnih uslova za pilotiranje Garancije za mlade u dve opštine. U tom smislu, Kosovo je u procesu restrukturiranja agencije za zapošljavanje, što je ključni korak u ispunjavanju plana implementacije Garancije za mlade.³⁵⁷

352 YIHR (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

353 MKOS (2024), [tashmë zyrtare: Kosova anëtare në EYCA - European Youth Card Association](#).

354 KAS (2024), [Tregu i punës](#).

355 YIHR (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

356 Lajm Press (2023), [Të rinjtë po braktisin Kosovën, emigrimi në shifra të larta](#).

357 KAS (2024), [papunësia në Kosovë](#).

261. U skladu sa Paketom za ekonomski preporod u kojem VK garantuje mladim ljudima „prvo radno mesto, subvencionisano od strane države na nivou minimalne zarade“;³⁵⁸ VK je pokrenula platformu „Superpuna“, ključnu inicijativu koja ima za cilj rešavanje problema nezaposlenosti mladih i podsticanje privrednog rasta. Platforma kojom upravlja Ministarstvo finansija za rad i transfere (MFRT) obećava subvenciju od 264 evra povrh minimalne zarade za prvih šest meseci zaposlenja. Iako je prema MFRT-u cilj bio da se tokom prve godine zaposli oko 10.000 mladih između 19 i 25 godina, tek treba da se utvrdi da li je ovaj cilj postignut. U prvoj nedelji od pokretanja, u februaru, podneto je 1.000 prijava.³⁵⁹ Platforma je dizajnirana za besprekornu interakciju između preduzeća i onih koji traže posao i nudi preduzećima mogućnost da udvostruče minimalnu platu. Međutim, ostaje da se ispita u kojoj meri će platforma ilustrovati dugoročni uspeh u oblastima inkluzije i raznolikosti.

262. Preporuke

- Ministarstvo kulture, omladine i sporta treba da obezbedi efikasnu primenu nove Strategije za mlade (2024-2032) i njenog Akcionog plana integracijom mehanizma spoljnog praćenja;
- Ministarstvo omladine, kulture i sporta treba da oživi Centralni savet za mlade (CYAC) ili da formira alternativni mehanizam koji se aktivno i transparentno uključuje u procese donošenja odluka i unapređuje koordinaciju omladinskih programa i centara;
- Treba razviti transparentne i inkluzivne politike za nevećinske zajednice i uključiti ih u novu državnu strategiju za mlade 2024-2032 kako bi se podstaklo njihovo aktivno učešće;
- VK bi trebalo da razvije strategiju informisanja i primeni kako bi se osiguralo da svi mladi na Kosovu koji ispunjavaju uslove budu svesni i da koriste prednosti koje nudi Evropska omladinska kartica;
- VK treba da sprovodi ciljne politike i da se bavi faktorima koji dovode do odlaska kosovske omladine sa strategijama i akcijama koje smanjuju nezaposlenost mladih i zadržavaju kosovsku omladinu;
- VK treba da eksterno proceni i ojača efikasnost platforme Superpuna, obezbeđujući da ona ispunjava svoj cilj zapošljavanja mladih i doprinosi smanjenju nezaposlenosti mladih;
- VK treba da razvije i implementira sveobuhvatne programe podrške mentalnom zdravlju u školama i gradovima osiguravajući da informacije o dostupnim uslugama budu široko rasprostranjene među mladima.

358 Ministarstvo za finansije, rad i transfere (2021), [Paket za ekonomski oporavak](#).

359 Albinfo (2023), [Kosovë: 1000 aplikime në platformën 'Superpuna'](#).

7.4 Prava osoba sa invaliditetom

263. Zakonodavni okvir koji daje informacije za procenu situacije o sprovođenju ljudskih prava osoba sa invaliditetom na Kosovu sastoji se od Ustava, kao i brojnih zakona i uredbi u kojima se posebno pominje ovaj segment stanovništva. Deo zakonodavnog okvira kroz koji se štite prava osoba sa invaliditetom je Zakon br. 2003/23 o invalidskim penzijama i Zakon br. 03/L-022 o materijalnoj podršci porodicama dece sa trajnim invaliditetom. Druga dva zakona koja podržavaju određene osobe sa invaliditetom su Zakon br. 05/L-067 o statusu i pravima paraplegičara i tetraplegičara i Zakon br. 04/L - 092 o slepim osobama. Deo kosovskog pravnog okvira odražava Konvenciju Ujedinjenih nacija o osobama sa invaliditetom (CRPD), ali tek treba da bude ugrađen u Ustav kao direktno primenjiv međunarodni instrument o ljudskim pravima prema članu 22. Kosovo je takođe usvojilo inkluzivnu viziju usredsređenu na promovisanje prava i uslova ove zajednice i njenih objekata u svojoj Strategiji o pravima osoba sa invaliditetom (2013-2023). Iako je Kancelarija za dobro upravljanje razvila novu strategiju koja počinje od 2024. godine, ona tek treba da bude usvojena.

264. Kosovsko zakonodavstvo je implicitno zasnovano na evropskim instrumentima za ljudska prava, ali mu nedostaje pravilno formulisano i eksplicitno usklađivanje. U članu 22. Ustava, određeni broj ključnih instrumenata ljudskih prava služi kao osnova za lokalne zakone i propise, ali Konvencija o pravima osoba sa invaliditetom nije uključena. Prema NVO HANDIKOS (2023), uključivanje CRPD-a je ključno ako je cilj postizanje osnovnih preduslova da osobe sa invaliditetom vode normalan i dostojanstven život. Nakon kontinuiranih napora i zahteva HANDIKOS-a za inkorporaciju CRPD-a, VK je održala sastanak 13. decembra 2022. godine nakon čega je donela odluku br. 02/112 sa predlogom za amandman na Ustav upućen Skupštini Kosova.³⁶⁰

265. U vezi sa prethodnim stavom, Ustavni sud Kosova je doneo odluku (Predmet KO 207/22) o kompatibilnosti predloženog ustavnog amandmana da se CRPD doda na listu direktno primenjivih međunarodnih sporazuma i instrumenata na Kosovu. Sud je proglasio zahtev prihvatljivim i jednoglasno utvrdio da predloženi amandman ne umanjuje osnovna prava i slobode zagarantovane Poglavljem II [Osnovna prava i slobode] Ustava. U odluci su naglašeni principi Konvencije UN, ističući prava koja se odnose na dostojanstvo, autonomiju, nediskriminaciju, puno učešće i pozitivne obaveze za implementaciju.³⁶¹ U oktobru 2023. godine, Skupština Kosova je pokušala da izmeni Ustav da uključi Konvenciju Ujedinjenih nacija za osobe sa invaliditetom u član 22, ali iz političkih razloga, amandman nije mogao da se izvrši jer su članovi SK iz redova K-Srba zajednica nije bila prisutna da glasa o ovim izmenama.³⁶²

266. Institucionalni mehanizmi koji imaju zadatak da obezbede usklađenost politike i prakse su u nadležnosti Nacionalnog saveta za osobe sa invaliditetom (NCPD). Iako je prvobitno dizajniran da saraduje sa relevantnim organizacijama civilnog društva (OCD), NCPD je doživeo period neaktivnosti od 2018. do 2023. S obzirom na njegovu ključnu ulogu u oblikovanju institucionalnih politika usmerenih na poboljšanje socio-ekonomskih uslova zajednice osoba sa invaliditetom, status NCPD-a je ponovo obrađivan i rešavan 2021. godine, što je dovelo do njegovog ponovnog uspostavljanja. Međutim, od ponovnog uspostavljanja 2021. godine, NCPD je održao samo dva sas-

360 HANDIKOS (2022), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2022.

361 Ustavni sud (2023), [Obaveštenje o Odluci u predmetu KO 207/22](#).

362 HANDIKOS (2023), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

tanka 2022. godine, pri čemu je jedan sastanak dokumentovan 2023. (iako je trebalo da se održe dva sastanka u skladu sa politikom).³⁶³

267. Slaba povezanost između politike i prakse delimično se pretvara u realnost kontinuirane diskriminacije i nedostatka institucionalne brige i društvene svesti među opštom populacijom.³⁶⁴ Prema NVO HANDIKOS, diskriminacija u društvenom okviru Kosova manifestuje se kroz tri značajne dimenzije. Predrasude opšte javnosti igraju ključnu ulogu u isključenju zajednice iz javne sfere. Tekući infrastrukturni izazovi, koji ometaju pristup osobama sa invaliditetom javnim zgradama, školama, medicinskim ustanovama i prevozu, otežavaju ionako izazovne okolnosti za ovu demografiju na Kosovu. Uprkos administrativnim direktivama koje obezbeđuju pristup javnim prostorima, izgrađeno okruženje neadekvatno se brine za osobe sa invaliditetom, čime se potkopava njihova sposobnost da u potpunosti učestvuju u društvu na ravnopravnoj osnovi.³⁶⁵

268. Pristupačnost je sastavna komponenta svakog inkluzivnog okruženja koje uzima u obzir učešće osoba sa invaliditetom. Procena situacije kosovske infrastrukture pokazuje da materijalno okruženje nije samo neadekvatno opremljeno za osobe sa invaliditetom, već je čak i opasno. Administrativno uputstvo o tehničkim uslovima zgrada za pristup osobama sa invaliditetom br. 33/2007 se kontinuirano i otvoreno zanemaruje, što dovodi do osećaja diskriminacije u zajednici.³⁶⁶ Dalje, 2022. godine, Ministarstvo životne sredine, prostornog planiranja i infrastrukture poslalo je zvanično obaveštenje br. 4159/22 svim opštinama da unaprede sprovođenje ovog Administrativnog uputstva. U januaru 2023. godine, Osnovni sudovi u Mitrovici i Uroševcu dobili su sredstva od USAID Kosovo za postavljanje taktilnih trotoara koji poboljšavaju orijentaciju slepih osoba koje su ranije morale da zavise od fizičke pomoći pojedinaca da uđu u ove objekte.³⁶⁷

269. U kontekstu infrastrukture je od 2018. godine podneto pet tužbi protiv različitih institucija, a 4 predmeta još čekaju na razmatranje.³⁶⁸ Slučaj korisnika u invalidskim kolicima Faruka Kukaja je posebno istaknut jer je podigao svest kod korisnika invalidskih kolica u Prištini. G. Kukaj je podneo tužbu protiv opštine Priština na osnovu diskriminacije, navodeći da opština ne obezbeđuje osnovnu infrastrukturu potrebnu za korisnike invalidskih kolica. Godine 2022. delimično je dobio slučaj u Osnovnom sudu u Prištini i opština mu je isplatila 5.500 evra na ime nematerijalne štete.³⁶⁹ Njegovi javni nastupi ne samo da su dali glas osobama u invalidskim kolicima i osobama sa invaliditetom, već su i podstakle druge ljude da zahtevaju sprovođenje svojih osnovnih ljudskih prava. Od 2023. godine, tužba se nalazi u Apelacionom i Ustavnom sudu Kosova pošto je Opština Priština uložila žalbu na slučaj i odluka se još uvek čeka.³⁷⁰ Takođe, NVO HANDIKOS napominje da je još jedna tužba za zaštitu od diskriminacije registrovana u Osnovnom sudu 2023. godine gde je tužena Skupština Kosova. Tužilac je doveo slučaj u vezu sa nehumanim postupanjem. Kako navodi NVO BIRN, iako su mnoge javne zgrade izgrađene ili renovirane nakon rata na Kosovu, one su

363 HANDIKOS (2023), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

364 HANDIKOS (2023), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2022.

365 HANDIKOS (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

366 HANDIKOS (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

367 USAID (2023), [Obezbeđivanje pristupa sudu za osobe sa invaliditetom](#).

368 HANDIKOS (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

369 Prishtina Insight (2022), [Ličnost godine po izboru Prishtina Insight, Faruk Kukaj](#).

370 HANDIKOS (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

prošle tehničke testove ne ispunjavajući sve zakonske uslove za stvaranje jednakog pristupa osobama sa invaliditetom. Na Univerzitetu u Prištini/Prištini nema zaposlenih sa invaliditetom, uprkos zakonu koji zahteva da svaki 50 zaposleni bude osoba sa invaliditetom. Od 26 praćenih ustanova, sa 3.000 zaposlenih, samo 10 zaposlenih su osobe sa invaliditetom.³⁷¹

270. Pravda kao instrument za uspostavljanje pravne jednakosti ostaje nedostupna osobama sa invaliditetom. Delimično, ovo se odnosi i na same institucionalne zgrade koje uopšte nisu prilagođene osobama sa invaliditetom. Isto važi i za notarsku kancelariju. Paradoksalno, Administrativno uputstvo br. 05/2022 o javnobeležničkim taksama za naknadu za notarske poslove i troškove oslobađa osobe sa invaliditetom od plaćanja određenih javnih beležnika. Međutim, pošto korisnici invalidskih kolica ne mogu pristupiti većini notarskih kancelarija,³⁷² materijalno okruženje ugrožava njihove mogućnosti da faktički ostvare ovo pravo.

271. Uprkos svom ključnom značaju, zdravstveni sistem i socijalne službe na institucionalnom nivou ne zadovoljavaju se na adekvatan način osnovne potrebe osoba sa invaliditetom. Paradoks se proteže dalje od nejednakog i diskriminatornog tretmana koji dobijaju od zdravstvenog osoblja. Pored toga, postoji nedostatak mehanizama koji bi obezbedili hitnu zdravstvenu zaštitu za osobe sa invaliditetom. Shodno tome, NVO HANDIKOS naglašava da su osobe sa invaliditetom prinuđene da traže pomoć od privatnih medicinskih centara ili čak u inostranstvu, što nosi značajna finansijska opterećenja.

272. Odsustvo "kičmene" jedinice u javnoj bolnici nije rešeno 2023. godine i stoga nastavlja da predstavlja teške posledice koje potencijalno dovode do povreda pojedinaca i prikovanih za invalidska kolica. Uprkos početnim planovima VK da uspostavi ovu jedinicu u vezi sa aktivnostima zacrtanim za Godinu osoba sa invaliditetom, konkretna implementacija se još uvek čeka.

273. Pozitivan razvoj u vezi sa zdravstvenim potrebama osoba sa invaliditetom je to što je VK 2022. godine izdala Administrativno uputstvo za pomoćna sredstva predviđena Zakonom br. 05/L-067 o statusu i pravima paraplegičara i tetraplegičara. U 2023. godini, MZ je osnovalo Komisiju za procenu u ovu svrhu.³⁷³ Očekuje se da će se Administrativno uputstvo implementirati 2024. godine.³⁷⁴

274. Loš društveni položaj osoba sa invaliditetom u oblasti obrazovanja izražen je na način koji manifestuje nesklad između politike i prakse. Iako Kosovo naizgled promovise inkluzivni obrazovni sistem, u stvarnosti je samo 12 procenata učenika sa invaliditetom faktički uključeno. Obrazovni sektor prikazuje alarmantnu situaciju sa velikom većinom dece sa invaliditetom, odnosno 88 odsto dece, isključeno iz sistema. U poređenju sa prethodnim izveštajem, procenjene brojke ostaju iste. U sistemu visokog obrazovanja samo 7 studenata pohađa javni univerzitet.³⁷⁵ Privatne institucije tek treba da objave kolika je studentska populacija sa invaliditetom.

275. Drugo pitanje koje posebno zabrinjava u inkluzivnom obrazovnom sistemu odnosi se na nedovoljan broj asistenata koji su dostupni deci sa invaliditetom. U tom pogledu mogu se primetiti dva pozitivna razvoja. Prvi je da je MONTI izdvojio budžet za dodatnih 100 asistenata 2022. godine

371 BIRN (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

372 HANDIKOS (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

373 HANDIKOS (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

374 HANDIKOS (2022), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2022.

375 HANDIKOS (2022), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2022.

u osnovnom obrazovanju.³⁷⁶ Ovo je usledilo nakon zapošljavanja 100 asistenata u 2021. godini, i predstavlja veću podršku inkluzivnom obrazovnom sistemu. Prema MONTI, 2023. godine VK je izdvojila finansiranje za dodatnih 300 asistenata.³⁷⁷ Drugi pozitivan razvoj u pravcu inkluzivnijeg obrazovnog sistema za decu sa invaliditetom tiče se obuke koju organizuje MONTI o inkluziji i tretmanu dece invaliditetom.³⁷⁸

276. Osobe sa invaliditetom ostaju među najsiromašnijim socio-ekonomskim zajednicama na Kosovu.³⁷⁹ Pitanja koja se javljaju su mnogostruka i manifestuju se u različitim društveno-političkim i ekonomskim sferama kosovskog društva. Prvo, postoji jasan diskontinuitet između zakona o mogućnostima zapošljavanja i realnosti implementacije. Zakon br. 03/L-019 o stručnoj osposobljenosti, rehabilitaciji i zapošljavanju, koji garantuje pravo na zapošljavanje osobama sa invaliditetom nije u dovoljnoj meri preveden u praksu.³⁸⁰ U 2023. godini, Zakon br. 08/L-197 o javnim službenicima je takođe stupio na snagu kojim se obavezuju javne institucije i druga preduzeća iz javnog domena da zapošljavaju osobe sa invaliditetom u skladu sa kvotom. Prema NVO HANDIKOS, VK je u procesu pripreme administrativnog uputstva.³⁸¹

277. Save the Children Kosovo napominje da se na osnovu kriterijuma u okviru sadašnjeg zakonodavstva, mladima sa invaliditetom dodeljuju samo sertifikati o učešću osim ako ne pokažu veštinu čitanja, pisanja, osnovne matematike i ispunjavaju 75 procenata kompetencija za obuku. Ograničena dostupnost visokokvalitetnih obrazovnih usluga za mlade sa invaliditetom, posebno na diplomskom i postdiplomskom obrazovanju, usko je povezana sa diskriminatornim stavovima institucionalnih aktera o sposobnostima osoba sa invaliditetom da steknu prilagodljive veštine i zadovolje trenutne potrebe tržišta rada. Pored toga, istraživanje otkriva da preduzeća na Kosovu prijavljuju da im nedostaje iskustvo u zapošljavanju osoba sa invaliditetom, neophodni uslovi za rad i smeštaj, kao i percepcije da osobe sa invaliditetom ne mogu da poseduju radne veštine koje su im potrebne. S tim u vezi, poslodavci često otkrivaju svoje nesvesne pristrasnosti i diskriminaciju prema potencijalu osoba sa invaliditetom da obavljaju posao na smislen način.³⁸²

278. Umesto da se percipira kao imperativ propisan zakonskim odredbama, uključivanje osoba sa invaliditetom u privredni sektor zavisi od ličnih odluka vlasnika preduzeća. Primerna ilustracija u ovom kontekstu je proizvodni pogon koji je povezan sa preduzećem „Freesia“, koje se nalazi u Lipjanu, a specijalizovano je za proizvodnju sanitarnog papira i maramica. Preduzeće zapošljava isključivo osobe sa invaliditetom i kao takvo predstavlja značajan primer drugim kompanijama da zapošljavaju osobe sa invaliditetom. Uprkos tome, vlasnik preduzeća navodi da postoji značajan nedostatak institucionalne podrške, naglašavajući da je kontinuirano zapošljavanje njegovog osoblja uslovljeno isključivo prodajnim učinkom proizvoda Freesia.³⁸³

376 HANDIKOS (2022), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2022.

377 MONTI (2022), e-mail odgovor za HRN u vezi sa preporukama povodom prethodnog zajedničkog izveštaja OCD o ljudskim pravima na Kosovu.

378 Evropska komisija (2022), [Izveštaj za Kosovo 2022](#).

379 Evropska komisija (2022), [Izveštaj za Kosovo 2022](#).

380 HANDIKOS (2022), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2022.

381 HANDIKOS (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

382 Save the Children Kosovo (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

383 Evropa e Lirë (2023), [Fabrika e veçantë në Lipjan](#).

279. U okviru kosovskog zakonodavstva, Administrativno uputstvo o pristupu osoba sa invaliditetom se faktički ne primenjuje, što dovodi do realnosti doslednog isključivanja i diskriminacije.³⁸⁴ Dalje, VK tek treba da odobri nacrt zakona o proceni, statusu, beneficijama i uslugama za osobe sa invaliditetom. Isto tako, u februaru 2022. godine, VK je donela svoju Odluku br. 221/2022 koja obavezuje javne institucije da ostvare zvaničnu kvotu za zapošljavanje osoba sa invaliditetom. U praksi, NVO HANDIKOS primećuje da se samo mali broj slobodnih radnih mesta izričito obraća ovoj kategoriji zaposlenih da se prijavi. U stvarnosti, osobe sa invaliditetom se često nalaze u nepovoljnom položaju u poređenju sa svojim vršnjacima, jer njihov invaliditet ima tendenciju da negativno utiče na njihove mogućnosti zapošljavanja.

280. Pošto je 2022. godine Zdravstvena komisija preduzela ponovnu procenu podobnosti za finansijsku nadoknadu i socijalne usluge, kao što je navedeno u Zakonu br. 05/L-067 o statusu i pravima paraplegičara i tetraplegičara, ovaj proces je doveo do isključenja značajnog broj lica koja su prethodno bila s pravom priznata po ovom zakonu. Približno 30.000 pojedinaca je tokom godine doživelo ponovnu procenu svog stanja, u skladu sa procedurama propisanim propisima Zdravstvene komisije. Kao rezultat toga, Institucija ombudsmana je u izveštaju iz decembra 2023. izrazila zabrinutost zbog nedostatka pravne osnove za takve ponovne procene i pozvala institucije da unaprede Uredbu br. 07/2017. Nevladina organizacija HANDIKOS tvrdi da prava osoba sa invaliditetom ne bi trebalo da budu podvrgnuta ponovnoj evaluaciji, jer se njihovi uslovi ne poboljšavaju. U svetlu ovih kršenja, HANDIKOS je prosledio nekoliko predmeta Upravnom odeljenju Osnovnog suda u Prištini, gde su oni još uvek u fazi procene. Kritično bitna posledica ove situacije je povećana socio-ekonomska marginalizacija pogođenih pojedinaca, koji su sada uskraćeni za finansijsku nadoknadu ključnu za njihove osnovne životne troškove i medicinske potrebe. Pravo pojedinaca da se ne podvrgavaju neopravdanim ponovnim procenama treba da bude zaštićeno kako bi se sprečila dalja šteta i obezbedio njihov pristup osnovnoj podršci.³⁸⁵

281. Socijalne usluge za osobe sa invaliditetom pružaju organizacije osoba sa invaliditetom na osnovu projektnih resursa. Vlasti tek treba da povećaju socijalne usluge u zajednici za osobe sa invaliditetom i da povećaju finansijsku podršku. Naročito uskraćena u jednakim mogućnostima su deca sa invaliditetom iz nevećinskih zajednica, a posebno deca iz zajednica K-Roma, K-Egipćana i K-Aškalija. Pored diskriminacije na osnovu invaliditeta, isključeni su iz ravnopravnog učešća u društvu kao rezultat etničke diskriminacije. Kao što je prikazano u analizi stanja prava deteta Save the Children Kosovo, deca sa invaliditetom suočavaju se sa većim rizikom od fizičkog i emocionalnog zlostavljanja ili drugih oblika zanemarivanja, nasilja i eksploatacije, zbog diskriminacije i isključenosti prema njima. Ove nejednakosti proizilaze iz nedostatka efikasne međusektorske koordinacije u kreiranju politika koje se bave specifičnim potrebama dece, zatim adekvatnih finansijskih i ljudskih resursa za pružanje usluga usmerenih na decu, i odsustva snažnog sistema praćenja koji bi obezbedio kvalitet usluga za decu i ugrožene i ranjive grupe.³⁸⁶

384 Evropska komisija (2022), [Izveštaj za Kosovo 2022.](#)

385 HANDIKOS (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

386 Save the Children Kosovo, input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

282. Preporuke

- SK treba da inkorporira Konvenciju Ujedinjenih nacija o pravima osoba sa invaliditetom (CRPD) u Ustav kako bi promovisala, zaštitila i obezbedila puno i jednako uživanje svih ljudskih prava i osnovnih sloboda za sve osobe sa invaliditetom i promovisala poštovanje njihovog urođenog dostojanstva;
- VK treba konkretno dati prioritet uključivanju osoba sa invaliditetom u javnu radnu snagu i učiniti transparentnim svoje podatke o procentu zaposlenih lica;
- VK bi trebalo da ubrza usvajanje nove Strategije o pravima osoba sa invaliditetom (2024. nadalje) koju je izradila Kancelarija za dobro upravljanje;
- SK treba da obezbedi eksplicitnu harmonizaciju kosovskog zakonodavstva sa evropskim instrumentima za ljudska prava, adresirajući nedostatke i eksplicitno formulišući usaglašenost sa principima CRPD.
- Institucionalnu ulogu i funkcionisanje Nacionalnog saveta za osobe sa invaliditetom (NCPD) treba unaprediti kako bi se olakšala međuinstitucionalna saradnja i sprovođenje politike;
- NCPD treba da obezbedi dosledne sastanke u skladu sa svojim politikama, olakšavajući na taj način stalni nadzor i koordinaciju politika i inicijativa u vezi sa invaliditetom;
- Sve javne i privatne institucije Kosova treba da ojačaju napore koji poboljšavaju fizički pristup institucionalnim zgradama, uključujući sudove i notarske kancelarije, čime bi se osiguralo da pojedinci sa invaliditetom mogu da ostvare svoja prava na pravno zastupanje;
- VK, Ministarstvo finansija, rada i transfera kao i Ministarstvo pravde treba da konsoliduju Administrativno uputstvo br. 33/2007 u poseban zakon za javni pristup osobama sa invaliditetom;
- Ministarstvo zdravlja (MZ) treba da se pozabavi stalnim neadekvatnostima u sistemu zdravstvene zaštite uspostavljanjem mehanizama za hitne zdravstvene usluge za osobe sa invaliditetom;
- Ministarstvo zdravlja (MZ) treba da ubrza uspostavljanje kičmene jedinice u državnoj bolnici;
- Ministarstvo obrazovanja, nauke, tehnologije i inovacija (MONTI) treba da razvije mere koje povećavaju inkluzivnost osoba sa invaliditetom u obrazovnom sistemu, obezbeđujući adekvatne resurse, obuku i pomoćnike;
- Kosovska zdravstvena komisija treba da ojača svoje mehanizme praćenja kako bi osigurala poštovanje propisa koji sprečavaju ponovnu procenu bez vidljivog poboljšanja stanja osoba sa invaliditetom.

7.5 Prava nevećinskih zajednica

283. Kosovo ima dobro uspostavljene institucije na centralnom i opštinskom nivou, kao i adekvatan zakonodavni okvir, koji garantuje prava nevećinskih zajednica. Zakonodavni okvir predviđa demokratske principe multietničnosti, različitosti i jednakosti svih etničkih, verskih i jezičkih grupa na Kosovu.³⁸⁷ Ustav Kosova u članu 3.1 (Jednakost pred zakonom) proglašava da je Kosovo „multietničko društvo koje se sastoji od albanske i drugih zajednica“³⁸⁸ Nevećinske zajednice na Kosovu uključuju K-Srbe, K-Turke, K-Rome, zajednice K-Aškalija, K-Egipćana, K-Bošnjaka i K-Goranaca³⁸⁹ kao i druge zajednice. U tabeli 5 ispod, demografski udeo dotičnih zajednica je ilustrovan prema poslednjem popisu stanovništva.³⁹⁰ Pored Ustava, prava nevećinskih zajednica su zagarantovana Zakonom br. 03/L-047 o zaštiti i unapređenju prava zajednica i njihovih pripadnika na Kosovu. U ovom zakonu, „nacionalna, etnička i verska raznolikost“ Kosova je definisana kao „izvor snage i bogatstva za dalji razvoj demokratskog društva“³⁹¹ U svetlu ovog shvatanja, zakon predviđa posebne mere koje mogu da obezbede sprovođenje ravnopravnog statusa i integraciju zajednica i njihovih pripadnika u kosovsko društvo. Dalje, u Zakonu br. 02/L-37 o upotrebi jezika (Zakon o jeziku) i albanski i srpski imaju status službenih jezika. Na nivou opštine, jezik bilo koje nevećinske zajednice ima status jezika u službenoj upotrebi ako u opštini živi zajednica čiji maternji jezik nije službeni, a koja čini najmanje 3 odsto od ukupnog broja stanovnika dotične opštine.³⁹² Službena upotreba turskog i romskog jezika u opštini Prizren je ilustrativan slučaj ovog zakona u praksi. Isti je slučaj i sa romskim jezikom u Gračanici.

Tabela 5 Stanovništvo prema etničkom poreklu, ne računajući „ostalo“ i „ne želi da odgovori“³⁹³

	K-Albanci	K-Srbi	K-Turci	K-Bošnjaci	K-Romi	K-Aškalije	K-Egipćani	K-Goranaci	Ukupno
Ukupno	1.616.869	25.532	18.738	27.533	8.824	15.436	11.524	10.265	1.739.825

284. Institucionalni mehanizmi koji štite prava nevećinskih zajednica na Kosovu delimično su u okviru Konsultativnog saveta za zajednice pri Kancelariji predsednika Kosova, opštinskih kancelarija za zajednice i povratak, ali i kod Ombudsmana i Ministarstva za zajednice i povratak. Konsultativno veće za zajednice premošćuje jaz između javnih institucija Kosova i zajednica. Njegova centralna uloga je da artikuliše stavove zajednica o zakonodavstvu, politici i programima relevantnim za nevećinske zajednice, da garantuje efikasno funkcionisanje organizacija koje predstavljaju zajednice, i da pruži zajednicama priliku da učestvuju u pravnim i političkim inicijativama. Pored Saveta, VK je usvojila i Strategiju za uključivanje zajednica K-Roma i K-Aškalija u kosovsko društ-

387 Demaj, U. i M. Vandenbroucke (2016), [Posleratni kosovski pejzaži u Prištini: nesklad između jezičke politike i urbane realnosti | Nationalities Papers | Cambridge Core.](#)

388 Ustav Kosova (2008).

389 Ustav Kosova (2008), Poglavlje III.

390 Kosovska agencija za statistiku [Agjencia e Statistikave të Kosovës \(rks-gov.net\)](#) (2021).

391 Zakon o zaštiti i promovisanju prava zajednica i njihovih pripadnika u Republici Kosovo [Zakon br. 03/L-047.](#)

392 Zakon o upotrebi jezika [Zakon br.02/L-037.](#)

393 Većina kosovskih Srba bojkotovala je popis stanovništva na Kosovu 2011. Kao rezultat toga, još uvek nema zvaničnih podataka o tome koliko etničkih Srba živi na Kosovu.

vo 2022-2026. Vlada je usvojila Strategiju i Akcioni plan za 2022-2024.³⁹⁴ Kašnjenje oko usvajanja strategije ima negativan uticaj na život zajednica K-Roma i K-Aškalija u obrazovanju, zdravlju, stanovanju, socijalnim pitanjima kao i u borbi protiv diskriminacije.

285. Strategija i akcioni plan VK (2022-2024) podrazumevaju više aktivnosti u vezi sa društvenim uključivanjem zajednica K-Roma i K-Aškalija.³⁹⁵ Nakon Deklaracije partnera sa zapadnog Balkana o integraciji Roma u okviru procesa proširenja EU (Poznanjska deklaracija), VK je osnovala tehničku grupu za zaštitu od diskriminacije zajednica K-Roma, K-Aškalija i K-Egipćana.³⁹⁶ Tehnička grupa je odgovorna za rešavanje pitanja vezanih za diskriminaciju ovih zajednica na Kosovu. Grupa ima zadatak da identifikuje slučajeve diskriminacije i da radi sa relevantnim vlastima na rešavanju ovih pitanja. Pored toga, grupa je odgovorna za podizanje svesti o diskriminaciji ovih zajednica i promovisanje jednakih prava i mogućnosti. 2021. godine pokrenuta je elektronska platforma na kojoj se osobe koje su doživele diskriminaciju podstiču da prijave svoje slučajeve, koje Grupa i nadležne institucije naknadno istražuju. U 2022. platformi je pristupilo skoro 6.000 posetilaca, a prijavljeno je 8 slučajeva diskriminacije.³⁹⁷ U 2023. godini zabeleženo je više od 9000 poseta platformi.³⁹⁸ Tokom prvog međuinstitucionalnog sastanka koji je organizovala Mreža za ljudska prava, predstavnici KDU su izvestili da su na platformi primili 45 slučajeva. Kancelarija za dobro upravljanje objavila je izveštaj o korišćenju platforme i porastu prijavljenih slučajeva.³⁹⁹

286. Multietnički kontekst Kosova karakteriše diskontinuitet između njegovog zvaničnog multietničkog na papiru i realnosti etno-prostorne segregacije.⁴⁰⁰ Kosovo je predstavljeno kao etnički inkluzivno društvo u svojim različitim zakonima i propisima, ali pojam multietničnosti nije u skladu sa realnošću etno-prostorne odvojenosti koja se oblikovala tokom 1990-ih i iskristalisala se nakon oružanog sukoba 1998-1999.

287. Pored multietničke konfiguracije Kosova, postoje neslaganja između inkluzivne politike i prakse etničke i jezičke isključenosti. Zakon br. 02/L-37 o upotrebi jezika predstavlja konsolidaciju ravnopravnosti u kosovskom zakonodavstvu. Usvajanjem Zakona o upotrebi jezika, SK je proglasila ravnopravnu upotrebu službenih jezika, albanskog i srpskog. Pošto sam zakon ne identifikuje sredstva za podršku razvoju opštinskih kapaciteta kako bi se obezbedilo njegovo sprovođenje, VK je 2008. godine usvojila administrativna uputstva i uspostavila Poverenika za jezike kako bi nadgledala njegovu primenu. Međutim, i dalje je potrebna jača posvećenost vlade konsolidaciji jezičkih politika.⁴⁰¹ Uz loš kvalitet prevoda na srpski, studije govore o sistematskom isključivanju i zameni srpskog engleskim na natpisima zvaničnih vlasti u glavnom gradu.⁴⁰²

394 Childhub (2022), [Usvojena je strategija za unapređenje prava zajednica Roma i Aškalija u Republici Kosovo \(2022-2026\) i njen akcioni plan za 2022-2024.](#)

395 Program Vlade Republike Kosovo [Programi-i-Oeverise-se-Kosoves-2021-2025.pdf \(rks-gov.net\).](#)

396 Evropska komisija (2022), [Izveštaj za Kosovo 2022.](#)

397 The National, Zaštita zajednica Roma, Aškalija i Egipćana od diskriminacije [Platforma kombëtare për mbrojtje nga diskriminimi për komunitetet Rom, Ashkali dhe Egjiptian \(2022\).](#)

398 Kancelarija za dobro upravljanje (2023), [U krenutua njëvjetori i punës së Platformës Kombëtare për Mbrojtje nga Diskriminimi për Komunitetet Rom, Ashkali dhe Egjiptian.](#)

399 KDU (2023), [Platforma kombëtare për mbrojtje nga diskriminimi për komunitetet Rom, Ashkali dhe Egjiptian.](#)

400 Demaj, U. i M. Vandenbroucke (2016), [Posleratni kosovski pejzaži u Prištini: nesklad između jezičke politike i urbane realnosti | Nationalities Papers | Cambridge Core.](#)

401 Evropska komisija (2022), [Izveštaj za Kosovo 2022.](#)

402 Demaj, U. i M. Vandenbroucke (2016), [Posleratni kosovski pejzaži u Prištini: nesklad između jezičke politike i urbane realnosti | Nationalities Papers | Cambridge Core.](#)

288. Ključni aspekt u okviru procene situacije ljudskih prava na Kosovu za 2023. vrti se oko bezbednosti, što značajno utiče na naše razumevanje tenzija u zajednici. Percepcija između K-Albanaca i K-Srba, bilo kao zajednica unutar iste nacije ili kao rivalskih grupa, duboko je oblikovana širim političkim pejzažom regiona. Konkretno, tenzije na severu Kosova ponovo su se pojavile krajem jula 2022. godine, izazvane odlukom Vlade Kosova u vezi sa izdavanjem registarskih tablica za automobile, koje su trajale tokom cele 2023. godine.

289. Nakon događaja iz 2022. godine,⁴⁰³ uz masovnu ostavku zvaničnika K-Srba na severu Kosova, stanovništvo K-Srba je bojkotovalo izbore u aprilu 2023. sa istorijski niskim odzivom od 3,47 odsto.⁴⁰⁴ Iako Izveštaj Saveta bezbednosti Evropske komisije (2023) naglašava da su dopunski izbori održani u skladu sa kosovskim zakonodavnim okvirom, kao rezultat niske izlaznosti kosovskih Srba, gradonačelnici koji su etnički K-Albanci preuzeli su dužnost u severnim opštinama. Srpski bojkot je prekršio Obaveze Srbije u dijalogu, prema Izveštaju Komisije EU, i predstavljao je kršenje Prvog sporazuma o principima koji regulišu normalizaciju odnosa, osmišljenog da olakša asimilaciju lokalnih samoupravnih struktura u K-sistem pod upravom predstavnika kosovskih Srba.⁴⁰⁵ Izveštaj Evropske komisije (2023) dalje naglašava da bi novi izbori trebalo da se održe uz „bezuslovno učešće“ stanovništva K-Srba.⁴⁰⁶

290. Kao što je ranije navedeno u izveštaju, tenzije na severu su se ponovo manifestovale 26. maja 2023. godine, pošto je ulazak gradonačelnika K-Albanaca u zgradu opštine, uz pratnju specijalizovanih bezbednosnih jedinica Kosovske policije, naišao na opstrukciju od strane demonstranata K-Srba. Sukob između kosovske policije i demonstranata koji je usledio rezultirao je brojnim povredama različitog stepena koje su zadobila različita lica. Situacija je 29. maja 2023. eskalirala u nasilje sa pripadnicima KFOR-a koji su bili raspoređeni da spreče dalju eskalaciju na terenu koja postaje „predmet ničim izazvanih napada i zadobijenih traumatskih rana sa prelomima i opekotinama usled eksplozije zapaljivih uređaja“ (saopštenje KFOR-a). Najmanje 30 vojnika mirovnih snaga i 52 civila povređeno je u sukobima između snaga bezbednosti i etničkih Srba 29. maja 2023.⁴⁰⁷

291. Pored navedenog, vredi istaći i odluku Vlade Kosova, koja je sprovedena 14. juna tekuće godine, o zabrani uvoza srpskih proizvoda, što je mera koja je ostala na snazi u izveštajnom periodu. Prvobitno, ova odluka je obuhvatala sve kamione sa srpskim registarskim oznakama; međutim, naknadne izmene omogućile su uvoz robe od stranih subjekata koji posluju u Srbiji. Ova direktiva je imala reperkusije na dostupnost određenih srpskih proizvoda u maloprodajnim objektima širom Kosova, posebno u regionima koji su pretežno naseljeni Srbima. Da bi se rešio ovaj nedostatak, uvedeni su proizvodi iz alternativnih izvora, kao što je Severna Makedonija. Bez obzira na to, ove zamene često imaju veću cenu od njihovih srpskih kolega, što nameće dodatno finansijsko opterećenje građanima, posebno u uslovima preovlađujućih izazovnih okolnosti kako u Evropi tako i u širem regionu. Ključno je naglasiti da pomenuta odluka ne samo da predstavlja kršenje Centralnoevropskog sporazuma o slobodnoj trgovini (CEFTA) već je i u suprotnosti sa principima navedenim u Sporazumu o stabilizaciji i pridruživanju između Kosova i Evropske unije.⁴⁰⁸

403 Vidi zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima za godinu 2022.

404 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo 2023, str. 79.

405 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo 2023, str. 80.

406 NSI (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023, p. 4.

407 Balkan Insight (2023), [Dont-ignore-the-real-causes-of-kosovo-serbs-population-decline](#).

408 NSI (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

292. Za razliku od prošlosti, sadašnja Vlada se ne slaže sa olakšavanjem glasanja od strane OEBS-a kako bi se omogućilo K-Srbima da glasaju na ustavnom referendumu i opštim izborima u Srbiji.⁴⁰⁹ Kao i prethodne godine, VK je ponovila svoj stav da se ovi izbori ne mogu održati na celom Kosovu, već bi trebalo da budu ograničeni na Kancelariju za vezu u Prištini, koja radi pod okriljem misija Evropske unije. Premijer je naveo da održavanje izbora van ovih prostorija zahteva poseban dogovor u okviru tekućeg dijaloga između dve stranke. OEBS je ranije potvrdio svoju spremnost da olakša proces glasanja, kao što je bio slučaj od 2017. do 2020. godine, u zavisnosti od saglasnosti i podrške kosovskih institucija, sa posebnim naglaskom na Kosovsku policiju.⁴¹⁰

293. Dana 8. aprila 2023. godine, Kosovska policija je izdala direktive kojima se zabranjuju sve aktivnosti na Kosovu od strane sportskih subjekata koji nisu registrovani u sportskom savezu Kosova.⁴¹¹

294. Dana 31. maja, Kancelarija za pitanja zajednica u okviru kabineta premijera pokrenula je program grantova kojim je namenjeno ukupno 500.000 evra za nevećinske zajednice. Međutim, različiti akteri su izrazili zabrinutost u pogledu pravičnosti u procesu raspodele, uključujući neke kosovske medije i nevladine organizacije koje predstavljaju nevećinske zajednice. Posebno, od više od 40 NVO-a, samo tri su objavljene kao preliminarni primaoci grantova 11. jula. Odgovarajući na ove zabrinutosti, zamenik ombudsmana Kosova je izrazio zabrinutost u vezi sa raspodelom sredstava i potvrdio pokretanje istrage o ovom pitanju.⁴¹² Istovremeno, nevladine organizacije koje predstavljaju zajednicu K-Srba pozvale su vladu da otkaže poziv za finansiranje zajednice. Ovakav razvoj događaja naglašava potrebu za transparentnim i pravičnim procesom dodele grantova, što podstiče nadgledanje i pregled od strane domaćih i međunarodnih posmatrača.⁴¹³

295. U periodu od 26. februara 2023. do 27. marta 2023. godine, NVO NSI napominje da je u opštini Gračanica obijeno ili opljačkano ukupno deset (10) kuća u vlasništvu Srba. Prema NVO NSI, neuspeh u procesiranju odgovornih za pomenute zločine doprinosi percepciji da se oni mogu nekažnjeno počinuti, što zauzvrat može da podstakne njihovo učestalo ponavljanje.⁴¹⁴

296. Redovni rad i operacije Kosovske policije sve više su u senci prisustva specijalnih policijskih jedinica na severu prema NVO Aktiv. Oni navode da kosovski specijalci „izazivaju ogroman strah zbog svog zastrašujućeg imidža i odsustva bilo kakvog lokalnog stanovništva u njihovim redovima“. Prema podacima NVO Humani centar Mitrovica, strah od ovih jedinica prisutan je kod čak 77 odsto lokalnog stanovništva.⁴¹⁵ Između ostalog, obični građani strahuju od kontrolnih punktova i najmanje četiri baze izgrađene na severu Kosova za potrebe specijalnih jedinica. Posebno je problematičan kontrolni punkt kod Bistrice/Bistrice na glavnom putu, gde specijalna policija zaustavlja i vrši identifikaciju građana. Svi ovi faktori doprineli su percepciji kod običnog stanovništva da „specijalne policijske snage nisu tu da obezbede bezbednost i bezbednost građana, već kao fak-

409 Evropska komisija (2022), [Izveštaj za Kosovo 2022.](#)

410 NSI (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

411 NSI (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

412 Gazeta Express (2023), [Dyshimet-per-abuzim-me-fondin-per-komunitete-avokati-i-popullit-nis-hetimet.](#)

413 NSI (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

414 NSI (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

415 Humani centar Mitrovica (2023), [Bezbednost i etnički odnosi na Kosovu, izveštaj 2023.](#)

tor nestabilnosti i represije". Ovo uverenje je potkrepljeno brojnim incidentima sa civilima u kojima su učestvovali pripadnici ovih jedinica. Prema navodima NVO Aktiv, dokumentovani slučajevi uključuju „pojedinačne slučajeve maltretiranja i represije prema građanima od strane specijalnih policijskih jedinica, uglavnom na magistralnom putu gde nema svedoka ili kamera koje bi pružile materijalne dokaze“.⁴¹⁶

297. Što se tiče institucija, istraživanje javnog mnjenja pokazuje statistički značajnu razliku u nivou poverenja u institucije za sprovođenje zakona među K-Albancima i K-Srbima, pri čemu ovi poslednji imaju znatno niže poverenje. Indirektno, ovo može dovesti do zaključka da postoji razlika u pristupu institucija i njihovom odnosu prema različitim etničkim grupama, što je nalaz potkrepljen izveštajima međunarodne zajednice. Na primer, godišnji izveštaji američkog Stejt departamenta ukazuju na isti trend, navodeći nedovoljne kapacitete ili nedostatak volje da se sprovedu zakoni koji, na papiru, pružaju jednak pristup pravima, ali su u praksi nedovoljni.⁴¹⁷

298. Procena situacije nevećinskih zajednica na Kosovu, kako je ocenjena u godišnjem izveštaju NVO AKTIV, ističe ključne oblasti koje zahtevaju pažnju da bi se poboljšala opšta prava. U zajednici K-Bošnjaka postoji kritična potreba za poboljšanjem kvaliteta obrazovanja na bosanskom jeziku, osiguravanjem dostupnosti udžbenika i proširenjem ponude kurseva u srednjim školama i univerzitetima. Pored toga, naponi bi trebali biti usmereni na zaštitu i očuvanje jezika i kulturnog identiteta, uz olakšavanje pristupa uslugama i informacijama na maternjem bosanskom jeziku. Za zajednicu K-Gorana, preporuke uključuju zalaganje za zapošljavanje najmanje jednog govornika maternjeg goranskog u opštini Dragaš, poboljšanje ekonomskih uslova i rešavanje pitanja pljačke i krađe imovine duž pograničnih regiona. Zajednice K-Roma, K-Aškalija i K-Egipćana pozivaju na jednak pristup uslugama, poboljšane operativne mehanizme institucija za borbu protiv diskriminacije i promociju uključivanja romskog jezika. Unutar zajednice K-Srba, naglašena je hitna potreba da se reše bezbednosni problemi, olakša povratak uzurpirane imovine i obezbedi jednak pristup uslugama, posebno u ruralnim oblastima. Što se tiče zajednice K-Turaka, savetuju se hitni koraci za rešavanje jezičkih barijera putem prevodilaca i pružanja zvaničnih informacija/dokumenata na turskom jeziku. Centralne institucije treba da se fokusiraju na otklanjanje nedostatka udžbenika na turskom jeziku u školama i pronalaženje održivih rešenja za nezaposlenost mladih. Ova sveobuhvatna procena naglašava specifične izazove i predlaže ciljne intervencije za unapređenje prava i blagostanja nevećinskih zajednica na Kosovu.⁴¹⁸

299. Govor mržnje i akti diskriminacije bili su široko rasprostranjeni u kontekstu nestabilne situacije na severu Kosova 2022. godine, koja se nastavila tokom 2023. godine.⁴¹⁹ Zakon br. 05/L-021 o zaštiti od diskriminacije uspostavlja opšti okvir za sprečavanje i borbu protiv diskriminacije u kako bi se sproveo princip jednakog tretmana. Uprkos tome, javne institucije ne postupaju u skladu sa zakonom i ne obezbeđuju jednak društveni pristup i uslove za nevećinske zajednice.

300. Za razliku od inkluzivnog kreiranja politike, zajednice K-Roma, K-Aškalija i K-Egipćana suočavaju se sa diskriminacijom na osnovu svoje etničke pripadnosti, uprkos Zakonu br. 05/L-021 o zaštiti od diskriminacije koji sprečava diskriminaciju na osnovu etničke pripadnosti. Stigma koja

416 Aktiv (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

417 NSI (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

418 Aktiv (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

419 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo 2023.

je pripisana njihovoj kulturi dovela ih je dalje u marginalizaciju, što je rezultiralo nejednakim pristupom zdravstvenoj zaštiti, zapošljavanju i obrazovanju.⁴²⁰ Pored ovoga, K-Crnogorci i K-Hrvati suočavaju se sa sličnim borbama kao i druge nevećinske zajednice kada je u pitanju ravnopravan pristup zdravstvenoj zaštiti, zapošljavanju i uključivanju u druge društvene sfere koje osiguravaju njihova jednaka prava i mogućnosti na Kosovu.⁴²¹

301. Preporuke

- Kancelarija za dobro upravljanje (KDU) treba da unapredi kampanje podizanja svesti javnosti koje promovišu poštovanje i razumevanje među različitim etničkim zajednicama;
- Kancelarija za dobro upravljanje (KDU) treba da podstiče angažovanje zajednice i učešće zajednica u procesima donošenja odluka koji utiču na njihove živote, uključujući i kroz strukture lokalne uprave;
- Kancelarija za dobro upravljanje (KDU) i Kancelarija komesara za jezike (OLC) treba da razviju strategiju za povećanje međuetničkog dijaloga i saradnje između različitih etničkih zajednica, uključujući programe jezika;
- Centralne i lokalne institucije treba da poboljšaju svoju institucionalnu koordinaciju i komunikaciju kako bi osigurale efikasnu zaštitu nevećinskih zajednica i njihovih prava;
- VK treba da se pozabavi rastućim međugrupnim tenzijama između K-Albanaca i K-Srba, obezbeđujući bezbednost građana i međusobno poverenje, čime bi se izbegao negativan uticaj specijalnih policijskih jedinica na lokalno stanovništvo;
- VK treba da prekine praksu sprečavanja uvoza iz Srbije tako što će ukinuti zabranu uvoza srpskih proizvoda i omogućiti nesmetan uvoz srpskih štampanih medija, lekova i sanitetskog materijala;
- Sve institucije, uključujući Kancelariju poverenika za jezike, imaju zajedničku odgovornost da dosledno primenjuju Zakon o upotrebi jezika. Oni treba da rade zajedno kako bi osigurali da se zakon sprovodi i da svi pojedinci i zajednice mogu da ostvare svoja jezička prava.

7.6 Prava pripadnika zajednice LGBTIQ+

302. Prava lezbejki, homoseksualaca, biseksualnih, transrodnih, „kvir“ („queer“) i interseksualnih (LGBTIQ+) osoba zaštićena su na međunarodnom nivou kroz član 7 UDLJP i član 14 Evropske konvencije o ljudskim pravima, koji štiti od diskriminacije po bilo kojoj osnovi. S druge strane, eksplicitno prepoznavanje LGBTIQ+ zajednice ili seksualne orijentacije i rodne inkluzivnosti u odgovarajućoj deklaraciji i konvenciji nije dostupno. Međutim, sudska praksa ESLJP je obogaćena predmetima koji se bave diskriminacijom na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta,

420 Odeljci 7.1 i 7.2 ovog izveštaja razmatraju situaciju zajednica Roma, Aškalija i Egipćana iz perspektive prava žena i prava deteta.
421 NSI (2022) i Aktiv (2022), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2022.

čime se pruža proširen obim razumevanja na međunarodnom terenu. U kontekstu EKLJP, podnosioci predstavki koji se bave jednakim bračnim pravima osporili su različite odredbe EKLJP pred ESLJP, uglavnom članove 8 (pravo na poštovanje privatnog i porodičnog života), 12 (pravo na sklapanje braka i osnivanje porodice.) i 14 EKLJP (zabrana diskriminacije). Najrelevantnija odredba je član 12, koji predviđa da „muškarci i žene u dobi za brak imaju pravo da stupe u brak i da osnuju porodicu, u skladu sa nacionalnim zakonima koji regulišu ostvarivanje ovog prava“. Član 24. Ustava Kosova takođe posebno pominje seksualnu orijentaciju i rodno izražavanje.

303. Ustav Kosova ne predviđa rodno ograničenje slobode sklapanja braka; Član 37. Ustava Kosova priznaje da svako ima pravo na brak i pravo na porodicu u skladu sa zakonom. Uprkos ustavnim pravima LGBTIQ+ osoba, u novom nacrtu Građanskog zakonika nije usvojeno potrebno zakonodavstvo da se zajednica prizna u smislu jednakih svih članova društva. To je zbog toga što SK nije glasala za istopolne zajednice, što odražava fundamentalno homofobičnu ideologiju koja leži u osnovi kosovskih društvenih struktura. Takođe je ometao napore LGBTIQ+ osoba, civilnog društva i međunarodne zajednice da obezbede zemlji istinske oblike demokratije. Umesto toga, diskusije oko istopolnih zajednica pokrenule su homofobičnu kampanju 2022. i 2023. protiv pojedinaca iz zajednice LGBTIQ+ sa javnim ličnostima, političkim ličnostima i medijima koji su otvoreno protivili osnovnim pravima LGBTIQ+ osoba. Ovo je bilo posebno istaknuto tokom sednice rasprave o nacrtu građanskog zakonika u SK. Konkretno, Deklaracija predsednice Odbora za ljudska prava SK Duda Balje, koja je javno izjavila da je glasala protiv istopolnih zajednica, bila je jasan paradoks s obzirom na njen javni položaj u društvu.⁴²² Baljini komentari iz 2022. godine bili su diskriminatoriski iz perspektive ljudskih prava jer impliciraju da prava LGBTIQ+ osoba treba da budu podređena kulturnim i tradicionalnim vrednostima većine. Ovaj pristup zanemaruje činjenicu da su ljudska prava univerzalna i da se primenjuju na sve pojedince, bez obzira na njihovu kulturnu ili versku pripadnost. Sa tim u vezi, IOK je objavio mišljenje da je istopolni brak ustavom zagarantovano pravo, a lišavanje ovog prava osobama istog pola predstavlja kršenje njihovog prava da ne budu diskriminirani na osnovu svoje seksualne orijentacije.⁴²³ Pogoršanje ionako slabe pozicije LGBTIQ+ osoba na Kosovu nastavlja se jer Balje ostaje predsedavajuća Komiteta za ljudska prava, bez obzira na pozive za otpuštanje iz OCD, a u julu 2023. je javno u televizijskom programu optužila pojedince iz LGBTIQ+ zajednice „da su izgubili put“. Diskriminatoriski jezik izražavanja koji političari kao Balje koriste odjekuje u svim sferama društva, podrivajući na taj način aktivne napore da se dođe do otvorenijeg i ravnopravnijeg prostora koji dele svi članovi zajednice.⁴²⁴ I 2023. godine bila je ugrožena je bezbednost LGBTIQ+ osoba. Aktivistkinja za prava LGBTIQ+ osoba bila je meta zločina iz mržnje, a isti incident je prijavljen i Kosovskoj policiji. Drugi slučaj se odnosi na podizanje optužnice Specijalnog tužilaštva Kosova protiv osobe osumnjičene da je planirala teroristički napad na LGBTIQ+ osobe na Kosovu sa opasnim i smrtonosnim materijalima na trgu Priština.⁴²⁵ Sa druge strane, organizacije članice Mreže za ljudska prava (HRN) pozvale su pravosudne institucije da istraže slučaj grafiti ispisanih u dvorištu Prištinskog univerziteta „Hasan Priština“ koji pozivaju na ubistvo LGBTIQ+ osoba.⁴²⁶

422 Mreža za ljudska prava (*Human Rights Network*) (2022), [Deklaracija u vezi sa izjavama koje je dala Duda Balje na temu istopolnih brakova](#).

423 Ekonomika online, [Avokati i Popullit mbështet martesat mes gjinisë së njëjtë, ka një vërejtje për Kodin Civil – Ekonomia Online](#)

424 Kanal 10 (2023), [Ti i bën dëm LGBT, sepse e ke humb rrugën” - “cfarë instituti moral je ti?,” Duda Balje vs. Vullnet Krasniqi](#).

425 Kallxo.com (2023), [Aktakuzë ndaj një personi për përgatitjen e veprave penale terroriste ndaj komunitetit LGBT \(kallxo.com\)](#)

426 HRN (2023), <https://www.facebook.com/HRNKosovo/posts/pfbid0qGirTsbz8PiTYJLy1oWPToTBfD9WBon9YtsRi7xgEnKj27v9pkeSE9A-66WKC5YPWI>

304. Četiri slučaja, koji obuhvataju napad, pretnje, narušavanje privatnosti i nasilje u porodici, prijavljena su prema NVO CEL, ali njihovo rešavanje je i dalje slabo. Vlasti navode izazov pronalaženja porekla pretnji na mreži kao razlog za njihovo nedelovanje. Važno je napomenuti da slučajevi koji se samostalno prezentuju u policijskoj stanici nailaze na više prepreka u odnosu na one u pratnji predstavnika CEL-a.⁴²⁷

305. Uprkos ozbiljnosti prijavljenih incidenata, nedostatak napretka u njihovom rešavanju izaziva zabrinutost u pogledu efikasnosti trenutnih istražnih postupaka. Nerešena priroda ovih slučajeva ne samo da održava osećaj ranjivosti za žrtve, već i naglašava potrebu za snažnijim i tehnološki prilagođenijim pristupom u borbi protiv onlajn pretnji. Tužilački savet Kosova nastavlja da održava mehanizam za praćenje zločina iz mržnje, međutim, celokupno prikupljanje podataka o zločinima iz mržnje protiv LGBTIQ+ osoba ostaje u fazi ispitivanja.⁴²⁸ Dok Krivični zakonik predviđa da se u svakom krivičnom delu motivisanom rodnim identitetom i seksualnom orijentacijom osnovni motivi posmatraju u smislu otežavajućih okolnosti, do koje mere je homofobija u osnovi zločina iz mržnje nije dovoljno istražen. CEL sugerše da dispariteti u ishodima između slučajeva koji su predstavljeni sami i onih uz pomoć CEL-a dokazuju važnost mreže socijalne podrške i zastupanja za navigaciju kroz složenost pravnog sistema. Ovo neslaganje naglašava nedostatke u institucionalnom odgovoru u odnosu na pojedinačne podnosiocce pritužbi i naglašava važnost sveobuhvatne pomoći žrtvama ovakvih krivičnih dela.⁴²⁹ U pismu odgovora HRN-u 2023. godine, Kosovska policija je navela da je na centralnom nivou imenovan koordinator za slučajeve zločina iz mržnje koji nadgleda sve izveštaje, informacije, prihvata i ažurira sve primljene izveštaje, kao i prosleđuje svu statistiku slučajeva za svaki meseca ili čak u različitim periodima prema zahtevu rukovodstva Kosovske policije.⁴³⁰

306. Iako je u prethodnom izveštajnom periodu navodno u opštini Priština u toku bilo sklonište za zaštitu pojedinaca prognanih od strane njihovih porodica i žrtve drugih, ovo nije napredovalo u 2023.⁴³¹ NVO CEL Kosovo izveštava da je nedostatak institucionalnog smeštaja obezbeđen u zvanični nivo za žrtve LGBTIQ+ zajednice podstakao je nevladine organizacije da ponude sopstvene mreže pomoći; CEL Kosovo nudi hitan smeštaj za odrasle bez tzv. sigurnosne/zaštitne mreže.

307. Kosovske institucije tek treba da usvoje konkretne strategije za promovisanje prihvatanja kosovskog društva prema ljudima sa LGBTIQ+ poreklom. Iako je Kancelarija za dobro upravljanje u prethodnom izveštajnom periodu (2022) navela da je u toku izrada nacрта akcionog plana za podizanje stigme koja se vezuje za pripadnike LGBTIQ+ zajednice, još uvek ne postoji konkretizovan dokument koji se tiče statusne promocije ove zajednice. Do sada, VK nije uspela da pokrene kampanje za povećanje nivoa prihvatanja LGBTIQ+ pojedinaca u javnom domenu ili kod kuće.⁴³²

427 CEL (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

428 Evropska komisija (2022), [Izveštaj za Kosovo 2022.](#)

429 CEL Kosovo (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

430 KP (2022), e-mail odgovor za HRN u vezi sa preporukama iz zajedničkog izveštaja OCD iz 2021. godine o ljudskim pravima na Kosovu.

431 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo 2023.

432 CEL Kosovo (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

308. U junu mesecu 2023. godine, nevladina organizacija LGBTIQ+ ERA objavila je analitički izveštaj istraživanja javnog mnjenja, koji je imao za cilj da ispita kako su se percepcije možda promijenile od najnovijih istraživanja stavova iz 2015.⁴³³ Sproveden između decembra 2022. i januara 2023. godine, izveštaj otkriva da stavovi prema LGBTIQ+ osobe su se poboljšale od 2015. godine, ali su i dalje uglavnom negativne. Prihvatanje je izraženije u većim urbanim sredinama, pri čemu žene generalno imaju veću podršku od muškaraca. Izveštaj pokazuje da je nivo obrazovanja u korelaciji sa povećanim prihvatanjem, ali spremnost da se u potpunosti podrži LGBTIQ+ osoba u bliskim odnosima nedostaje na svim nivoima obrazovanja. Javnost izražava nepotpuno prihvatanje LGBTIQ+ populacije, protiveći se javnom izražavanju i Paradama ponosa. I dalje postoje široko rasprostranjena negativna uverenja, sa značajnim delovima koji se protive LGBTIQ+ parovima koji imaju decu ili su u istopolnom braku.⁴³⁴

309. Pozitivan korak napred u percepciji javnosti u ovom pogledu je najnoviji stav kosovskog premijera Aljbina Kurtija i drugih zvaničnika, koji su artikulirali svoju podršku javnim pojavljivanjem na čelu Parade ponosa u Prištini 2023. godine. Organizovana sedmi put u redom, Priština Pride se suočio sa protivljenjem konzervativnih i verskih grupa, što je dovelo do zabrinutosti za bezbednost i potrebe za policijskom zaštitom tokom događaja. Uprkos ovim izazovima, međutim, ovo je prvi put da su premijer Kosova, gradonačelnik Prištine i ministar zdravlja imali svoj javni nastup u znak podrške ovom događaju. LGBTIQ+ osobe na Kosovu nastavljaju da rade na postizanju većeg prihvatanja i jednakosti, uključujući tu i priznavanje istopolnih brakova i zaštitu od diskriminacije. Promocija prava homoseksualaca na Kosovu je proces koji je u toku, a Nedelja ponosa u Prištini igra ključnu ulogu u stvaranju vidljivosti i izgradnji zamaha ka inkluzivnijem i pravednijem društvu.⁴³⁵

310. U domenu zdravlja, MZ je osnovalo radnu grupu za izradu kliničkog protokola za profilaksu pre izlaganja (PrEP) za prevenciju HIV infekcije na Kosovu. Dok inicijativa datira iz 2017. godine, sam protokol trenutno čeka na odobrenje.⁴³⁶ U drugim zdravstvenim domenima, kosovske institucije nisu opremljene za promene polova, hormonsko lečenje ili bilo koju drugu vrstu mera koje bi posebno koristile zajednicama LGBTIQ+. Naprotiv, prema NVO CEL, dobrovoljne davanja krvi od članova zajednice ne prihvataju zdravstvene instance zbog stigme vezane za međusobnu vezu između članova LGBTIQ+ populacije i polno prenosivih bolesti, uključujući tu i HIV.⁴³⁷

311. U vezi sa prethodnim, postoji značajan nedostatak finansiranih istraživanja koja ažuriraju društveno razumevanje u vezi sa dobrobiti pojedinaca iz zajednice LGBTIQ+. Poenta u slučaju odnosi se na stopu maltretiranja LGBTIQ+ osoba na osnovu činjenične ili percipirane seksualne orijentacije, rodnog identiteta i karakteristika rodnog izražavanja. U isto vreme, međutim, prema NVO CEL, broj samoubistava ili samopovređivanja nastavlja da raste, što je rezultat anksioznosti i depresije među osobama iz zajednice LGBTIQ+.

312. Nedostatak ažuriranih empirijskih ispitivanja, studija, kampanja i drugih zvanično finansiranih inicijativa koje se tiču socio-ekonomskog i psihološkog blagostanja ovog segmenta populacije prati neaktivnost zvaničnih institucija na promovisanju prava zajednice LGBTIQ+. Ovo

433 LGBTI Era (2023), [Stavovi prema LGBTIQ+ osobama na zapadnom Balkanu: Analitički izveštaj o istraživanju javnog mnjenja.](#)

434 LGBTI Era (2023), [Stavovi prema LGBTIQ+ osobama na zapadnom Balkanu: Analitički izveštaj o istraživanju javnog mnjenja.](#)

435 CEL Kosovo (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

436 CSGD (2022), [Uspostavljanje radne grupe za izradu nacrtu kliničkog protokola za profilaksu pre infekcije HIV.](#)

437 CEL Kosovo (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

zauzvrat odražava sveukupni dvosmislen stav VK prema ovoj društvenoj grupi, čime se otkrivaju fundamentalni diskontinuiteti između njenih zvaničnih principa demokratije i sveobuhvatnosti i faktičke realnosti isključenosti zasnovane na seksualnoj orijentaciji i rodnom izražavanju.

313. Kao rezultat stigme vezane za LGBTIQ+ zajednicu, strah od izlaska je opipljiv među pripadnicima ove grupe. Ovo se dodatno pogoršava govorom mržnje na mreži i van mreže koji prikazuje pripadnike LGBTIQ+ zajednica kao moralno i/ili mentalno degenerisane.⁴³⁸ Kao rezultat toga, slučajevi ljudi koji otvoreno deklarišu svoju seksualnu orijentaciju kao ne-hetero ili ne-binarni rodni identitet su vrlo retki. U tom smislu, prvi „kvir“ bar u Prištini „Bubble Pub“ ostaje jedini kafe u vlasništvu LGBTIQ+ na Kosovu, koji se otvoreno profilise kao „kvir“ („queer“) bar.⁴³⁹

314. Preporuke

- Državno tužilaštvo treba da obezbedi da se zločini iz mržnje usmereni na LGBTIQ+ zajednice efikasno procesiraju i kažnjavaju po službenoj dužnosti;
- Kosovska policija i državno tužilaštvo treba da deluju efikasno u slučajevima govora mržnje i zločina iz mržnje protiv LGBTIQ+ osoba;
- MONTI treba da uključi informacije o LGBTIQ+ osobama u nacionalni obrazovni sistem kako bi promovisao svest i prihvatanje različitosti;
- Ministarstvo finansija, rada i transfera (MFRT) treba da obezbedi finansiranje i podršku LGBTIQ+ organizacijama da obavljaju svoj posao i da se bave zastupanjem;
- KDU treba da ponudi široj javnosti programe i kampanje podizanja svesti za edukaciju o LGBTIQ+ pitanjima, uključujući izazove sa kojima se suočava zajednica i važnost jednakosti i inkluzije;
- Vlada Kosova i Ministarstvo zdravlja bi trebalo da pruže veću podršku kako bi se zadovoljila potreba za psihološkom podrškom za LGBTIQ+ osobe;
- Nadležne institucije (VK, SK) treba da obezbede adekvatan završetak pravnog okvira u pogledu priznavanja pola kako bi se trajno garantovalo ostvarivanje ovog prava;
- Opština Priština treba da nastavi sa izgradnjom LGBTIQ+ skloništa;
- SK treba da ispravi neustavne odredbe koje se odnose na brak i vanbračnu zajednicu u nacrtu Građanskog zakonika, a takođe treba da usvoji nacrt Građanskog zakonika kako bi osigurao da istopolni parovi imaju ista prava kao i drugi parovi, i da bi se iskorenila diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije i pola identitet u porodičnom pravu;
- MZ treba da se pozabavi specifičnim zdravstvenim potrebama i odobri kliničke protokole za profilaksu pre izlaganja;
- SK treba da preduzme neophodne mere za rešavanje diskriminatornog jezika koji koriste poslanici prema LGBTIQ+ osobama.

438 D4D (2023), [Važnost prevencije i kažnjavanja govora mržnje protiv pripadnika zajednice LGBTIQ+](#).
439 Libertas (2022), [‘Fliluska’ e personave LGBTI+ në zemër të Prishtinës](#).

7.7 Lica u pokretu

315. Zakonodavni okvir Kosova promoviše i olakšava bezbedan povratak “interno raseljenih lica” u članu 156. Ustava, dok istovremeno garantuje pomoć u povraćaju sredstava i imovine.⁴⁴⁰ Dalje, u januaru 2018. VK je izdala Uredbu br. 01/2018 o povratku raseljenih lica i trajnim rešenjima. Uredba, između ostalog, definiše odgovornosti organa nadležnih za donošenje odluka i implementaciju, kao i procedure i kriterijume za pružanje pomoći.

316. Domaći pravni okvir koji pokriva celokupnu politiku azila je finalizovan. Ovaj pravni okvir predviđa procedure prijema i početnog tretmana podnosilaca zahteva za međunarodnu zaštitu; procedure i standardi razmatranja i odlučivanja po zahtevima za međunarodnu zaštitu; interni pravilnik o radu Centra za azil, pravilnik o radu Nacionalne komisije za izbeglice (NKR), kao druge upravne instance; kao i Uredba o integraciji stranaca, odnosno lica sa statusom međunarodne zaštite na Kosovu.⁴⁴¹

317. Uzimajući u obzir promene u zakonodavstvu EU i potrebu da se pozabave pravnim prazninama nastalim tokom njegove primene, VK je nastavila da radi na izradi novog Zakona o strancima koji još uvek čeka na usvajanje. Novi prihvatni centar za migrante koji je otvoren 2022. godine biće odražen u novom Zakonu o strancima; novi zakon će takođe predvideti nekoliko novih instituta, kao što je tolerisani status za strance; uspostavljanje potpuno efikasnog sistema ulaska koji je osetljiv na zaštitu koji bi trebalo da uključi identifikaciju, skrining i upućivanje ljudi koji traže međunarodnu zaštitu i onih sa posebnim potrebama; takođe treba da utvrdi odredbe o olakšanoj integraciji.⁴⁴²

318. Kosovo nastavlja da bude tranzitna ruta za mešovita kretanja. U 2023. godini, zabeležen je 181 zahtev za status međunarodne zaštite (zahtevi za azil) koji su podneti Odeljenju za državljanstvo, azil i migracije u okviru Ministarstva unutrašnjih poslova od strane Programa za građanska prava Kosova (CRP/K).⁴⁴³ Većina zahteva za azil je suspendovana (149 od 181 zahteva), pošto su podnosioci zahteva nestali bez okončanja postupka utvrđivanja statusa izbeglice ili su povukli zahtev za status međunarodne zaštite. Međutim, dvadeset četiri (24) zahteva su rezultirale pozitivnim odlukama o odobravanju statusa međunarodne zaštite, među kojima je šest (6) podnosilaca zahteva priznat status izbeglice sa dozvolom privremenog boravka na četiri (4) godine i ostalih osamnaest (18) sa statusom supsidijarne zaštite. Izbeglice su stigle iz različitih zemalja porekla kao što su Ukrajina, Jordan, Sirija, Avganistan i Turska. Slučajevi rodno zasnovanog i porodičnog nasilja, kao i LGBTIQ+, kao osnova za međunarodnu zaštitu, institucionalno su razmatrani davanjem zaštite onima kojima je potrebna pomoć u teškoj situaciji.⁴⁴⁴

319. Ukupnu statistiku o azilu za 2023. godinu objavilo je Odeljenje za državljanstvo, azil i migracije pri Ministarstvu unutrašnjih poslova. Odeljenje za azil je donelo 221 rešenje koje obuhvata 124 rešenja o obustavi postupka, 30 rešenja o priznavanju statusa izbeglice, 13 rešenja o dobrovoljnom povlačenju, 12 rešenja o privremenoj zaštiti, 7 rešenja o produženju privremene zaštite,

440 Ustav Kosova (2008).

441 CRPK (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

442 CRPK (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

443 CRPK (2024), [statistika: pružalac besplatne pravne pomoći za podnosiocce zahteva za status međunarodne zaštite na Kosovu](#)

444 CRPK (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

19 rešenja o supsidijarnoj zaštiti. 5 rešenja o produženju supsidijarne zaštite, 9 rešenja o odbijanju zahteva za azil i 2 rešenja o odbijanju po ubrzanom postupku.⁴⁴⁵ U poređenju sa prethodnim godinama, fizičko i socijalno osiguranje u Centru za azil u selu Magure značajno je poboljšano tokom 2023. godine.⁴⁴⁶

320. Uzimajući u obzir osnovna znanja i veštine vlasti stečene tokom nekoliko godina o zaštiti izbeglica, uključujući direktnu podršku i pomoć koju pružaju CRP/K i druge lokalne i međunarodne organizacije, osobe sa priznatim statusom međunarodne zaštite imale su pristupačniji pristup šemama integracije kao što je smeštaj, socijalna pomoć, kursevi jezika i obrazovanje, medicinska pomoć, obezbeđivanje prehrambenih i neprehrambenih artikala, pomoć pri zapošljavanju, kao i pristup besplatnoj pravnoj pomoći. Međutim, ograničeni institucionalni kapaciteti i nedostatak koordinacije svih aktera angažovanih na integraciji lica sa statusom međunarodne zaštite na Kosovu identifikovani su kao glavni izazov za efikasan i delotvoran odgovor prema onima kojima je potrebna. Uzimajući u obzir da proces zahteva angažovanje mnogih vladinih sektora, kako vladinih tako i opštinskih, tj. pravnu registraciju, smeštaj, obrazovanje, kurseve jezika i integracije, zapošljavanje, pitanja rodno zasnovanog nasilja, LGBTIQ+, pitanja mentalnog zdravlja itd. zahteva redovnu institucionalnu koordinaciju i saradnja, koja nedostaje. Stoga su NVO CRP/K i druge relevantne organizacije odigrale ključnu ulogu u povezivanju svih nadležnih organa u cilju obavljanja svojih javnih dužnosti tako što će blagovremeno reagovati u odnosu na ljude u nevolji.⁴⁴⁷

321. Kosovo je učinilo značajne korake u stvaranju pravnog okvira za zaštitu onih koji su u opasnosti da postanu apatridi, obezbeđujući prava kao što su registracija rođenja, sticanje državljanstva i pristup procedurama za utvrđivanje statusa apatrida, istovremeno promovišući ravnopravnost polova, etničke pripadnosti, rase i vere. Međutim, i dalje postoje izazovi u efikasnoj primeni ovih zakona, posebno u oblasti kasnog rođenja i sticanja državljanstva. Uprkos odredbama o pojednostavljenoj administrativnoj proceduri u slučajevima zakasne registracije rođenja kada postoje neki dokazi ili ih uopšte nema, birokratske prepreke i pogrešno tumačenje normi i dalje ometaju rešavanje složenih zahteva, često onemogućujući konačno zakonsko rešenje.⁴⁴⁸

322. Proces potvrđivanja i sticanja državljanstva ostaje problematičan za odrasle pripadnike zajednica Roma, Aškalija i Egipćana koji su rođeni u zapadnoevropskim zemljama ili raseljeni u regionu Zapadnog Balkana. Ove osobe se suočavaju sa ozbiljnim rizikom od toga da postanu apatridi zbog poteškoća u obezbeđivanju potrebnih dokaza i procene vlasti u pogledu njihovih prava na državljanstvo u vreme podnošenja zahteva. Za neke, postupak utvrđivanja statusa apatrida predstavlja jedini pravni put do pravnog statusa na Kosovu. Trenutno na Kosovu ima 14 osoba sa statusom bez državljanstva. Većina njih se bori sa pristupom pravima i uslugama tokom procesa apliciranja i nakon što im je dodeljen status zbog ograničenog znanja nadležnih organa o postojanju priznatih lica bez državljanstva i srodnih prava.⁴⁴⁹

445 Ministarstvo unutrašnjih poslova (2024), [godišnji statistički izveštaj 2023.](#)

446 CRPK (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

447 CRPK (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

448 CRPK (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

449 CRPK (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

323. Neregistrovani pojedinci se susreću sa značajnim izazovima u sudskim postupcima. Jedno od primarnih pitanja je da se pravnim sporovima u vezi sa pitanjima identiteta često gubi prioritet, što dovodi do produženih nerešenih slučajeva. Ovaj nedostatak određivanja prioriteta pogoršava poteškoće sa kojima se suočavaju oni koji su u opasnosti od toga da budu apatridi, jer njihovi predmeti ostaju nerešeni tokom dužeg perioda. Dalje, administrativni organi često zanemaruju sudske preporuke, što dovodi do ponovnog pokretanja procesa koji odlaže rešavanje i ostavlja pojedince bez pravnog identiteta i pristupa osnovnim pravima na duži period.⁴⁵⁰

324. Stalni izazov na Kosovu, posebno za marginalizovane zajednice kao što su Romi, Aškalije i Egipćani, je ograničena dostupnost informacija i podataka o neregistrovanim pojedincima. Vlasti trenutno nemaju zvaničan broj lica koja nisu registrovana po rođenju. Iako je ovo pitanje razmatrano u više navrata (popis 2011. i istraživanje 2015/2016. sa fokusom na zajednice Roma, Aškalijske i Egipćana), još uvek ne postoji zvanični statistički pregled pogođenih osoba. Nedostatak podataka i reaktivan pristup institucija u identifikaciji neregistrovanih doveo je do toga da mnoga odrasla i maloletna lica u ovim zajednicama godinama ostaju neregistrovana i lišena osnovnih prava zbog nepostojanja dokumenata koji dokazuju njihovo rođenje ili nacionalnost.

325. NVO Program za građanska prava Kosovo (CRP/K) u bliskoj saradnji sa UNHCR-om uporno naglašava izazove sa kojima se suočavaju neregistrovani pojedinci koji su u opasnosti od statusa apatrida, podstičući vlasti da preduzmu akciju naglašavajući odgovornost kosovskih institucija u rešavanju problema sa početnim dokumentima i ohrabrujući razvoj sistemskog mehanizma za identifikaciju, prevenciju, smanjenje i zaštitu neregistrovanih lica. Ponovo je naglašen značaj dosledne primene zakonodavnog okvira, uz jedinstveno tumačenje pravnih normi usklađenih sa međunarodnim standardima. Dalje, uvršten je u Strategiju za unapređenje prava romske i aškalijske zajednice.⁴⁵¹

326. Pojedinci u opasnosti od toga da postanu apatridi u velikoj meri zavise od pravne pomoći koju pružaju nevladine organizacije, pošto kriterijumi za kvalifikovanost Agencije za besplatnu pravnu pomoć isključuju neregistrovana punoletna lica koja nemaju lični dokument. NVO CRP/K, uz podršku UNHCR-a, bila je ključna u pružanju pravne pomoći i sudskog zastupanja za neregistrovane osobe, osiguravajući da njihova prava budu priznata u administrativnim procesima. U 2023. godini, NVO CRP/K je podržala 140 osoba sa kasnom registracijom i državljanstvom i identifikovala preko 100 neregistrovanih pojedinaca kojima je potrebna besplatna pravna pomoć, efikasno rešavajući različite izazove koje nosi status apatrida i utičući na različite demografije, uključujući žene, muškarce, decu i ranjive grupe kao što su starije osobe. Kosovo je učinilo značajne korake u stvaranju pravnog okvira za zaštitu onih koji su u opasnosti od toga da budu apatridi, obezbeđujući prava kao što su registracija rođenja, sticanje državljanstva i pristup procedurama za utvrđivanje statusa apatrida, istovremeno promovisući ravnopravnost polova, etničke pripadnosti, rase i vere.⁴⁵²

327. Institucionalni mehanizmi odgovorni za pomoć povratnicima i interno raseljenim licima (IRL) definisani su Uredbom br. 01/2018 o povratku raseljenih lica i trajnim rešenjima. Kao i prethodnih

450 CRPK (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

451 Kancelarija premijera (2024), [Strategy for Advancing the Rights of the Roma and Ashkali Communities in the Republic of Kosovo for the Period 2022-2026 and its Action Plan for the Period of 2022-2024-1.pdf](#) (rks-gov.net).

452 CRPK (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

godina, MCoR ne daje prioritet slučajevima na osnovu kriterijuma ugroženosti pri pružanju pomoći, prema članu 10. U poređenju sa prethodnim izveštajem, koji je uočio nedostatak etničke raznolikosti u Centralnoj komisiji za reviziju, 2023. godine, Ministarstvo za zajednice i povratak je ponovo imenovalo članove Centralne komisije za reviziju osiguravajući raznovrsnu etničku zastupljenost u svom sastavu.⁴⁵³ Krajem godine, VK je osnovala Centralnu žalbenu komisiju, koja ima mandat da razmatra tužbe protiv Centralne komisije za razmatranje. Ministarstvo za zajednice i povratak je završilo Strategiju za zaštitu i unapređenje prava zajednica 2023-2027, koja je objavljena u decembru 2023. godine.⁴⁵⁴

328. Projekte pomoći u stambenom zbrinjavanju koji imaju za cilj da obezbede trajna stambena rešenja za povratničke porodice uglavnom finansira i sprovodi međunarodna zajednica uz kočešće Ministarstva za zajednice i povratak. U skladu sa odredbama br. 04/L-013 o katastru, obavezna registracija svake izgrađene stambene jedinice u katastarskom registru je imperativ, kako bi se osiguralo da se imovinska prava mogu u potpunosti ostvariti i pozvati na pravnu zaštitu kada je to potrebno. Neregistracija izgrađenih kuća znači da ovi objekti pravno ne postoje i kao takvi onemogućavaju pravnu zaštitu objekata, kao i svih drugih srodnih prava koja su usko povezana sa pravom svojine. Uočeni izazovi u vezi sa neregistracijom izgrađenih humanitarnih stambenih jedinica odnose se na složene pravne procedure, finansijske implikacije, ljudske i tehničke kapacitete na opštinskom nivou i nedostatak informacija/dokumentacije. Ovi izazovi kolektivno ometaju realizaciju zakonskih obaveza u vezi sa katastarskim upisom i ometaju sveobuhvatnu zaštitu imovinskih prava povratničkih porodica.⁴⁵⁵

329. Iznajmljivanje smeštaja je jedna od šema za pružanje smeštaja i stambene pomoći prema Uredbi br. 01/2018 o povratku raseljenih lica i trajnim rešenjima.⁴⁵⁶ Zakupnina je predviđena kao privremena mera smeštaja za povratnike dok se ne pronađe trajno rešenje za smeštaj. Zakupnina za povratnike teške (teške) kategorije⁴⁵⁷ obezbeđuje se za period od 3 do 12 meseci, zavisno od finansijskih mogućnosti Ministarstva za zajednice i povratak.⁴⁵⁸ Po isteku roka za smeštaj, nadležna opština će obezbediti smeštaj kroz programe socijalnog stanovanja u skladu sa važećim zakonom.⁴⁵⁹

330. Ugrožene povratničke porodice, uglavnom iz zajednica K-Roma, K-Aškalijska i K-Egipćana, nastavljaju da žive u iznajmljenom smeštaju uz veoma ograničenu i/ili nikakvu pomoć relevantnih vlasti, iako je to predviđeno zakonodavnim okvirom. Njihovu ionako krhku situaciju dodatno pogoršavaju dodatne poteškoće povezane sa troškovima zakupnine i odsustvom smislenih trajnih stambenih rešenja. Važno je dodati da je većina ovih porodica procenjena i odobrena za stambena rešenja, međutim, iako je prošao niz godina rešenja još nisu ni na pomolu.⁴⁶⁰

453 AT (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

454 AT (2022), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2022.

455 AT (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

456 Uredba br. 01/2018 o povratku raseljenih lica i trajnim rešenjima, član 15, dostupno na: <https://gzk.rks-gov.net/ActDetail.aspx?ActID=15942>

457 Ibid, Član 10, stav 2, predviđa kategorije ugroženosti povratničkih porodica na osnovu procene koja može biti kao što je navedeno u pod-stavu 2.1 ozbiljna, 2,2 umerena i 2,3 niska ranjivost.

458 Ibid, Član 15, stav 2.2.5.

459 AT (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

460 AT (2023), [Izveštaj: Trajna stambena rešenja povezana sa imovinskim pravima i izazovi povezani sa njima na Kosovu](#).

331. Vredi napomenuti da svi povratnici koji borave u privatno iznajmljenom smeštaju to čine bez obezbeđenja formalnih ugovora o zakupu. Ovaj nedostatak pravne dokumentacije povremeno onemogućava njihovu mogućnost da pristupe programima socijalne pomoći i obezbede bilo koji drugi vid zaštite. Ova prepreka je direktna posledica njihovog neizvesnog stambenog statusa.

332. Stupanjem na snagu Zakona br. 08/L-176 o izmenama i dopunama zakona koji sadrže posebne administrativne postupke i njihovo usklađivanje sa Zakonom br. 05/L-031 o opštem upravnom postupku, uslovi za registraciju imovinskih prava uz plaćanje otklonjeni su dugovi za porez na imovinu. Takođe, ne postoje uslovi od strane opština za dugovanje računa za smeće. Pitanje ostaje nerešeno zbog administrativnih/birokratskih procedura opština. Proces registracije prava na korišćenje imovine korisnika donatorskih stambenih programa na opštinskom zemljištu u opštinskim katastarskim knjigama u južnoj Mitrovici i dalje je nerešen. Ukupno 288 kuća je izgrađeno u naselju „Rasadnik“ za zajednice K-Roma, K-Aškalija i K-Egipćana preko različitih međunarodnih donatora. Registracija 74 predmeta, za koje je Opštinsko odeljenje za urbanizam prikupilo relevantnu dokumentaciju, prvobitno je bila u zastoju zbog zakonskih prepreka; sa njihovim uklanjanjem, opština je preduzela relevantne administrativne radnje. Dotične porodice osećaju se nesigurno jer ne poseduju relevantnu imovinsku dokumentaciju koja će im omogućiti bezbedno i nesmetano korišćenje imovine.⁴⁶¹

333. Brojni povratnici bez zemlje strpljivo su čekali trajna rešenja u periodu od 2017. do 2023. godine, uprkos postojanju relevantnog zakonskog okvira i pokretanju različitih projekata socijalnog stanovanja. Iako zakonodavni okvir nalaže opštinama da procene potrebe socijalnog stanovanja, preduzete su minimalne mere. Pojavile su se različite zabrinutosti, koje obuhvataju nedostatak napretka u proceni stambenih potreba, razvoj opštinskih programa socijalnog stanovanja, nepostojanje funkcionalne baze podataka o socijalnom stanovanju i nedostatak efikasnih inicijativa za prikupljanje sredstava od strane opština za sprovođenje programa socijalnog stanovanja. Članovi 20 i 25 Zakona br. 03/L-164 o finansiranju specifičnih stambenih programa⁴⁶² navode obavezu opština da sprovode procene stambenih potreba u okviru svojih odgovarajućih oblasti odgovornosti. Nakon ovih procena, od opština se zahteva da razviju trogodišnju stambenu strategiju, koja se bavi elementima kao što su stambene potrebe, zahtevi za finansiranjem i identifikacija raspoloživog zemljišta za izgradnju socijalnih stanova. Nalazi ankete pokazuju da su nedostupne informacije o potrebama povratnika i raseljenih porodica u socijalnom stanovanju, što se za rezultat nedovoljno odražava u opštinskim stambenim strategijama.⁴⁶³ Opštine se suočavaju sa ograničenim posedom opštinskog zemljišta i zakonodavnim izazovima pri dodeli opštinskog zemljišta po pojedinačnim zahtevima.⁴⁶⁴

334. Širom Kosova postoji ukupno 89 porodica bez zemlje, uglavnom iz zajednica K-Roma, K-Aškalija i K-Egipćana povratnika/IRL. Većina ovih povratničkih porodica trenutno živi u privatnom smeštaju, a njihovi izazovni socijalno-ekonomski uslovi otežavaju im da priušte troškove stanarine i komunalije.⁴⁶⁵

461 AT (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

462 AT (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

463 AT (2023), [Izveštaj: Trajna stambena rešenja povezana sa imovinskim pravima i izazovi povezani sa njima na Kosovu](#)

464 AT (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

465 AT (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

335. Nivo poverenja među povratnicima prema ključnim institucijama varira među etničkim zajednicama, a jezičke barijere i nedostatak podrške za reintegraciju/ekonomske mogućnosti identifikovani su kao značajni izazovi. Na nekim od teških lokacija i dalje postoje trvenja između potencijalnih povratnika i zajednice koja ih prima, zbog navodnih nerazjašnjenih ratnih zločina ili slučajeva nestalih osoba. Prijavljeni su bezbednosni incidenti, pod uticajem političke klime i dijaloga, koji utiču na percepciju bezbednosti u zajednicama povratnika. Postoji ograničena interakcija i aktivnosti između žena/mladih povratnika sa zajednicama domaćinima, što ukazuje na potencijalne praznine u kulturnoj razmeni i razumevanju. Značajan broj povratničkih porodica preselio se u mesto raseljenja zbog zdravstvenih problema, izazova u obezbeđivanju zaposlenja, obrazovnih faktora, poteškoća u procesu reintegracije i posedovanja imovine u raseljenju.⁴⁶⁶

336. Povratnici K-Srbi su i dalje meta krađa, kamenovanja, oštećenja imovine i zastrašivanja, stvarajući tako negativnu percepciju o bezbednosnoj situaciji i utiču na proces pomirenja. K-Srbi povratnici tvrde da većina slučajeva ostaje nerešena i da nema redovnih povratnih informacija od policije o statusu slučaja. Prema nevladinoj organizaciji napredujemo zajedno (AT) bilo je 17 bezbednosnih incidenata usmerenih na povratničku zajednicu.⁴⁶⁷

337. Zbog izazova reintegracije, porodice koje su suočene sa siromaštvom i nezaposlenošću jednostavno nemaju interesa da se upoznaju sa pravima dece. Dece se koriste za ulično prosjačenje, prikupljanje sirovina kako bi ostvarila prihode za porodice, pa su prinuđena da prekinu školovanje ili da ne pohađaju redovno obrazovanje. Postoji 11 dece povratnika koja su bila uključena u dečiji rad u različitim oblicima, uglavnom iz zajednica K-Roma, K-Aškalija i K-Egipćana. Kosovo je postiglo napredak u rešavanju problema zaštite dece i njihovih prava kroz usvajanje Zakona br. 06/L-084 o zaštiti dece, ali ostaje da se uradi više da se spreči i efikasno odgovori na zlostavljanje, eksploataciju i nemar prema deci.⁴⁶⁸

338. Zbog nedostatka obrazovanja i specifične stručne obuke, povratnici K-Romi, K-Aškalije i K-Egipćani suočavaju se sa izazovima da pronađu održiv način za život ili odgovarajuće zaposlenje. Stručna obuka se nudi besplatno, međutim, u sedam centara na Kosovu nedostaju treneri za najpotrebniju obuku, liste čekanja su dugačke i obično je potrebno više od šest (6) meseci da se započne obuka. Osim toga, život u udaljenim selima zahteva dodatnu potrošnju za prevoz sve dok traje obuka.⁴⁶⁹

339. Većina članova koji primaju socijalnu pomoć ne stupaju u formalni radni odnos, bojeći se isključenja iz socijalne šeme i znajući da većina njih nema siguran i dugoročan posao, kao takvi se uglavnom angažuju u sezonskim i privremenim neformalnim poslovima. radnih odnosa. Ova grupa je izjavila da postoje i prepreke za njihovo zapošljavanje u javnom sektoru koje su vezane za tražene kriterijume adekvatnog obrazovanja i prethodnog radnog iskustva koje nemaju. Ovo ograničava njihove izgleda za stabilne i sigurne poslove u javnom sektoru.⁴⁷⁰

466 AT (2023), [Izveštaj: Socijalna kohezija povratnika na Kosovu.](#)

467 AT (2023), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

468 AT (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

469 AT (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

470 AT (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima 2023.

340. Preporuke

- Uprkos činjenici da su kosovske institucije preduzele prve korake ka integraciji priznatih izbeglica na Kosovu, potrebna je dalja institucionalna podrška za njihovo uključivanje u društveno-ekonomske prilike;
- Ministarstvo unutrašnjih poslova treba da obezbedi pristup pravima i osnovnim uslugama za sve tražioce azila i izbeglice na blagovremen i koordinisan način;
- Ministarstvo unutrašnjih poslova treba da unapredi međuinstitucionalnu saradnju i koordinaciju kako bi efikasno odgovorilo na potrebe i zahteve priznatih izbeglica i lica sa statusom supsidijarne zaštite na Kosovu za njihovu pravnu i socio-ekonomsku integraciju i zaštitu;
- Civilni registri treba da razviju sistematski pristup za identifikaciju, prevenciju, smanjenje i zaštitu neregistrovanih lica na Kosovu kako bi identifikovali neregistrovana lica;
- Javne institucije Kosova treba da minimiziraju pravne prepreke za ona neregistrovana lica koja nemaju kompletan set dokazne dokumentacije, omogućavajući na taj način kasnu registraciju rođenja prema odredbama datim u Administrativnom uputstvu br. 24/2015 o kasnoj registraciji u matične knjige civilnog statusa posebno član 10;
- Pravosudni sistem na Kosovu treba da usvoji proaktivniji pristup u upravljanju predmetima i rešavanju administrativnih sukoba. Primenom ovakvih mera, sudski proces može postati efikasniji i brži, a efikasnost pravosudnog sistema u rešavanju upravnih predmeta može biti značajno poboljšana;
- Državni službenici i pružaoci usluga treba da budu upoznati sa licima bez državljanstva i njihovim pravima kroz programe obuke koji mogu poboljšati kapacitete državnih službenika da efikasno pomažu licima bez državljanstva;
- Ministarstvo unutrašnjih poslova treba da utvrdi broj porodica koje su imale koristi od stambenih jedinica (sa ili bez građevinske dozvole) i da upiše katastarske knjige;
- Ministarstvo unutrašnjih poslova treba da implementira postojeći zakonski okvir kako bi osiguralo da sve uključene strane budu upoznate sa zakonskim obavezama prije, tokom i nakon izgradnje stambene jedinice;
- Opštinske kancelarije za zajednice i povratak i Ministarstvo za zajednice i povratak treba da razviju inkluzivnu listu za praćenje svih povratnika bez imovine i pripadnika ugroženih zajednica radi zalaganja za potencijalne predloge projekata za socijalno stanovanje;
- Ministarstvo za prostorno planiranje, životnu sredinu i infrastrukturu treba da uključi povratnike/raseljena lica kao posebnu kategoriju u podzakonske akte novog Zakona o socijalnom stanovanju;
- VK treba da ojača podršku zajednicama povratnika, obezbeđujući da programi pomoći budu efikasni i odgovaraju potrebama zajednice;
- VK treba da obezbedi programe poznavanja jezika kako bi se prevazišle jezičke barijere koje ometaju efektivnu komunikaciju i reintegraciju.

8. Odeljak D: VIŠESLOJNA PITANJA/PITANJA SPECIFIČNIH LJUDSKIH PRAVA

8.1 Tranziciona pravda i ljudska prava

341. Definicija tranzicione pravde u ovom dokumentu proizilazi iz OHCHR-a, koji je definiše u odnosu na ljudska prava kao cilj da se „pruži priznanje žrtvama, poveća poverenje pojedinaca u državne institucije, ojača poštovanje ljudskih prava i promoviše vladavina zakona kao korak ka pomirenju i sprečavanju novih kršenja”.⁴⁷¹ Sveobuhvatan pristup tranzicionoj pravdi može olakšati procese pomirenja i doprineti transformaciji kosovskog društva u inkluzivniju državu koju dele sve etničke zajednice.

342. Zakonodavni okvir koji se bavi tranzicionom pravdom u kontekstu sukoba na Kosovu uključuje Zakon br. 05/L-060 o sudskoj medicini, koji je na snazi od aprila 2016. godine, kojim se osniva Institut za sudsku medicinu koji mu daje zadatak da locira, ekshumira i utvrdi sudbinu nestalih lica. Član 15. naglašava saradnju sa porodicama i relevantnim organizacijama. Drugo, Zakon br. 04/L-172 o izmenama i dopunama Zakona br. 04/L-054 o statusu i pravima palih boraca, invalida, boraca, pripadnika Oslobođilačke vojske Kosova, žrtava seksualnog nasilja u ratu, Civilne žrtve rata i njihove porodice govori o seksualnom nasilju vezanom za sukobe. Međutim, ovaj zakon predstavlja izazove, jer ograničava prepoznavanje na incidente neposredno nakon oružanog sukoba 1998-1999. godine.

343. Vlada Kosova je 2021. godine imenovala Radnu grupu eksperata za razvoj sveobuhvatne strategije tranzicione pravde koja je trebalo da „ujedini sve prethodne inicijative”,⁴⁷² a 2023. je razvijen novi nacrt koji čeka na odobrenje.⁴⁷³ Međutim, kao što je navedeno u prethodnim izveštajima (2021. i 2022.) većina dosadašnjih inicijativa je bila manjkava zbog nedostatka političke volje i ozbiljnog angažovanja relevantnih aktera da se donese konkretan akcioni plan. Posebno, kao i kod drugih vlada, sadašnja VK je ukinula prethodne formalne inicijative i počela iznova. Kontinuirano negiranje prethodnih projekata u korist novoosnovanih inicijativa negativno utiče na oblast suočavanja sa prošlošću (DwP) i ometa pozitivan napredak.⁴⁷⁴

344. Godine 2023. Fond za humanitarno pravo Kosovo (HLCK) objavio je sveobuhvatan izveštaj u kome se razjašnjavaju nedavne inicijative koje je VK sprovodila u vezi sa tretmanom prošlosti, zajedno sa procenom trenutnog statusa njihove implementacije.⁴⁷⁵ Izveštaj daje pregled trenutnog

471 OKLjP (2022), [tranziciona pravda i ljudska prava](#).

472 Premijer Aljbin (Albin) Kurti (2021) citiran u Osoriju (2022) za Centar za humanitarno pravo Kosovo (HLCK), [U smeru strategije za tranziciju pravdu na Kosovu](#).

473 YIHR (2023), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

474 Nora Ahmetaj (2023), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

475 HLC Kosovo (2023), [Trenutne državne inicijative za suočavanje sa prošlošću](#).

stanja za sledeće inicijative: Institut za zločine počinjene tokom rata na Kosovu, Komisija za istinu i pomirenje, Nacionalna strategija za tranzicionu pravdu, Državna komisija za istraživanje, registraciju/popis, procenu i dokumentaciju kulturno-istorijskog nasleđa uništenog tokom rata 1998-1999, Zakon o nestalim licima, Spomen-obeležje za decu stradalu u ratu na Kosovu 1998-1999 i Muzej za dokumentovanje i prezentaciju zločina bivše Jugoslavije i Srbije protiv Albanaca na Kosovu. Analiza HLCK u vezi sa trenutnim državnim inicijativama o suočavanju s prošlošću otkriva značajno povećanje napora političkih i vladinih aktera poslednjih godina. Međutim, ovim inicijativama nedostaje konsultacija sa relevantnim grupama, što predstavlja potencijalni rizik za održivu političku volju. Pored toga, nedostatak javne transparentnosti otežava pružanje tačnih informacija stanovnicima. Izveštaj preporučuje povećanje transparentnosti u uspostavljenim inicijativama i podsticanje veće uključenosti organizacija posvećenih suočavanju sa prošlošću u srodnim procesima.⁴⁷⁶

345. Institut za zločine počinjene tokom rata na Kosovu, operacionalizovan da dokumentuje i čuva kolektivno pamćenje, nastao je kao inicijativa Ministarstva pravde. Skupština Kosova usvojila je Nacrt zakona u drugom čitanju 13. jula 2023. godine i imenovan je novi direktor.⁴⁷⁷

346. Dalje, HLCK podvlači poteškoće VK u formulisanju sveobuhvatne strategije tranzicione pravde što dovodi do nedostatka kohezivne interakcije između postojećih mehanizama za suočavanje sa prošlošću. Neuspeli pokušaj u 2012. da se kreira takva strategija u okviru međuresorske grupe podstakao je novu inicijativu Ministarstva pravde 2021. Ovom inicijativom je osnovana Radna grupa koju čine predstavnici javnih institucija, akademskih institucija i civilnog društva. Održano je preko 30 sastanaka tokom procesa izrade nacrtu, sa fokusom na angažovanje većinskih i nevećinskih zajednica. Nastala Nacionalna strategija za tranzicionu pravdu ima za cilj da obezbedi okvir za rešavanje kršenja ljudskih prava i međunarodnog humanitarnog prava, naglašavajući prava žrtava i izgradnju mirne budućnosti. Nacrt uključuje strateške ciljeve u oblastima kao što su utvrđivanje istine, krivično pravosuđe, reparacije i institucionalne reforme, u skladu sa državnim obavezama. Nacrt dokumenta je prošao javne konsultacije od 15. maja do 2. juna 2023. godine, a na radionici održanoj 26. juna razmatrane su povratne informacije. Od 2023. godine čeka se finalizacija Nacionalne strategije za tranzicionu pravdu.⁴⁷⁸ Prema BIRN-u (2024), Ministarstvo pravde će usvojiti Strategiju tranzicione pravde u januaru 2024.⁴⁷⁹ U nedostatku konsultacija sa relevantnim akterima u oblasti ljudskih prava, strategija obuhvata i pitanja koja se odnose na krivično pravosuđe. U idealnom slučaju, do ove integracije ne bi trebalo da dođe, s obzirom na to da je nadzor nad ovim domenom tradicionalno bio u nadležnosti hibridnih sudova, UNMIK-a, EULEX-a i Specijalnog tužilaštva Kosova u poslednjih 25 godina.⁴⁸⁰

347. Kako se dalje navodi u izveštaju HLCK, Državna komisija za istraživanje i dokumentovanje objekata kulturno-istorijskog nasleđa uništenih tokom rata na Kosovu 1998-1999. osnovana je odlukom Vlade 14. jula 2021. godine. Njena svrha je sprovođenje sveobuhvatnog istraživanja, prikupiti dokaze i dokumentovati uništavanje kulturnih i istorijskih objekata tokom sukoba. Komisija ima zadatak da izradi završni izveštaj, proceni štetu i utvrdi istorijski, kulturni, društveni i duhovni značaj uništenih lokaliteta. Izmene i dopune osnivanja Komisije izvršene su 26. januara

476 HLC Kosovo (2023), [Trenutne državne inicijative za suočavanje sa prošlošću](#).

477 HLC Kosovo (2023), [Trenutne državne inicijative za suočavanje sa prošlošću](#).

478 HLC Kosovo (2023), [Trenutne državne inicijative za suočavanje sa prošlošću](#).

479 Balkan Insight (2024), [BIRN proveru činjenica: Da li je prva kosovska Strategija za tranzicionu pravdu vredna čekanja?](#)

480 Ahmetaj, N. (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

2022. godine, uključujući izmene njenih članova. Ministar kulture, omladine i sporta je do kraja 2022. godine saopštio da je Komisija sačinila preliminarni izveštaj u kojem je u bazi podataka identifikovano više od 1.300 uništenih lokaliteta, kao i brojni dokumenti i artefakti koje poseduje Srbija. Međutim, izveštaj još uvek nije objavljen zbog zahteva poverljivosti. Šefica Komisije Đejljane Hodža navela je da se od septembra 2021. do marta 2023. godine intenzivno radilo na identifikaciji, dokumentovanju i proceni štete. Komisija je u martu 2023. godine završila sveobuhvatan izveštaj sa evidencijom o šteti, uključujući procene u preliminarnim novčanim vrednostima, i dostavila ga, zajedno sa preporukama Vladi za dalje postupanje.⁴⁸¹

348. Zakon br. 03/L-023 o nestalim licima, koji štiti prava nestalih i njihovih porodica, posebno onih koji su nestali kao rezultat sukoba na Kosovu 1998-1999, suočio se sa nezadovoljstvom, što je izazvalo potrebu za izmenama (videti i prethodne izveštaje za 2021. i 2022.). Nakon konsultacija 4. juna 2018. godine, odlukom Vlade formirana je grupa za izradu Koncept dokumenta za nestala lica, odobrenog 18. juna 2019. godine. To je dovelo do formiranja Komisije za izmene i dopune Zakona o nestalim licima. Prema HLCK-u, rad komisije naišao je na kritike zbog slabog intenziteta. U Konceptu su istaknute nedostatke postojećeg zakona u zadovoljavanju potreba članova porodice i generiranju nejednakog tretmana među kategorijama koje su izašle iz rata. Kašnjenja u izmenama dovela su do zahteva Vladine komisije za nestala lica 11. marta 2020. godine u kojem se traži ponovno pokretanje postupka. Radna grupa je sazvana 15. septembra 2021. godine radi finalizacije Nacrta zakona o izmenama i dopunama Zakona o nestalim licima. Na sastanku održanom 31. maja 2023. godine, odbor Skupštine Kosova za ljudska prava raspravljao je o nacrtu zakona, najavljujući blizinu finalizacije, ali je primetio kašnjenja zbog neslaganja oko zahteva porodice. Od 2023. godine, Nacrt zakona tek treba da bude obrađen.⁴⁸²

349. Nepodudarnosti u sadašnjem zakonskom okviru odnose se na odredbe koje osiguravaju reparacije za sve žrtve sukoba, posebno one koje su pretrpele povrede nakon zvaničnog završetka rata u junu 1999. (vidi i prethodne izveštaje OCD za 2021. i 2022.). Postoji kontradikcija između Zakona br. 04/L-023 o nestalim licima i Zakona br. 04/L-037 o civilnim žrtvama, stvarajući izazove za porodice pojedinaca koji su nestali između januara 1998. i decembra 1999.⁴⁸³ Iako ispunjavaju uslove za socijalnu pomoć, kada se pronađe i identifikuje nestala osoba, ona ne ulazi u spisak civilnih žrtava rata, što rezultira ukidanjem beneficija za njihove porodice. Strategija tranzicione pravde ima za cilj da olakša registraciju penzionisanih preživelih iz rata ili rođaka žrtava rata da traže i penzije i socijalna davanja. Trenutno moraju izabrati jedno ili drugo. Izveštaj Saveta za ljudska prava UN za 2023. naglašava neophodnost funkcionalnog pravnog okvira o reparacijama koji priznaje sve kategorije ratnih žrtava, a koji se proteže od juna 1999. do decembra 2000. godine.⁴⁸⁴

350. Zagovaranje od strane organizacija civilnog društva i porodica žrtava i nestalih lica na Kosovu uporno i kontinuirano traže produženje roka za registraciju za preživelih i preko trenutnog vremenskog okvira.⁴⁸⁵ Oslanjajući se na mnoštvo dokumentovanih slučajeva, KRCT je proaktivno

481 HLC Kosovo (2023), [Trenutne državne inicijative za suočavanje sa prošlošću.](#)

482 HLC Kosovo (2023), [Trenutne državne inicijative za suočavanje sa prošlošću.](#)

483 Balkan Insight (2024), [BIRN provera činjenica: Da li je prva kosovska Strategija za tranzicionu pravdu vredna čekanja?](#)

484 Balkan Insight (2024), [BBIRN provera činjenica: Da li je prva kosovska Strategija za tranzicionu pravdu vredna čekanja](#)

485 Balkan Insight (2024), [BIRN provera činjenica: Da li je prva kosovska Strategija za tranzicionu pravdu vredna čekanja](#)

izdao preporuke za zakonske izmene usmerene ka poslanicima Skupštine Kosova. Ove preporuke zalažu se za produženje mandata Vladine komisije, preispitivanje vremenskog okvira za slučajeve silovanja, priznavanje prava žrtava na besplatne zdravstvene usluge, posebno obraćanje pažnje na decu rođenu nakon silovanja, rešavanje odsustva drugostepenog postupka, razmatranje žalbi i ubrzavanje predugog perioda čekanja za ostvarivanje prava i beneficija od momenta podnošenja zahteva.⁴⁸⁶

351. Lideri Kosova i Srbije, u sporazumu o normalizaciji odnosa iz 2023. godine, obavezali su se da će usvojiti deklaraciju o nestalim licima, posebno usmerenu na lociranje tela preostalih 1.600 ljudi koji su nestali 1998-99.⁴⁸⁷ Ipak, do sada napredak tek treba da bude postignut i delegacije tek treba da nastave sa radom u bilateralnoj radnoj grupi Priština-Beograd za nestala lica, koja je u ćorsokaku od juna 2021. Tretiranje pitanja nestalih osoba kao pitanja Hitno je neophodno da se odgovori porodicama koje čekaju skoro 25 godina, naglašavajući humanitarni imperativ nad političkim ciljevima.⁴⁸⁸ Ipak, uprkos ovim obnovljenim obećanjima, politizacija ovog pitanja ostaje glavna prepreka stvarnom napretku u otkrivanju slučajeva nestalih osoba.⁴⁸⁹

352. U junu 2022. Vlada Kosova odlučila je da osnuje Ministarsku komisiju za Memorijal za decu ubijenu tokom rata na Kosovu 1998-1999. Ova Komisija, kojom predsedava premijer, uključivala je članove iz različitih ministarstava. Komisija je 13. oktobra 2022. godine formirala Radnu grupu na čijem je čelu kasnije, 13. decembra 2022. godine, dobila saglasnost na Akcioni plan izgradnje Spomen-obeležja. U januaru 2023. Ministarstvo kulture, omladine i sporta (MKOS) objavilo je javni poziv nevladinim organizacijama za sprovođenje projekta konsultovanja preživelih i porodica pogođenih ratom 1998-1999. Memorandum o razumevanju potpisan je 16. marta 2023. godine između MKOS-a i Univerziteta u Prištini za konsultacije i izradu narativnog dokumenta o memorijalizaciji dece ubijene i nestale tokom rata. Filozofski fakultet je, u okviru ove saradnje, pokrenuo poziv studentima 25. marta 2023. godine da konsultuju preživele i porodice, što je na kraju dovelo do objavljivanja međunarodnog konkursa za dizajn projekta Dečiji memorijal.

353. Muzej za dokumentovanje i predstavljanje zločina koje su počinili bivša Jugoslavija i Srbija nad Albancima na Kosovu je još jedna inicijativa koju vodi MKOS. VK je 7. juna 2023. osnovala Radnu grupu koja je imala zadatak da izradi koncept dokumenta za osnivanje muzeja. Mandat Radne grupe se završava usvajanjem Koncept dokumenta. MKOS je 7. avgusta 2023. pozvalo OCD da predlože odgovarajuće kandidate za Radnu grupu. Ovi nominovani će doprineti osmišljavanju koncepta Muzeja, naglašavajući pristup saradnje koji uključuje različite zainteresovane strane.⁴⁹⁰

354. NVO HLCK je pratila nedavna dešavanja u procesiranju ratnih zločina, pokrivajući optužnice i osude od strane Kancelarije specijalnog tužilaštva Republike Kosovo i ažurirane slučajeve pred Kosovskim specijalističkim komorama. Posebno odeljenje Osnovnog suda u Prištini otkriva da je Specijalno tužilaštvo (STK) Republike Kosovo od januara 2023. do 7. decembra 2023. godine podiglo šest optužnica protiv pripadnika Vojske Srbije za ratne zločine, uz sedam optužnica. u odsustvu protiv osam lica. Takođe, dva pripadnika Vojske Srbije su pravosnažnim presudama osuđena za ratne zločine u ovom periodu. Prelazeći na Kosovska specijalizovana veća i Specijalno tužilaštvo

486 KRCT (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

487 Balkan Insight (2024), [Kosovo i Srbija moraju da ispune svoja obećanja u vezi sa nestalim licima.](#)

488 Balkan Insight (2024), [Kosovo i Srbija moraju da ispune svoja obećanja u vezi sa nestalim licima.](#)

489 Vidi takođe izveštaje iz 2022. i 2021. za slične komentare odgovarajućih OCD.

490 Balkan Insight (2024), [Kosovo i Srbija moraju da ispune svoja obećanja u vezi sa nestalim licima.](#)

(SPO), HLCK izveštava da je SPO do 14. decembra 2023. godine podigao dve nove optužnice protiv Sabita Januzija, Ismeta Bahtijarija i Hadžija Šalje. SPO takođe istražuje dve nove optužnice protiv Isnija Kilaja i Dritana Godžaja. Dva tekuća procesa na prvom nivou uključuju slučajeve Hašima Tačija i dr. i slučaj protiv Pjetera Šalje (Shala). Žalbena veća su 14. decembra donela presudu kojom je Salihu Mustafi kazna smanjena sa 26 na 22 godine. Još jedan slučaj je okončan pravosnažnom odlukom kojom su okrivljeni Hisni Gucati i Nasim Haradinaj proglašeni krivima, što je rezultiralo 4,5 godine zatvora i novčanom kaznom od 100 evra. Nasim Haradinaj je pušten na slobodu 14. decembra. Sveukupno, pred Kosovskim specijalizovanim većima ima osam predmeta, od kojih su dva u suđenju na prvom nivou, dva u izvršenju presude, dva u prekrivičnom i dva u istražnom postupku.⁴⁹¹

355. Kosovski centar za rehabilitaciju žrtava torture (KRCT), u saradnji sa drugim cenjenim nevladinim organizacijama kao što su Centar za promociju ženskih prava (CPVR), Medica Kosova i Medica Gjakova, je propisno ovlašćen od strane Ministarstva rada i socijalnog staranja dokumentovati slučajeve seksualnog nasilja. Zajedno su zabeležili zapanjujućih 1.300 slučajeva seksualnog nasilja koji se desio tokom mučnog perioda rata (1998-1999).⁴⁹²

356. Dalje, NVO KRCT, NVO Medica Kosova i druge srodne NVO su odigrale ključnu ulogu u 2023. godini obezbeđujući priznanje za 53 žrtve ratnog silovanja, dok su direktno podržavale 45 drugih tokom faze prijave. Preko 100 pravnih usluga pruženo je žrtvama seksualnog nasilja u ratu.⁴⁹³

357. Ova sveobuhvatna dokumentacija prevazilazi komunalne i geografske granice, obuhvatajući sve zajednice i lokacije na kojima su se ovi odvrtni činovi dogodili u kontekstu rata. Značajno je da ova dokumentacija prevazilazi rokove predviđene Zakonom o civilnim žrtvama rata, pa tako obuhvata i žrtve seksualnog nasilja tokom rata na Kosovu (27.02.1998-20.06.1999). Pored toga, uključuje slučajeve seksualnog ratnog nasilja koje je, nažalost, odbacila Vladina Komisija za priznavanje i verifikaciju statusa lica silovanih tokom rata na Kosovu.⁴⁹⁴

358. Naime, rok za podnošenje zahteva za priznavanje statusa žrtve je produžen sa prethodnog roka od 5. februara 2023. godine na 15. maj 2025. godine, uz mogućnost odlaganja za još dve godine. Nevladine organizacije KRCT, Centar za promociju ženskih prava (CPVR), Medica Kosova i Medica Đakovica nastavljaju da se zalažu za neograničen rok za prijavu kako bi se uskladili sa međunarodnim pravom i zadovoljili potrebe i osetljivost žrtava.⁴⁹⁵

359. NVO KRCT organizovala je 30. novembra 2023. Međunarodnu konferenciju o obrascima seksualnog nasilja nad muškarcima i dečacima u vezi sa sukobom. Paneli su se uključili u pronicljive diskusije o iskustvima i izazovima sa kojima su se suočavali muškarci koji su preživeli seksualno nasilje tokom rata na Kosovu.⁴⁹⁶ Naročito, uprkos rasprostranjenosti i sistematskoj prirodi seksualnog nasilja u vezi sa sukobom (CRSV) na Kosovu, krivično gonjenje odgovornih pojedinaca ostaje

491 HLC Kosovo (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

492 KRCT (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

493 KRCT (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

494 KRCT (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

495 KRCT (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

496 KRCT (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

ograničeno. Nedostatak političke posvećenosti i složenost slučajeva stvaraju okruženje pogodno za nekažnjivost počilaca.⁴⁹⁷

360. Vrhovni sud Kosova je 2023. godine potvrdio presudu Apelacionog suda kojom je osuđen Z.V. na 13 godina zatvora zbog seksualnog nasilja tokom rata. Prvobitno osuđen na 10 godina od strane Osnovnog suda u Prištini, Apelacioni sud je povećao kaznu nakon žalbe. Vrhovni sud je, odbacujući zahtev za zaštitu zakonitosti, potvrdio kaznu od 13 godina zatvora.⁴⁹⁸

361. U značajnom razvoju koji je podstaknut od strane NVO KRCT, Centra za promociju ženskih prava (CPVR), Medica Kosova i Medica Đakovice zagovaračkih napora od 2019. godine, 14. april je sada prepoznat kao Dan sećanja na žrtve seksualnog nasilja iz rata.⁴⁹⁹

362. Preporuke

- VK treba da pokaže održivu političku volju i posvećenost inicijativama za tranzicionu pravdu, izbegavajući kontinuirano negiranje prethodnih projekata u korist novih radi boljeg napretka;
- Inicijative VK za tranzicionu pravdu treba da uključe stručnost civilnog društva i doprinos nevećinskih zajednica;
- Usvajanje Nacionalne strategije za tranzicionu pravdu trebalo bi da bude završeno 2024. godine;
- Donošenje Nacrta zakona o izmenama i dopunama Zakona o nestalim licima trebalo bi da se ubrza 2024. godine;
- Preostali slučajevi nestalih lica zahtevaju nastavak rada bilateralne radne grupe Priština-Beograd, dajući prioritet humanitarnim imperativima nad političkim razmatranjima.

8.2 Korupcija i ljudska prava

363. Ispitivanje korupcije u kontekstu ljudskih prava pruža pogled kroz prizmu u određene „džepove“ u nivoima društva u kojima se korupcija dešava i ometa postizanje kolektivnih prava. Posebno u zemljama u razvoju, rešavanje veze između korupcije i kršenja ljudskih prava je od posebnog značaja za razvoj društva u skladu sa demokratskim principima građanske jednakosti, inkluzivnosti i transparentnosti.

364. Izveštaj Komisije EU iz 2023. godine priznaje ograničen napredak u borbi Kosova protiv korupcije u 2023. Dok je Kosovo usvojilo nove propise 2022. za reviziju političkih partija i finansiranja kampanja (vidi prethodni izveštaj), činjenična primena antikorupcijskih zakona ostaje nepotpuna. Ovo posebno važi za pravni okvir za krivičnu konfiskaciju, koji, iako napredan, ostaje uglavnom nesproveden, a vrednost oduzete imovine ostaje niska.⁵⁰⁰

497 KRCT (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

498 KRCT (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

499 KRCT (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

500 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo 2023, str. 25-26

365. U 2023. godini, Kosovo je rangirano na 83. mestu od 180 zemalja u Indeksu percepcije korupcije „Transparency International“. Prema gore pomenutom izveštaju EU, ovo pokazuje blagi napredak u borbi protiv korupcije, dok u isto vreme izveštaj naglašava nedostatak volje na Kosovu da se uzdrži od mešanja u pravosuđe, naglašavajući potrebu za kontinuiranim naporima u borbi protiv korupcije. Zaista, kao što je navedeno u odeljku A ovog izveštaja, tekuće mešanje vlade u pravosudna pitanja izaziva zabrinutost, što ukazuje na nedovoljnu političku volju da se odustane od kontrole i ojača nezavisni nadzor.⁵⁰¹

366. Efikasnost mera koje Vlada sprovodi u borbi protiv korupcije zahteva poboljšanje, posebno kada su u pitanju slučajevi korupcije na visokom nivou. Kritičan aspekt leži u jačanju kapaciteta Agencije za borbu protiv korupcije, koji su i dalje nedovoljno iskorišćeni, posebno u konačnoj konfiskaciji imovine. U tom pogledu, izveštaj Komisije EU (2023) naglašava ključnu prirodu saradnje između organa za sprovođenje zakona i tužilaštva u naporima za borbu protiv korupcije.⁵⁰²

367. Nevladina organizacija BIRN Kosovo nedavno je objavila sveobuhvatan izveštaj pod naslovom „Pravosudni sistem rešava slučajeve sa optužbama za terorizam i korupciju u 2023. godini“. Izveštaj, zasnovan na opsežnom praćenju, ispituje tretman 7 slučajeva terorizma i 16 slučajeva korupcije od strane Posebnog odeljenja Osnovnog suda u Prištini tokom 2023. Ključni nalazi ističu slabosti u pravosudnom sistemu, naglašavajući politiku blagih kazni, nepostojanje uključivanja institucija i značajna kašnjenja u rešavanju slučajeva korupcije. Dok slučajevi terorizma pokazuju brži pristup, kašnjenja i dalje postoje između navodnog zločina i optužnice, pri čemu su kazne često na najnižem pragu. Izveštaj nudi preporuke, podstičući poboljšanja tužilačke prakse, poboljšanu saradnju sa međunarodnim organizacijama, civilnim društvom, medijima i potrebu za razvojem veština u istrazi slučajeva ekstremizma i terorizma.⁵⁰³

368. Važno pitanje u velikoj borbi protiv korupcije tiče se domena u kojima se pre svega javljaju nesmetani oblici korupcije. Prema Internet portalu Kallxo.com, preduslov za borbu protiv korupcije na visokom nivou na Kosovu je osnovno razumevanje oblasti nastanka korupcije.⁵⁰⁴ U borbi protiv korupcije Kosovo je značajno napredovalo prema Transparensi internešenel, koji rangira indeks korupcije na teritoriji na 41 od 100 poena. Kosovo je na 83. mestu na globalnoj skali od 180 zemalja, a Danska je na prvom mestu najmanje korumpirane zemlje na svetu.⁵⁰⁵

369. Upravljanje slučajevima korupcije i dalje predstavlja izazove, kao što je istaknuto u nedavnom izveštaju NVO KLI za 2023. Zabrinjavajuće je to što značajan broj slučajeva korupcije i u tužilaštvu i u sudovima i dalje ostaje bez rešenja. Prema nalazima KLI-a, u periodu od januara do septembra 2023. 731 osoba se suočila sa optužbama za korupciju, zbog čega su optužbe prihvaćene protiv 1.157 osoba. Ovo ukazuje na značajan nedostatak u sposobnosti javnog tužilaštva da efikasno rešava nove slučajeve korupcije, što ukazuje na zabrinjavajuću eskalaciju u odnosu na prethodnu godinu (2022).⁵⁰⁶

501 Kallxo (2023), [Raporti për indeksin e përciptimit të korrupsionit në vitin 2023, Kosova me pikë të njëjta si në vitin 2022](#)

502 Evropska komisija (2023), Izveštaj za Kosovo 2023, str. 25-26

503 BIRN (2023), [Rešavanje u pravosudnom sistemu slučajeva terorizma i korupcije u 2023.](#)

504 Kallxo (2023), [A dihet se ku nis korrupsioni në Kosovë?](#)

505 Pristina Insight (2022), [Kosovo je napredovalo po pitanju korupcije – ali još uvek je nema pod kontrolom.](#)

506 KLI (2023), [Ndjekja dhe gjykimi i korrupsionit.](#)

370. Isti izveštaj koji je objavila NVO KLI ističe nedoslednosti u procesiranju slučajeva, što implicira izazove kako u pravnim procedurama, tako i u političkom opredeljenju za borbu protiv korupcije. KLI je identifikovao nedostatak specifičnosti u pogledu štete u optužnicama za korupciju kao problematičan. Među 75 lica protiv kojih je podignuta optužnica tokom perioda praćenja, KLI je primetio da je šteta navedena samo u slučajevima 14 osoba, zanemarujući to za preostalu 61 osobu. Ističu nedostatak doslednosti i političke volje, procesiranje ovih slučajeva premašuje zakonske rokove: KLI je utvrdio da devet (9) optužnica pokrenutih između 2008. i 2016. tek treba da se zaključi.⁵⁰⁷

371. Što se tiče percepcije građana, nedavni izveštaj koji je objavila nevladina organizacija Cohu (decembar 2023.) pokazuje da većina stanovnika Kosova veruje da su javni zvaničnici umešani u korupciju. Otprilike 65 odsto učesnika u izveštaju izrazilo je uverenje da se javni funkcioneri lako upuštaju u korupciju. Izveštaj, zasnovan na anketi preko 1.000 građana širom Kosova, takođe je istakao zabrinutost zbog percepcije korupcije u vezi sa sudijama i tužiocima. Naime, 28,6 odsto smatra da su sve sudije umešane u koruptivne poslove, dok 25,9 odsto deli slično mišljenje o tužiocima. Visok procenat stanovnika koji korupciju povezuju sa ministrima implicira široko rasprostranjeno nepoverenje u vladine zvaničnike.⁵⁰⁸

372. U februaru, nakon istrage NVO BIRN, Osnovno tužilaštvo u Prizrenu podiglo je optužnicu protiv Leventa Kasamija, bivšeg direktora javnih službi u Prizrenu za vreme predsednika opštine Haskuka. Kasamijeve radnje, kako je otkriveno u BIRN-ovom izveštaju za 2021. godinu, uključivale su manipulisanje tenderom u korist određenog ekonomskog operatera, čime je naneo finansijsku štetu budžetu opštine Prizren.⁵⁰⁹

373. Preporuke

- Pravosudni sistem na Kosovu treba da se bavi slučajevima korupcije visokog profila brzo i transparentno, kao i da poveća svoje učešće u borbi protiv korupcije i poveća poverenje javnosti u ove institucije;
- Specijalno tužilaštvo Republike Kosovo (STRK) treba da poveća broj istražnih slučajeva po službenoj dužnosti;
- STRK treba da uspostavi posebno odeljenje za borbu protiv korupcije;
- Pravosudni sistem na Kosovu treba da obezbedi da se optužnice za korupciju detaljno i blagovremeno istraže i da pravda bude zadovoljena.

507 KLI (2023), [Ndjekja dhe gjykimi i korrupsionit](#).

508 AA (2023), [Shumica e qytetarëve në Kosovë mendojnë se zyrtarët publikë janë të përfshirë në korrupsion](#).

509 BIRN (2022), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2022.

8.3 Životna sredina i ljudska prava

374. Ljudska prava i životna sredina su usko povezani.⁵¹⁰ Ljudska prava se ne mogu uživati bez održive, bezbedne i zdrave životne sredine. Štetni efekti klimatskih promena ugrožavaju puno uživanje ljudskih prava, uključujući prava na održivu, bezbednu i zdravu životnu sredinu, pravo na život, vodu, sanitarije, hranu, zdravlje, stanovanje, samoopredeljenje, kulturu i razvoj.⁵¹¹ U julu 2022. godine, Generalna skupština Ujedinjenih nacija usvojila je rezoluciju u kojoj se proglašava da „svako na planeti ima pravo na zdravu životnu sredinu“.⁵¹² Rezolucija je značajna odluka koja eksplicitno proglašava pristup čistoj i zdravoj životnoj sredini kao univerzalno ljudsko pravo.⁵¹³ Nakon toga poziva zainteresovane strane da pojačaju svoje napore na ublažavanju efekata klimatske krize, uključujući tu države, međunarodne organizacije i kompanije.

375. Ustav Kosova ne priznaje pravo na zdravu životnu sredinu. Međutim, u članu 52 navodi se da su „Priroda i biodiverzitet, životna sredina i nacionalno nasleđe svačija odgovornost“ i da „Svako treba pružiti priliku da bude saslušan od strane javnih institucija i da se razmotre njihova mišljenja o pitanjima koja utiču na životnu sredinu u kojoj žive.“

376. Zelena agenda za zapadni Balkan ima za cilj da odražava evropski zeleni dogovor na proporcionalan i prilagođen način za dotične zemlje. Cilj je da se regionalni ekološki i klimatski izazovi pretvore u mogućnosti i obnovljiva rešenja. S obzirom da prirodni resursi i klimatske promene ne poznaju granice, Zelena agenda predviđa zajedničku regionalnu akciju, koja će doprineti održivom socio-ekonomskom razvoju i zelenom oporavku čitavog regiona u post-pandemijskom periodu.

377. Lideri zapadnog Balkana, uključujući i Vladu Kosova, potpisali su Sofijsku deklaraciju o Zelenoj agendi u novembru 2020. Potpisnici dokumenta se obavezuju na dekarbonizaciju do 2050. godine, čime će se prekinuti upotreba svih fosilnih goriva: nafte, gasa i uglja. Da bi se postigao ovaj cilj, 10. jula 2023. godine, Ministarstvo ekonomije i Ministarstvo životne sredine, prostornog planiranja i infrastrukture Kosova zajedno su podneli svoj nacrt Nacionalnog energetskeg i klimatskog plana (NECP) Sekretarijatu Energetske zajednice na razmatranje. U skladu sa članom 9. Uredbe o upravljanju Energetskom zajednicom, Sekretarijat je ocenio nacrt plana i dao svoje preporuke. Sekretarijat je naveo da je nacrt u skladu sa zahtevima Uredbe o upravljanju i da obuhvata detaljnu listu kako aktuelnih tako i predloženih mera.⁵¹⁴

378. Prema Administrativnom uputstvu za ambalažu i ambalažni otpad koji je na snazi od septembra 2023. godine, građani Kosova su obavezni da plaćaju određene vrste plastičnih kesa. Prema rečima ministra životne sredine Ljiburna Aljijua, na tržištu će biti dostupne lagane plastične kese debljine od 25 do 50 mikrona sa minimalnom prodajnom cenom od 5 centi koju plaća potrošač. Od ovih 5 centi, dva centa idu u budžet Kosova. Uputstvo takođe zabranjuje proizvodnju, uvoz i prodaju specifičnih lakih plastičnih kesa i obavezuje obeležavanje prodatih kesa. Dalje, biorazgra-

510 Geneva Environment Network [Geneva Environment Network](#) (2023).

511 OHCHR <https://www.ohchr.org/en/climate-change> (2022).

512 Geneva Environment Network [Geneva Environment Network](#) (2023).

513 Ujedinjene nacije (2022), [Generalna Skupština UN proglasila pristup čistoj vodi i zdravom okruženju za univerzalno ljudsko pravo](#).

514 Sekretarijat Energetske zajednice (2023), <https://www.energy-community.org/news/Energy-Community-News/2023/12/29a.html>

dive plastične kese za kompostiranje sa odgovarajućim sertifikatom neće imati obaveznu minimalnu prodajnu cenu.⁵¹⁵

379. Praćenje i nadgledanje kvaliteta vazduha u realnom vremenu je sada omogućeno kroz mrežu od 12 stanica za praćenje vazduha pozicioniranih na geografski raširenim lokacijama u opštinama Kosova. Ovo omogućava merenje kvaliteta vazduha na Kosovu u realnom vremenu. Pristup sa ovih 12 stanica je dostupan preko platforme Evropskog indeksa kvaliteta vazduha Evropske agencije za životnu sredinu (EEA).⁵¹⁶ Pored ovoga, u decembru 2022. godine, usvojen je Zakon br. 03/L-230 o proceni uticaja na životnu sredinu. Zakon se vidi kao prekretnica u kontekstu zaštite životne sredine na Kosovu. On osigurava da se projektima sa uticajem na životnu sredinu ne daje dozvola osim ako se ne uspostave održive mere ublažavanja koje su u skladu sa zakonodavstvom EU u oblasti životne sredine.⁵¹⁷ Uprkos ovom napretku, izveštaj EU za 2023. navodi da mere za ublažavanje tek treba da se razvijaju i izrade.

380. Kvalitet vazduha na Kosovu je treći najgori u Evropi.⁵¹⁸ Priština dosledno ima najgori kvalitet vazduha na Kosovu. Ključni faktor koji doprinosi trenutnoj situaciji je zavisnost od energije uglja za snabdevanje energijom, kao i praksa sagorevanja čvrstih goriva, uključujući ogrevno drvo za grejanje i kuvanje. Analiza dijahronijskog trenda koja pokriva godine 2018-2023 pokazuje da je kvalitet vazduha - prikazan ovde u mikrogramima po kubnom metru vazduha - konstantno iznad smernica SZO za kvalitet vazduha od 10 µg/m³.⁵¹⁹

Tabela 6. Kvalitet vazduha u mikrogramima po kubnom metru vazduha na Kosovu od 2018. do 2023. godine

Godina	2018.	2019.	2020.	2021.	2022.	2023.	Smernice SZO (WHO)
Indeks prosečnog kvaliteta vazduha u µg/m ³	30,4	23,5	20,0	14,7	19,4	19,0	10

381. Glavni izvori zagađenja vazduha su emisije sagorevanjem čvrstih goriva, uključujući ugalj i drvo, kako u zemlji tako i u energetske industriji koja koristi elektrane na ugalj. Prema Svetskoj banci, ovo čini oko polovinu emisija čestica 2.5 (PM2.5) na Kosovu (vidi sledeći paragraf). Dok se procenjuje da 20 procenata zagađenja vazduha na Kosovu dolazi izvan zemlje, većina je rezultat izvora koje može da kontroliše VK.⁵²⁰

382. Kosovske termoelektrane na ugalj predstavljaju glavni izvor zagađenja vazduha. Dve postojeće elektrane nazvane Kosovo A i Kosovo B nalaze se u Obiliću, koji je sused Prištine i stoga

515 Kallxo (2023), [Disa lloje të qeseve të plastikës bëhen me pagesë në Kosovë.](#)

516 IQ Air (2023), [Šta Kosovo čini po pitanju zagađenosti vazduha?](#)

517 BIRN (2022), [Dokument o poziciji: Nacionalni plan Kosova za energiju i klimu \(NECP\).](#)

518 IQ Air (2023), [Šta Kosovo čini po pitanju zagađenosti vazduha?](#)

519 Air Quality Index (2023), [Indeks kvaliteta vazduha na Kosovu.](#)

520 IQ Air (2023), [Koji su glavni izvori zagađenja vazduha na Kosovu?](#)

je odgovoran za veći deo zagađenja vazduha u gradu. Treba istaći da su elektrane prve i treće najzagađenije elektrane u Evropi. Zajedno, one emituju četiri puta više PM_{2,5} od većine drugih elektrana na ugalj u regionu Balkana.⁵²¹ Dok oni Kosovu obezbeđuju energetska infrastrukturu, rezultirajuće zagađenje vazduha šteti prirodnoj sredini i ljudskom zdravlju.

383. Pored rizika po zdravlje ljudi, zagađenje vazduha šteti prirodnoj sredini. Hemijska jedinjenja azot-oksidi i amonijak koji se ispuštaju u zemlju i vodu rezultiraju hemijskim neuravnoteženim prostorima sa značajnim poremećajima u prirodnim ekosistemima i biodiverzitetu. Ostali uticaji uključuju eroziju zgrada i kisele kiše koje doprinose oštećenju biljaka, šuma i useva. Posebno važan izvor za globalno grejanje i klimatske promene su emisije gasova staklene bašte.

384. Tri hidroenergetska projekta na reci Dečani, Bistrica i Belica, bila su predmet spora između Ministarstva životne sredine, prostornog planiranja i infrastrukture Kosova i austrijskog investitora hidroelektrane KelKos. Ovi projekti su bili u funkciji do 2021. godine kada su njihove dozvole za rad suspendovane odlukom Vrhovnog suda na osnovu ekoloških razloga. Međutim, tu presudu je Ustavni sud nedavno proglasio neustavnim.⁵²² U prvobitnom suđenju, KelKos je optužen za kršenje ekoloških propisa i ugrožavanje reke Dečane, vitalnog izvora vode za region. Niži sud je 2023. godine odlučio da procesi za izdavanje dozvola nisu ispunili zakonske kriterijume. Poništio je dozvole i naložio Ministarstvu životne sredine, prostornog planiranja i infrastrukture (MSPP) da pokrene novi proces. Pored toga, sud je naložio ministarstvu da osnuje *ad hoc* ekspertska grupu za procenu ekoloških šteta izazvanih izgradnjom hidroelektrana.⁵²³ Suspendacija operativnih dozvola označila je značajnu pobjedu ekoloških aktivista koji su godinama vodili kampanju protiv ovih projekata.⁵²⁴ U avgustu 2023. godine, Osnovni sud u Prištini poništio je odluku Nezavisne komisije za medije (NKM) u januaru 2021. kojom je izdala upozorenje televizijskom programu NVO BIRN Kosova „Život na Kosovu / *Jeta në Kosovë*“ zbog istrage o monopolističkoj praksi jednog biznismena. Istraga pod nazivom „Nečista energija: Kosovac koji bi da bude vlasnik sunca“ pokazala je kako biznismen Bljerim Devoli stoji iza šest kompanija koje ubiraju milione evra od prodaje solarne energije kršeći antimonopolska pravila.⁵²⁵

385. Nova Energetska strategija Kosova (2022-2031) udaljava se od daljeg razvoja hidroenergije zbog zabrinutosti za životnu sredinu. Ovo je važan korak napred koji Kosovo čini prvim u regionu koji je prestao da promovise nove hidroelektrane. Strategija planira ambiciozan rast obnovljive energije, uključujući 600 MW od vetra, 600 MW od solarne energije, 20 MW iz biomase i 100 MW potrošačkih kapaciteta, sa ciljem neutralnosti ugljenika do 2050. godine.⁵²⁶

521 IQ Air (2023), [Koji su glavni izvori zagađenja vazduha na Kosovu?](#)

522 Pishtarët (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

523 Pishtarët (2024), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2023.

524 Energetska zajednica (2022), [Sekretarijat da posreduje između Ministarstva za životnu sredinu na Kosovu i Kelkos-a u sporu oko hidroelektrana.](#)

525 BIRN(2023), <https://balkaninsight.com/2023/08/04/birn-wins-solar-power-investigation-case-against-kosovo-media-regulator/>.

526 Bankwatch Network (2023), [Kosovo postaje prva zemlja na zapadnom Balkanu koja prestaje da promovise nove hidroelektrane.](#)

386. Preporuke

- Nacionalni energetska i klimatski plan treba da se finalizira i učini dostupnim široj javnosti;
- Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja treba da predstavi konkretan plan o upravljanju otpadom na Kosovu;
- Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja treba da uskladi i počne da sprovodi zakonske odredbe o ekološkoj odgovornosti, šteti i kriminalu; implementirati princip zagađivač plaća i podići svest javnosti o zaštiti životne sredine;
- Ministarstvo životne sredine i prostornog planiranja bi trebalo da razmotri izgradnju suštinske i poboljšane saradnje između OCD i vladinih kolega na centralnom i lokalnom nivou. Na taj način, imaće za cilj da obezbedi aktivno i kvalitativno učešće u politici i donošenju odluka, praćenje procesa za OCD i ljude kroz procese određivanja prioriteta na opštinskom nivou i povećanje svesti o prednostima najbolje prakse u prioritarnim oblastima Zelena agenda.

8.4 Pravo na jednakost i nediskriminaciju

387. Nediskriminacija je osnovno ljudsko pravo koje je sadržano u različitim međunarodnim ugovorima o ljudskim pravima, uključujući UDLJP, Međunarodni pakt o građanskim i političkim pravima i Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima. Član 14. EKLJP predviđa zaštitu od diskriminacije u uživanju prava utvrđenih Konvencijom. Kosovo ima zakonsku obavezu da osigura da svi pojedinci pod njegovom jurisdikcijom budu zaštićeni od diskriminacije na osnovu rase, etničke pripadnosti, pola, vere, seksualne orijentacije i drugih zaštićenih karakteristika.

388. Iz pravne perspektive, Ustav Kosova u svom članu 24 izričito zabranjuje diskriminaciju i garantuje jednaku zakonsku zaštitu za sve pojedince. Zakon br. 05/L-020 o ravnopravnosti polova, Zakon br. 05/L-100 o zaštiti od diskriminacije i Krivični zakonik br. 04/L-082 takođe pružaju pravni okvir za zaštitu pojedinaca od diskriminacije i pozivati počinioce na odgovornost. Zakon o Instituciji ombudsmana ovlastio je Instituciju ombudsmana za promovisanje, praćenje i podršku jednakog tretmana bez diskriminacije po osnovama zaštićenim Zakonom o ravnopravnosti polova i Zakonom o zabrani diskriminacije. Ombudsman se može pojaviti i u svojstvu prijatelja suda (*amicus curiae*) u sudskim procesima koji se bave ljudskim pravima, jednakošću i zaštitom od diskriminacije. Administrativno uputstvo Ministarstva administracije lokalne samouprave, br. 2007/08 o osnivanju jedinica za ljudska prava u opštinama, predviđa osnivanje jedinica u opštinama koje se sastoje od najmanje tri službenika, uključujući koordinatora jedinica za ljudska prava.⁵²⁷

389. Fragmentacija zakonskih akata i nedostatak izvršnih ovlašćenja, značajno su uticali na pravnu sigurnost u pogledu mandata ovih opštinskih mehanizama, narušavajući doslednost i predvidljivost istih u zaštiti, unapređenju i unapređenju ljudskih prava, što pre svega predstavlja ozbiljno kršenje osnovnih principa za vladavinu prava.⁵²⁸

527 CRPK (2022), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2022.

528 CRPK (2022), input za zajednički izveštaj OCD o ljudskim pravima na Kosovu 2022.

390. Ipak, kako je navedeno u godišnjem izveštaju Evropske komisije za 2022. godinu, Zakon o zaštiti od diskriminacije je suštinski usklađen sa evropskim i međunarodnim normama, ali je njegova primena i dalje ograničena. I dalje je neophodno organizovati kurseve obuke za javne službenike za zaštitu od diskriminacije, posebno za službenike za nediskriminaciju u opštinama i ministarstvima, čije kapacitete treba dalje jačati.⁵²⁹ Dalje, Izveštaj o primeni Zakona br. 05/L-021 o zaštiti od diskriminacije objavljen je 2023. godine na osnovu slučajeva prijavljenih na onlajn platformi za zaštitu od diskriminacije zajednica K-Roma, K-Aškalija i K-Egipćana.⁵³⁰

391. Diskriminacija zasnovana na etničkom identitetu nastavlja da bude glavno pitanje na Kosovu, sa dostojanstvom posebno ugroženih pripadnika zajednice K-Roma, K-Egipćana i K-Aškalija. U februaru 2022. Žalbena komisija Advokatske komore Kosova potvrdila je novčanu kaznu od 2.500 evra protiv advokata Toma Gašija zbog njegovog učešća u šutiranju stvari osobe koja je prosila na Trgu Majke Tereze u februaru 2020. Kao odgovor na ovaj incident, Inicijativa mladih za ljudska prava - Kosovo (IIHR KS) podnela je žalbu Advokatskoj komori Kosova 3. marta 2020. godine, zbog čega je pokrenut disciplinski postupak.⁵³¹ Nakon prvobitnih utvrđenja neetičkog ponašanja i kršenja dužnosti, kažnjen je novčanom kaznom od 2.500,00 evra. Gaši je uložio žalbu na odluku, što je dovelo do poništenja žalbene komisije, ali je naknadno vraćanje na funkciju potvrdilo prvobitnu presudu. Bezuspešno u daljim žalbama i sudskoj tužbi protiv Advokatske komore Kosova (OAK), Gašijeva žalba Apelacionom i Ustavnom sudu Kosova je na kraju odbijena, potvrđujući time disciplinske mere protiv njega.⁵³²

392. Diskriminacija žena, posebno na radnom mestu, takođe ostaje značajan izazov. Žene su često manje plaćene od muškaraca za isti posao i nedovoljno su zastupljene na rukovodećim pozicijama. Diskriminacija na osnovu seksualne orijentacije i rodnog identiteta takođe je rasprostranjena, a članovi LGBTIQ+ zajednice suočavaju se sa stigmom, diskriminacijom i nasiljem.

393. Sprovođenje mera zabrane diskriminacije u praksi dodatno otežava slaba koordinacija na nivou opština. Mnoge marginalizovane zajednice nemaju pristup pravdi i suočavaju se sa preprekama u traženju obeštećenja za diskriminaciju. Prema NVO CRP/K, mehanizmi za zaštitu ljudskih prava na lokalnom nivou mogu igrati odlučujuću ulogu u jačanju sistema zaštite ljudskih prava na centralnom nivou. Kosovska sudska praksa o nediskriminaciji je još uvek mala, a među slučajevima koje je ombudsman otvorio za istragu 2022. godine, 48 se odnosilo na diskriminaciju. U 2023. godini, IOK je primio 164 pojedinačne žalbe o navodnoj diskriminaciji sa 101 slučajem upućenim na istragu, prema izveštaju Komisije EU. Dalje, slučajevi diskriminacije se ponekad ne shvataju ozbiljno i sporo ih procesiraju od strane nadležnih organa.⁵³³

394. Nakon slučaja korisnika u invalidskim kolicima Faruka Kukaja, koji je tužio Opštinu Priština i dobio svoj slučaj tražeći odštetu od opštine jer nije obezbedila infrastrukturu za ljude poput njega 2022. godine, nijedan sličan slučaj diskriminacije nije okončan na sudu 2023. godine.⁵³⁴

529 Evropska komisija (2022), [Izveštaj za Kosovo 2022.](#)

530 Kancelarija za dobro upravljanje, [izveštaj o sprovođenju zakona o zaštiti zajednica K-Roma, K-Aškalija i K-Egipćana od diskriminacije.](#)

531 YIHR KS (2022), [Komunikatë për publikun.](#)

532 YIHR (2023), [Epilog slučaja: Tom Gaši \(Tomë Gashi\) proglašen odgovornim za preduzimanje neetičkih aktivnosti, kršenje dužnosti i ovlašćenja advokata.](#)

533 Evropska komisija (2022), [Izveštaj za Kosovo 2022.](#)

534 Prishtina Insight (2022), [Ličnost godine za Prishtina Insights, Faruk Kukaj.](#)

395. Preporuke

- Kancelariji za dobro upravljanje (KDU) u okviru Kancelarije premijera potrebno je više ljudskih, finansijskih i administrativnih resursa da bi ispunila svoj mandat i nadgledala politike u oblastima ljudskih prava, dobrog upravljanja i borbe protiv diskriminacije;
- Odbor za ljudska prava Skupštine Kosova treba da obezbedi efikasniju primenu antidiskriminacionog zakonodavstva;
- SSK, TSK i Pravosudna akademija treba da obezbede dodatnu obuku o antidiskriminaciji za sudije i tužioce u rešavanju slučajeva diskriminacije u skladu sa važećim zakonodavstvom;
- KDU zajedno sa Odborom za ljudska prava Skupštine Kosova treba da razviju inicijative koje imaju za cilj borbu protiv diskriminacije i promovisanje uključivanja i ravnopravnog tretmana nevećinskih zajednica, uključujući Rome, Aškalije i druge, u svim sektorima kosovskog društva;
- VK treba da obezbedi kampanje za podizanje svesti opšte populacije o antidiskriminacionom okviru na Kosovu i njegovom značaju u društvu.

